

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI VE MUKAYESELİ HUKUK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK VAKIFLAR HUKUKU VE FİLİSTİN VAKIFLAR
HUKUKU BAĞLAMINDA FİLİSTİN'DEKİ
VAKIFLARIN MEVCUT HUKUKİ DURUMUNA
İLİŞKİN MUKAYESELİ BİR BAKIŞ**

ABDALLAH M. M. MIQDAD

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖMER ÇINAR

İSTANBUL, 2021

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI VE MUKAYESELİ HUKUK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK VAKIFLAR HUKUKU VE FİLİSTİN VAKIFLAR
HUKUKU BAĞLAMINDA FİLİSTİN'DEKİ
VAKIFLARIN MEVCUT HUKUKİ DURUMUNA
İLİŞKİN MUKAYESELİ BİR BAKIŞ**

ABDALLAH M. M. MIQDAD

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖMER ÇINAR

İSTANBUL, 2021

ÖZ

TÜRK VAKIFLAR HUKUKU VE FİLİSTİN VAKIFLAR HUKUKU BAĞLAMINDA FİLİSTİN'DEKİ VAKIFLARIN MEVCUT HUKUKİ DURUMUNA İLİŞKİN MUKAYESELİ BİR BAKIŞ

Miqdad, Abdallah M. M.

Uluslararası ve Mukayeseli Hukuk Yüksek Lisans Programı

Öğrenci Numarası: 177033008

Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0000-0002-6424-9273

Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası: 10410700

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer Çınar

Temmuz 2021, 87 sayfa

Filistin'deki vakıflar durumu ilk bakışta oldukça karmaşık ve kafa karıştırıcı görünebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın birinci bölümünde Türk Vakıflar Hukuku ve Filistin Vakıflar Hukuku Bağlamında Filistin'deki vakıfların mahiyeti, gelişim tarihi, önemlisi, hacmi ve kanuni statüsünü açıklamaya çalışılmıştır. Ardından Filistin'deki Osmanlı unutulmaz eserlerine göz atmak amacıyla Osmanlı'nın Filistin'de kurduğu vakıfların en büyük ve en önemlisi olan Kudüs Haseki Sultan Vakfiyesi ele alınmıştır. Geçmişini günümüze bağlamak için Kudüs Haseki Sultan Vakfiyesinden bahsedildikten sonra Kudüs Haseki Sultanı vakfının hâlihazırda durumundan bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü ise uygulamada vakıf uyuşmazlıkları ve çözüm yollarına tahsis edilmiştir. Filistin'de vakfın kurulması, şartları, yönetimi, işletilmesine ilişkin uyuşmazlıkları ile ilgilenen yetkili yargı merciini tanımak için Filistin yargı teşkilatına değinilmiştir. Ardından, vakıf uyuşmazlıklarına ilişkin birkaç mahkeme kararı ele alınmıştır. Son olarak İsrail, birçok vakıf arazisini müsadere etmiştir ve üzerine yerleşim birimleri inşa etmiştir. Dolayısıyla Bu çalışmada da İsrail'in vakıfların arazilerini ele geçirme yollarından bahsedildikten sonra müsadere edilen vakıf arazilerini meşru sahiplerine iade etme yollarına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: vakıf müessesesi, Filistin Vakıflar Hukuku, Türk Vakıflar Kanunu, vakıf uyuşmazlıkları.

ABSTRACT

A COMPARATIVE LOOK ON THE CURRENT LEGAL STATUS OF PALESTINIAN ENDOWMENT IN THE CONTEXT OF TURKISH ENDOWMENT LAW AND PALESTINIAN ENDOWMENT LAW

Miqdad, Abdallah M. M.

MA in International and Comparative Law

Student ID: 177033008

Open Researcher and Contributor ID (ORCID): 0000-0002-6424-9273

National Thesis Center Reference Number: 10410700

Thesis Supervisor: Prof. Ömer Çınar

July 2021, 87 Pages

The situation of endowments in Palestine may seem quite complex and confusing at first glance. Therefore, in the first part of this study, it will try to explain the nature, development history, importance, volume and legal status of endowments in Palestine in the context of Turkish endowments Law. Then, in order to look at the unforgettable Ottoman works in Palestine, the Jerusalem Haseki Sultan endowment, which is the largest and most important endowment established by the Ottomans in Palestine. In order to connect the past to the present, after mentioning the Jerusalem Haseki Sultan endowment, the article will discuss the current situation of the Jerusalem Haseki Sultan endowment. The second part of the study is devoted to endowment disputes and solutions in practice. The Palestinian judicial organization will be mentioned in this study. in order to recognize the competent judicial authority dealing with the disputes regarding the establishment, conditions, management and operation of the endowment in Palestine. Then, a few court decisions regarding endowment disputes will be exposed. Finally, Israel confiscated many endowment lands and built settlements on it. Therefore, in this study, after mentioning the ways of Israel to seize the lands of the endowment, the ways of returning the confiscated endowment lands to their legitimate owners are going to be mentioned.

Keywords: Endowment institution, Palestinian endowment law, Turkish endowment law, endowment disputes.

TEŞEKKÜR

Beni bugünlere getiren sevgili anneme ve babama
Gurbette bana ağabeylik ve babalık eden, tez çalışmam esnasında her konuda
yardımcı olan danışman hocam **Prof. Ömer Çınar**'a

Değerli **Prof. Yavuz Atar**, **Prof. Ali Yeşilirmak**, **Dr. Rabia İlhan**,
Dr. Muhammed Göçgün ve **Dr. Ömer Faruk Erol** başta olmak üzere İbn Haldun
Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki tüm öğretim üyelerine

İlk Türkçe öğretmenim Sayın **Selçuk Tataroğlu**'na

Teşekkür ederim.

Abdallah Miqdad

عبدالله مقداد

İSTANBUL, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
BÖLÜM I GİRİŞ	1
BÖLÜM II FİLİSTİN VAKIFLAR HUKUKU VE TÜRK VAKIFLAR HUKUKUNDA VAKIF MÜESSESESİ	4
2.1. Vakıf Kavramı.....	5
2.2. Filistin Vakıflarının Tarihsel Gelişimi.....	6
2.3. Vakıfları Düzenleyen Kanunlar	9
2.3.1. Türkiye’deki Vakıfları Düzenleyen Kanunlar	9
2.3.2. Filistin’deki Vakıfları Düzenleyen Kanunlar	9
2.4. Vakıfların Denetim Makamı	10
2.4.1. 1948 Yılında İşgal Edilen Filistin Topaklarındaki Vakıflar	11
2.4.2. Batı Şeria ve Gazze Şeridi’ndeki Vakıflar	11
2.4.3. Kudüs’teki Vakıflar.....	12
2.5. Vakıf Çeşitleri	12
2.5.1. Türk Vakıflar Hukukuna Göre Vakıf Çeşitleri.....	12
2.5.1.1. Türk Medeni Kanunu’nun Yürürlüğe Girmesinden Önce Kurulmuş Vakıflar “Eski Vakıflar”	12
2.5.1.2. Türk Medeni Kanunu’nun Hükümlerine Göre Kurulmuş Vakıflar “Yeni Vakıflar”	13
2.5.1.2.1. Olağan Vakıflar	14
2.5.1.2.2. Kamuya Yararlı Vakıflar	14
2.5.1.2.3. Çalıştırılanlara ve İşçilere Yardım Vakıfları	14
2.5.1.2.4. Aile Vakıfları	14
2.5.2. Filistin Vakıflar Hukukuna Göre Vakıf Çeşitleri	15
2.5.2.1. Vakıftan Yararlananlar “ <i>Mevkufun Aleyh</i> ” Yönünden Vakıflar	15
2.5.2.1.1. Hayri Vakıflar	15
2.5.2.1.2. Zürri Vakıflar	16

2.5.2.2. Vakıf Yönetimi “ <i>İdaresi</i> ” Yönünden.....	16
2.5.2.2.1.Mazbut Vakıflar	16
2.5.2.2.2. Mülhak Vakıflar	17
2.5.2.3. Vakfedilen Malın Mülkiyeti “ <i>Kanuni Statüsü</i> ” Yönünden Vakıflar .	17
2.5.2.3.1. Sahih Vakıflar	17
2.5.2.3.2. <i>Sahih Olmayan Vakıflar</i> “Gayr-i Sahih Vakıflar”	18
2.6. Vakıf Tüzel Kişiliği Kavramı.....	18
2.7.Vakıf Unsurları.....	20
2.7.1. Türk Medeni Kanununa Göre Vakıf Unsurları.....	20
2.7.1.1. Belirli Bir Mal veya Mal Topluğunun Bulunması.....	21
2.7.1.2. Söz Konusu Mal Topluğunun Sürekli ve Belirli Bir Amaca Özgülenmesi	21
2.7.2. Filistin Vakıflar Hukukuna Göre Vakıf Unsurları	22
2.7.2.1. Vâkıf	23
2.7.2.2. Mevkuf “ <i>Malvarlığı</i> ”	23
2.7.2.3. Vakıftan Yararlananlar “ <i>Mevkufun Aleyhe</i> ”	23
2.7.2.4. İrade “İrade Beyanı”	25
2.8. Vakfiye.....	25
2.8.1. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı	27
2.8.1.1. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi.....	27
2.8.1.2. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı’nın Malvarlığı.....	28
2.8.1.2.1. Haseki Hürrem Sultan Külliyesi	28
2.8.1.2.2 Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı’nın arazileri	28
2.8.1.3. Haseki Hürrem Sultan Külliyesinin İşleyişi ve Yönetimi.....	30
2.8.1.4. Haseki Hürrem Sultan Külliyesinin Bugünkü Durumu	31
2.9. Vakıf Yönetimi “ <i>İdaresi</i> ”	32
2.9.1. Mütevellinin Atanması	33
2.9.2. Mütevellide Bulunması Gereken Vasıflar	34
2.9.3. Mütevellinin Hakları ve Sorumlulukları	35
2.9.4. Mütevellinin Görevinin Son Ermesi	36
2.10. Vakfın Sona Ermesi.....	37
2.10.1. Vakfın Kendiliğinden Sona Ermesi	37
2.10.2. Vakfın Mahkeme Kararı ile Son Ermesi	37
2.11. Filistin’deki Vakıfların Mevcut Durumu	38

**BÖLÜM III UYGULAMADA VAKIF UYUŞMAZLIKLARI VE ÇÖZÜM
YOLLARI42**

3.1. Müsadere Edilmeyen Vakıfların Uyuşmazlıkları.....	43
3.1.1. Filistin’de Yargı Teşkilatı.....	43
3.1.1.1. Filistin’de Şeri Yargı Teşkilatı	43
3.1.1.1.1. Şeri Yargı Yüksek Konseyi	44
3.1.1.1.2. Yüksek Şeriye Mahkemesi	45
3.1.1.1.3. İstinaf Şeriye Mahkemeleri.....	45
3.1.1.1.4. İlk Derece Şeriye Mahkemeleri “Asliye”	46
3.1.1.2. Filistin’de Normal Yargı Teşkilatı.....	46
3.1.1.2.1. Yüksek Yargı Konseyi.....	46
3.1.1.2.2. Yargıtay	46
3.1.1.2.3. İstinaf Mahkemeleri	47
3.1.1.2.4. İlk Derece Mahkemeleri	47
3.1.2. Uygulamada Vakıflar İle İlgili Mahkeme Kararlarından Örnekler	48
3.1.2.1. Yüksek Şeriye Mahkemesi Kararı	48
3.1.2.2. İstinaf Şeriye Mahkemesi Kararı.....	50
3.1.2.3. İstinaf Hukuk Mahkemesi Kararı	51
3.1.2.4. İsrail İlk Derece Şeriye Mahkemesi Kararı.....	52
3.2. İsrail Devleti Tarafından Müsadere Edilen Vakıf Arazileri Uyuşmazlıkları ...	54
3.2.1. Filistin- İsrail Meselesinin Yasal Statüsüne Genel Bir Bakış.....	55
3.2.1.1. Birleşmiş Milletlerin Devreye Girişi	55
3.2.1.2. İsrail’in Kuruluşu.....	56
3.2.1.3. BM Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 Sayılı Kararları	57
3.2.1.4. Filistin Devletinin İlanı	57
3.2.1.5. Barış Sürecinin Filistin Devlet Statüsüne Etkileri	58
3.2.1.6. 2005/2006 Seçimleri.....	59
3.2.1.7. Filistin’in BM’de yeni statüsü.....	59
3.2.2. Filistin’deki Arazilerin Kanuni Durumu	60
3.2.3. İsrail Devleti’nin Hukuki Gerekçeleri Göstererek Vakıf Arazilerini Ele Geçirme Yolları.....	61
3.2.3.1. 1948 Yılında İşgal Edilen Toprakların Vakıflarını Ele Geçirmek İçin Uygulanan Kanunlar	62
3.2.3.1.1. 1950 Tarihli Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanunu	63

3.2.3.1.2. 1953 Tarihli Kamu Yararı İçin İstimlak Kanunudur	68
3.2.3.2. 1967 Yılında İşgal Edilen Filistin Topraklarının Vakıflarını Ele Geçirmek İçin Uygulanan Kanunlar	69
3.2.3.2.1. 1967’da İşgal Edilen Topraklardaki Vakıfların Arazilerinin Durumu	69
3.2.3.2.2. 1967’da İşgal Edilen Filistin Topraklarındaki Vakıflara El Koyma Amacıyla Çıkarılan Kanunlar	71
3.2.4. Müsadere Edilen Vakıf Arazilerini Geri Alma Yerel Hukuki Yolları	73
3.2.4.1. İsrail Yargı Sistemi	74
3.2.4.1.1. Sulh Mahkemesi	74
3.2.4.1.2. Asliye Mahkemesi	75
3.2.4.1.3. İsrail Yüksek Mahkemesi	75
3.2.4.1.4. Özel Mahkemeler	75
3.2.4.2. Vakıf Arazilerini Geri Almak İçin İzlenmesi Gereken Yerel Hukuki Yollar	76
3.2.4.2.1. 1950 Tarihli Kayıplar Kanunuyla Ele Geçirilen Vakıf Arazilerini Geri Almak İçin İzlenmesi Gereken Yerel Hukuki Yollar	77
3.2.4.2.2. Kayıplar Kanunu Dışındaki Kanunlara Göre Müsadere Edilen Vakıf Arazileri Geri Almak İçin İzlenen Hukuki Yollar	78
BÖLÜM IV SONUÇ	82
REFERANSLAR	84
ÖZGEÇMİŞ	87

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 2.1. Bölgeye Göre Vakıf Arazilerinin Yüz Ölçümü. “Akarlar”	39
Tablo 2.2. Mescid-İ Aksa Dâhil Olmak Üzere Filistin’deki Cami Sayısı	39
Tablo 2.3. Gazze’deki Doğrudan Doğruya Toplumun Yararlandığı Vakıf Sayısı ...	40
Tablo 2.4. Gazze Şeridindeki Vakıf Arazilerin Türü Ve Sayısı	40
Tablo 2.5. Osmanlı Döneminde Kudüs’te Kurulan Bazı Vakıflar Şunlardır	41

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geçen eser.
- AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- BELGÜ : Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi
- Bkz. : Bakınız
- İÜHFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
- Md. : madde.
- STK : Sivil Toplum Kuruluşlar
- Tdk : Türk Dil Kurumu
- TMK : Türk Medeni Kanunu
- Vb. : ve benzeri
- Vs. : vesaire
- YAİDER : Yeryüzü Adalet ve İnsan Hakları Derneği

BÖLÜM I

GİRİŞ

Vakıf müessesesi, sadece Filistin’de değil, bütün İslam ülkelerinde tarih boyunca büyük önem kazanmıştır. Her ne kadar vakıf müessesesi bir toplumsal kurum olarak İslamiyet’ten önce bulunsa da İslami fıkıh kitaplarında büyük bir özenle ele alınmıştır. Vakıf, en basit tanımıyla “*bir hizmetin gelecekte yapılması için bir malı hayır işine bağışlama*”dır. Bu tanımdaki hizmet kelimesi, tedavi, eğitim sağlama, fakirlere yemek dağıtımı ve yetim yetiştirmeyi kapsamaktadır. Aynı tanıma göre mal kelimesi, menkul veya gayrimenkul malları içermektedir. Mescit ve hastane gibi bazı vakıflar direkt olarak topluma hizmet vermektedir. Lakin araziler ve dükkânlar gibi bazı vakıflar dolaylı bir şekilde topluma hizmet vermektedir. Yani bu vakıfların semereleri ve kiralari alınarak mescitler, hastaneler, yetim evleri ve okullar işletilmektedir.

Bu çalışmada vakıf müessesesinden Türk Vakıflar Hukuku ve Filistin hukuku bağlamında mukayeseli olarak bahsedilecektir. Hemen belirtmek gerekir ki; Filistin hukuk sistemi ilk bakışta oldukça karmaşık ve kafa karıştırıcı gözükebilir. Yani işgal yüzünden Filistin’de tek bir hukuk sistemi bulunmamaktadır. Şöyle ki işgal edilen topraklarda İsrail hukuku uygulanmaktadır. Doğu Kudüs’te Batı Şeria bölgelerinde bazı ürudün kanunları ve Filistin özerk otorite kanunları uygulanmaktadır. Son olarak Gazze Şeridi’nde bazı mısır kanunları ve Filistin özerk otorite kanunları uygulanmaktadır. Bu çelişkiyi anlamak için bu çalışmada kısaca Filistin siyasi durumuna ve Filistin’de yürürlükte bulunan kanunlara değinilecektir. Bunun aksine Türk hukuk sistemi birleşik ve daha basittir. Şöyle ki İstanbul’da uygulanacak kanun Nevşehir’de geçerlidir ve Hatay’da yürürlükte olan kanun Trabzon’da geçerlidir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Türk Vakıflar Hukuku ve Filistin Vakıflar hukuku açısından vakıf kavramına değinilecektir. Ardından kısaca vakıf müessesesinin tarihsel gelişiminden bahsedilecektir. Bundan sonra Türkiye ve Filistin’deki vakıfları düzenleyen kanunlar ele alınacaktır. Vakıf müessesesini daha iyi anlamak için Türk vakıflar hukukunda zikredilen vakıf çeşitlerinden bahsedildikten sonra Filistin’deki

vakıf çeşitlerinden bahsedilecektir. Daha sonra vakfın sahip olabildiği hakları bilmek için vakfın tüzel kişiliğine değinilecektir. Dolayısıyla, vakıf tüzel kişi olarak kabul edilirse mülkiyet hakkı başta olmak üzere birçok hakka sahiptir.

Akabinde vakfiyeden bahsedilirken Filistin’de Osmanlı tarafından kurulan vakıfların en büyük ve en önemlisi Kudüs Haseki Sultan Vakfiyesi ele alınacaktır. Bundan Sonra Türk Medeni Kanunu ve Filistin Vakıflar Hukukuna göre vakıf unsurları kısaca tartışılacaktır. Ayrıca bu bölümde vakfın mütevellisine yer verilecektir. Son olarak vakfın son ermesi ele alınacaktır. Böylelikle Türk vakıflar hukuku Filistin vakıflar hukuku bağlamında vakıf müessesesine ilişkin bir algı oluşacaktır.

Filistin’deki vakıflar durumunu daha iyi algılamak için mevcut olan vakıflardan bahsedilecektir. Hemen belirtmek gerekir ki: siyasi durumlar ve vakıfların karışık kanuni statüsünden dolayı vakıflara dair net ve kapsamlı bir istatistik bulunmamaktadır. Dolayısıyla Filistin’deki vakıflara dair zikredilecek rakamlar takribi olacaktır.

İkinci bölümde ise uygulamada vakıf uyuşmazlıkları ve çözüm yollarına değinilecektir. Her bir medeni ilişkide olduğu gibi vakıflarda uyuşmazlıklar, ortaya çıkabilmektedir. Gerek kurma aşamasında gerekse işletme aşamasında vakıfla ilgili bir türlü anlaşmazlık meydana gelebilmektedir. Filistin’de Böyle uyuşmazlıkları gidermek için şeriye mahkemelerine gidilmektedir. Filistin yargı teşkilatı de ilk bakışta karışık ve kafa karıştııcı gözükmemektedir. Bu nedenle ilk olarak Filistin yargı teşkilatına değinilecektir. Ardından vakıflar ile ilgili birkaç mahkeme kararı ele alınacaktır.

Asıl olarak Filistin’de vakfın kurulması, şartları, yönetimi, işletilmesine ilişkin tüm davalar -yani tüm vakıf uyuşmazlıkları- ile ilgilenen mahkemeler şeriye mahkemeleridir. Ancak bazı durumlarda dava konusu vakıf olsa bile taraflar hukuk mahkemesine gitmek zorundalar.

Yukarıda bahsi geçen uyuşmazlıklar her toplumda her zaman ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple normal uyuşmazlıklardan ve bunların çözüm yollarından bahsetmek fayda vardır. Ancak Filistin durumuna mahsus olarak başka bir uyuşmazlık türü bulunmaktadır. Bu uyuşmazlıklar konusu İsrail tarafından müsadere edilen vakıf

arazilerini meşru sahiplerine iade etmektir. Tabi ki bu tür uyuşmazlıklardan bahsetmek daha faydalı olacaktır.

1948 savaşımdan sonra İsrail, birçok vakıf arazilerini müsadere etmiştir ve üzerine yerleşim birimleri inşa etmiştir. Bu çalışmada İsrail'in vakıfların arazilerini ele geçirme yollarına değinilecektir. Lakin Durumu daha iyi anlamak için öncelikle Filistin_İsrail meselesinin kanuni statüsü kısaca ele alınacaktır. Bundan sonra 1950 Tarihli Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanunu başta olmak üzere İsrail devletinin hukuki gerekçeleri vakıf arazilerine el koyma amacıyla kullandığı kanunlar tartışılacaktır. Son olarak İsrail tarafından ele geçirilen vakıf arazilerini meşru sahiplerine iade etmek için İsrail mahkemelerine gitmek zorunludur. Bu yüzden İsrail yargı teşkilatına kısaca değinilecektir. Akabinde bu hususta canlı bir örnekten bahsedilecektir.

BÖLÜM II

FİLİSTİN VAKIFLAR HUKUKU VE TÜRK VAKIFLAR HUKUKUNDA VAKIF MÜESSESESİ

Gerek İslam hukuku “*fıkıh*” kitaplarında gerekse medeni kanun kitaplarında vakıf müessesesine büyük önem verilmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki; vakıf müessesesinin İslam hukuk kitaplarında açık bir dini boyutu vardır. Yani vakıf müessesesi sırf bir toplumsal bir müessesesi değildir, aynı zamanda Allah’ın rızasını kazanmak ve Allah’a yakın olmak için bir ibadet yoludur. Medeni hukuk açısından vakıf tüzel bir kişiliğe sahip kanuni bir kurumdur. Vakıf müessesesi kanunun çizdiği adımlara göre kurulmalıdır ve hayatı boyunca kanun kurallarına uygun olarak faaliyet göstermelidir.

Başlıktan anlaşıldığı gibi bu bölümde vakıf müessesesine Filistin vakıflar hukuku ile Türk vakıflar hukuku bağlamında değinilecektir. Aşağıda anlatılacağı üzere Filistin’de vakıflar ilgili tek ve kapsamlı bir kanun bulunmamaktadır. Hatta mevcut kanunlar, bütün vakıf meselelerini kapsamamaktadır. Dolayısıyla vakıfların kurulduğu, işletildiği veya vakıf uyuşmazlıklarının ele alındığı vakit çoğu meselede hüküm İslam Hukuku’na bırakılmıştır.

Bu bölümde ilk olarak Filistin vakıflar hukuku -İslam hukuku hükümleri- ve Türk vakıflar Hukuku’na göre vakıf kavramına mukayeseli bir şekilde değinilecektir. Ardından vakfın tarihsel gelişimi kısaca ele alınacaktır. Filistin vakıflarının hukuki durumunu anlamak için mevcut kanunlar ve vakıflar ile ilgili makamdan bahsedilecektir. Bundan sonra Türk Vakıflar Kanunu ile mukayeseli olarak vakfın çeşitleri, tüzel kişiliği, unsurları, idarisi ve sona ermesi ele alınacaktır. Son olarak Filistin’deki vakıfların mevcut sayısından bahsedildikten sonra Osmanlı vakıflarına bir örnek olarak Haseki Sultan Kudüs Vakfı ele alınacaktır.

2.1. Vakıf Kavramı

Arapça kökenli “*vakıf*” kelimesi; hapsetme, durdurma, alıkoyma, tutuklama ve kımıldanmama anlamına gelmektedir. Vakfın çoğulu “*evkaf*” yani vakıflardır. Arapçadan Osmanlıcaya oradan Türkçeye geçen “*vakıf*” sözcüğü, Osmanlıca sözlüğe göre “*hayır kurumu, malı*” anlamına gelmektedir.¹ Bunun yanı sıra Büyük Türkçe Sözlüğe göre “*bir hizmetin gelecekte de yapılması için bir malı hayır işine bağışlama*”² Bundan anlaşıldığı üzere “*vakıf sözcüğü*” Osmanlı dilinde vakfetme fiilinin oluşturduğu müessesesi ya da kurum olarak kullanmış ve bugüne kadar aynı manada kullanılmaktadır. Vakfeden kişiye verilen ad “*vâkıf*” ve vakfedilen malın aldığı ad ise “*mevkuf*”tur.³

Kanundaki vakıf tanımına bakmadan önce daha kapsamlı ve daha açık olduğu için hukuk kitaplarında bulunan tanımlara bakmakta fayda vardır. Aslında doktrinde vakfın müessesesine ilişkin hemen hemen birbirlerine benzeyen birkaç tanım bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada Bllar’ın koyduğu tanımdan bahsedilecektir. Ballar’a göre: “*vakıf: gerçek ve tüzel kişilerin hiç tesir altında kalmadan ve kendi istekleriyle kendilerine ait mallarını veya her türlü ekonomik değerlerini ve haklarını mülkiyetinden çıkarıp belirgin bir amaca hayır ve hasenata ebedi olarak tahsis etmelerinden oluşan tüzel kişiliğe sahip olan mal topluluğudur.*”⁴ Diğer bir deyişle vakıf, bir malın ya da bir hakkın sürekli olarak belirli bir amaca özgülenmesi ile oluşan kurum şeklinde bir tüzel kişidir.⁵

Filistin hukukuna geldiğinde 2012 tarihli 4 sayılı Filistin Medeni Kanunu, vakıflar tanımına değinmemiştir. Buna ilaveten batı Şeria’da yürürlükte olan 1966 tarih 26 sayılı Vakıflar ve İslami Kutsal Yerler Kanunu’nda vakfın tanımı bulunmaktadır. Hatta Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyyede medeni kanun niteliği taşımasına rağmen vakfa ilişkin bir tanım bulunmamaktadır. Şöyle bir durumda Filistin yargıçları ve hukukçuları, Ürdün kanunlarına bakmaktadırlar çünkü Ürdün yasaları 1967 yılından önce Filistin’de yürürlükteydi. 2001 tarih Ürdün Vakıf Kanunu’nun ikinci maddesine göre vakıf, “*mülk olan bir aynı vakfedenin mülkünde hapsetmek ve menfaatini*

¹ Mertol Tulum, Osmanlı Büyük El Sözlüğü Türkçesi, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2013), s: 681.

² Ahmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük(Ankara: Ak çağ Yayınları, 2009), S: 1156.

³ Suat Ballar, Yeni Vakıflar Hukuku (İstanbul: Dar Yayınları, 2014, 5. Baskı), s:5.

⁴ Eraslan Özkaya, Eski Vakıf Hukuku (Ankara: Seçkin Yayıncılık,2012), s:25.

⁵ Jale Akipek, Turgut Akıntürk, Derya Ateş, Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, (İstanbul: Beta Yayın Basın Dağıtım) s:664.

“gelirini” fakirlere veya diğer hayır yollarına bağışlamak. Hayri vakıflar ve zürri vakıflar olmak üzere iki tür vakıf bulunmaktadır.” Ürdün kanun koyucusu, vakfi bir kurum ya da mal topluluğu olarak değil, bir bağış eylemi olarak tanımlamaktadır. Bunun sebebi ise kanun koyucu dilsel anlamdan etkilenmiştir. Ayrıca kanun koyucunun görevi tanımlar koymak değil hükümler koymaktır. Bu nedenle kanun koyucusunun koyduğu tanımlar hep kusurlu ve eksiktir. Uygulamada, vakıf zikredildiğinde bağış fiili değil bağış fiilinin oluşturduğu kurum ya da mal topluluğu kastedilmektedir.

Türk Medeni Kanunu’nun 101. Maddesinde ise “*Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu maddeden anlaşıldığı üzere vakıf bir mal topluluğu olup gelirleri belirli ve sürekli bir amaç için harcanmalıdır.⁶

Filistin vakıflar hukukunda vakıf kavramından bahsedilirken vakıflarda üyelik meselesine hiç değinilmemiştir. Aksine Türk Medeni Kanunu’nun 101’inci maddesinin 3’üncü fıkrası, vakıflarda üyelik olmayacağını açık bir şekilde öngörmüştür. Ancak söz konusu fıkra Anayasa Mahkemesinin 17/4/2008 tarihli sayılı E.:2005/14, K.: 2008/92 kararıyla kaldırılmıştır. Yani Türk Anayasa Mahkemesi kararına göre vakıflarda üyelik statüsüne yer verilebilecektir.⁷

2.2. Filistin Vakıflarının Tarihsel Gelişimi

İnsanların çoğu, vakıf müessesesinin İslamiyet’ten sonra meydana gelen ve İslam dininin hükümleri ile inşa edilen bir müessese olduğunu düşünmektedir. Ancak vakıf müessesesinin tarihine bakıldığında İslamiyet’ten önce ortaya çıktığı görülmektedir.⁸ Kimi yazarlar göre en eski vakıf Milattan Önce 1280-1290 yıllarında Hitit kralı Hattusilis tarafından kurulan vakıftır.⁹

Eski Yunan’da insanlar, hayır yapmak amacıyla bağışta bulunmaktaydı. Bu bağışlar tahsis edilen amacına uygun bir şekilde kullanılmaktaydı. Fakat bu bağışların devamlığı sağlayan bir sistem bulunmadığı için eski Yunanda yapılan bağışların vakıf

⁶ Ballar, s:6.

⁷ Mehmet Ayan ve Nurşen Ayan, *Kişiler Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), s:269

⁸ Özlem Zeyrek, “Kadın Vakıfları: Kütahya Örneği (1789 – 1923)” (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2007), s:5

⁹ Ballar, a.g.e., s:6.

olarak tanımlanması pek mümkün değil. Buna rağmen bu bağışlar ve fiiller vakıf fikrinin doğmasına ve çıkmasına sebepler olarak kabul edilebilir. Bizans hukuku, vakıf müessesesini geliştiren hukuk olarak hukukçular tarafından kabul edilmektedir. Söz konusu hukuka göre kurulan vakfa ait mallar satılmamakta ve değiştirilmemekte hatta uzun bir süreyle kiraya verilmemektedir. Buna ilaveten bazı hukukçulara göre Bizans Hukuku'ndaki uygulanan vakıf sistemi, İslam Hukuku'ndaki uygulanan vakıf sisteminin kaynağını oluşturmaktadır.¹⁰

İslam dünyasında vakıf müessesesinin Hz. Peygamber zamanında başladığı görülmektedir. Hz. Peygamber, Medine'de kendisine ait yedi hurma bahçesini vakfetmiştir.¹¹ Bu dönemde yani İslam'ın ilk yıllarında kamusal olmasa da işlevsel olarak birtakım vakıfların bulunduğunu söylemek mümkündür.¹² İslam tarihine bakıldığında ilk yıllardan itibaren mevcut olan vakıflar, Emevîler, Abbasîler, Selçuklular ve Türk devletleri dönemlerinde gittikçe gelişmiş, yaygınlaşmışlardır. Bilindiği üzere vakıfları meydana getiren ve ayakta tutan en önemli unsurlardan birisi, İslam'ın muhtaçlara yardım etmeyi teşvik eden öğretisidir.¹³

Filistin'de vakıfların fiili kuruluşu, Kudüs'ün fethiyle 636 yılında başlamıştır. Bu tarihten itibaren tüm Filistin toprakları Müslüman nesiller için bir vakıf olarak nitelendirilmiştir.¹⁴ 1187 yılında Kudüs'ün ikinci fethinden sonra sultanlar, Kudüs'e ve Filistin'e büyük önem vermeye başlamışlardır. Örnek vermek gerekirse Emevîler döneminde Emevî halifesi Velid b. Abdülmelik, Kubbet'üs-Sahra inşa ettirmiştir. Bunun yanında Mescid-i Aksa'nın hizmetine yönelik birkaç arsa vakfedilmiştir.¹⁵

Filistin, 1517 yılında sultan birinci Selim döneminde Osmanlı Devleti'ne savaş olmadan katılmıştır. Osmanlı idaresi altındaki Filistin şehirleri, birçok refah ve gelişim aşamalarından geçmiştir.¹⁶ Osmanlılar, öncelikle şehirlerde mevcut olan vakıfları korumayı hedeflemiştir. Bunun için harap hale gelen yapıların tamir ve ihya çalışmalarında bulunmuşlardır. Bu vakıfların çoğu Memlukler döneminde kurulmuş

¹⁰ Özkaya, a.g.e., s:45-47.

¹¹ İlhan Akbulut, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti Ve Tarihi Gelişimi" Vakıflar Dergisi, 30 (2007), s:65.

¹² Abdurrahman Okuyan, "Türk-İslam Medeniyetinde Vakıf Müessesesi: Bayburt Örneği" On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 45(2018), s:117.

¹³ Okuyan, a.g.e., s:117.

¹⁴ İman Alahmad, "Kudüs'teki Osmanlı Vakıfları Ve Kudüs Halkına İktisadi Etkileri" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2018), s:25.

¹⁵ Alahmad, a.g.e, s: 26

¹⁶ Ahmad Zaki Khalilia, "Osmanlı Döneminde Filistin Mimarisi", III. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı IV, s:169.

ve Osmanlı tarafından korunmuştur.¹⁷ Filistin’de Osmanlı tarafından kurulan vakıfların en büyük ve en önemlisi Haseki Sultan Vakfıydı. Cami, bir han, bir medrese ve bir imareten oluşan Haseki Sultan Vakfı, 1551-1552 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman’ın eşi Hürrem Sultan tarafından Kudüs’te kurulmuştur. Haseki Vakfı’nın yanında birçok vakıf kurulmuştur.¹⁸

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yani Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra Filistin, Osmanlı idaresinden İngiliz manda idaresine geçmiştir.¹⁹ Bu süre zarfında vakıfların yağmalanması, yıkılması ve ele geçirilmesine İngiliz manda yönetimi tarafından çalışılmıştır.²⁰

İngiltere, 14 Mayıs 1948 yılında Filistin üzerindeki mandasından vazgeçti ve güçlerini çekmiş, aynı gün Yahudi çeteleri tarafından İsrail devleti ilan edilmiştir. Bundan sonra 1948 Arap-İsrail Savaşı denilen savaş başlamıştır. Söz konusu savaşın sonrasında İsrail, Filistin topraklarının %78’ini işgal etmiş ve doğu Kudüs ile Batı Şeria Ürdün idaresine geçmiş ve Gazze ise Mısır hâkimiyetine geçmiştir.²¹ Altı Gün Savaşı ya da 1967 Arap-İsrail Savaşı sonunda İsrail, Sina, Gazze Şeridi, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Doğu Kudüs’ün kontrolünü ele geçirmiştir.²² 1993 yılında İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasında imzalanan Oslo Anlaşması’na göre Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nde Geçici Filistin Yönetimi kurulmuştur.²³ Batı Şeria ve Gazze Şeridi günümüze kadar Filistin Özerk Yönetimi’nin idaresi altındadır. 1994 tarihli 1 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre “5 Haziran 1967 tarihinden önce yürürlükte olan bütün kanunlar ve yönetmeliklerin Batı Şeria Ve Gazze Şeridi’nde yürürlükte olduğu sayılır”

1948 yılından bu yana Filistin’deki vakıfların durumu, gittikçe kötüleşmektedir. Bunun sebebi ise İsrail’in Filistin vakıflarına yönelik müdahaleler ve siyasetleridir. Bu müdahaleler bu çalışmanın ikinci bölümünde detaylıca el alınacaktır. Anlatılacağı üzere bu müdahalelerin bazıları hukuki gerçeklere dayanmakta bazıları ise kanunsuz işlemlerdir.

¹⁷ Şerife Eroğlu Memiş “Osmanlı Kudüs’üne Ait H. 1195/ M. 1781 Tarihli Keşif Defteri” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21/3 (2019) s:723.

¹⁸Feyza Betül KÖSE, “Osmanlı Dönemi Kudüs’ünde İdari Ve Sosyal Yap”, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi 1/1(2015) s:190.

¹⁹ Neşe Kemiksiz, “Filistin Sorunu”, Akademik Orta Doğu Dergisi, 11/ 1 (2016), s:133.

²⁰ Alahmad, a.g.e., s: 27.

²¹ Kemiksiz, a.g.e., s:145.

²² Kemiksiz, a.g.e., s:147.

²³ Birleşmiş Milletler Türkiye Resmi web sitesi: <http://www.unicankara.org.tr/filistin/5.html> (erişim tarihi: 2.04.2020)

2.3. Vakıfları Düzenleyen Kanunlar

Aşağıda anlatılacağı gibi; Filistinli kanun koyucunun aksine Türk kanun koyucu, vakıflar mevzuatlarını ve meselelerini hemen hemen kapsamlı ve tek bir kanunda toplayabilmiştir. Filistin’de tek ve kapsamlı Vakıflar Kanununu bulunmaması tek sebebi siyasi şartlardır. Şöyle ki Filistin günümüze kadar tam bir bağımsız ülke olarak sayılmaz. Filistin’de bir millet meclisi bulunsa bile bu meclis zayıf, tecrübesiz ve yeterince bağımsız değildir.

2.3.1. Türkiye’deki Vakıfları Düzenleyen Kanunlar

Türkiye’de vakıflar 2008 tarihli 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çıkarılıncaya kadar Türk Medeni Kanunundan önce ve medeni kanundan sonra kurulan vakıflar birçok kanun, tüzük ve yönetmelik ile ayrı ayrı düzenlenmiştir.²⁴ 5737 sayılı Vakıflar Kanununun birinci maddesine göre

Bu Kanun; vakıfların yönetimi, faaliyetleri ve denetimine, yurt içi ve yurt dışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili, muhafazası, onarımı ve yaşatılmasına, vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinin sağlanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

2008 tarihli 5737 sayılı Vakıflar Kanunu yanında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, kişiler hukuku kitabında özellikle 101-117 maddelerinde vakıflarla ilgili birkaç hüküm öngörmüştür.

2.3.2. Filistin’deki Vakıfları Düzenleyen Kanunlar

Filistin’deki vakıfları düzenleyen kanunlara baktığımızda bunların farklı zaman aralıklara ait ve çeşitli olduğunu bulmaktayız. Dolayısıyla bunların sayılması ve bilinmesi çok zordur. Buna rağmen bu kanunları incelediğimiz zaman iki tür kanun karşımıza çıkmaktadır. Birinci tür vakıfların türleri, amaçları ve unsurlarını düzenleyen Osmanlı kanunları ve İslam Hukuku’na bağlı kanunlardır. Örnek vermek gerekirse Filistin’de hala yürürlükte olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye vakıflar ile alakalı birkaç hükmü kapsamaktadır. Bunların ikincisi ise vakıfların yönetimini ve denetimini düzenleyen kanunlardır. Aslında Gazze’deki vakıfları düzenleyen kanunlar Batı Şeria’daki kanunlardan farklıdır. Şöyle ki 1994 yılı kadar Batı Şeria’daki vakıflar

²⁴ Kemal Oğuzman, Özer Seliçi Saibe Özdemir, Kişiler Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2019) s:395

Ürdün idaresi kontrolünün altında kalmıştır. Dolayısıyla Ürdün kanunları, Batı Şeria’da 1994 yılına kadar yürürlükteydi. Hatta bu kanunların bazıları günümüze kadar yürürlükte. Batı Şeria’da yürürlükte olan vakıflara ilişkin kanunların önemlisi ise 1966 tarihli 26 sayılı Vakıflar ve İslami Kutsal Yerler Kanunudur. Bunun yanında vakıfların yatırımlarının kolaylaştırılması amacıyla çıkartılan 1985 tarihli 17 sayılı vakıflar vergi muafiyeti kanunudur.

1948 savaşıdan önce Gazze Şeridindeki vakıfları düzenleyen kanun İngiliz manda yönetimi tarafından onaylanan 1924 tarihli 17 sayılı Vakıflar Kanunuydu. 1948 savaşıdan sonra Gazze, Mısır sınırlarının yanında olduğu için Mısır hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde 1948 savaşıdan önce yürürlükte olan bütün kanunlar yürürlükte kalmıştır. Bunun yanında Mısır hükümdarı tarafından birkaç karar alınmıştır. Bu kararların bazıları, vakıf meselesini düzenlemiştir. Örneğin 1957 tarih 546 sayılı Mısır genel hükümdarı kararıdır.²⁵

Hemen belirtmek gerekir ki yukarıda zikredilen kanunlar hem eksik hem de eskidir. Dolayısıyla bütün vakıf meselelerini kapsamamaktadır. Şeriye Mahkemeleri Kanunu’na göre şeriye mahkemeleri, bütün vakıf işlemlerine ve uyuşmazlıklarına İslam Hukuku’na göre bakmaktadır. Dolayısıyla yürürlükte olan kanunlarda söz konusu uyuşmazlık ile ilgili bir hüküm bulunmazsa uyuşmazlık İslam hukuku hükümleri özellikle Hanefi mezhebine göre çözülmektedir.

2.4. Vakıfların Denetim Makamı

Türkiye’deki vakıfların denetim makamına bakıldığında tek ve tüm yurdu kapsayan bir makam olduğu görülür. 5737 sayılı Vakıflar Kanununun 3’üncü maddesine göre “denetim makamı: Vakıflar Genel Müdürlüğü”. Diğer bir anlatımla Vakıflar Genel Müdürlüğü Türkiye’deki vakıfları denetlemekle yükümlü makamdır.

Filistin’deki durum ise ilk bakışta karmakarışık ve kafa karıştırıcı görünmektedir. Zira Filistin’de bölgeye göre vakıfların üç farklı denetim makamı bulunmaktadır. Aşağıda anlatılacağı gibi Filistin, Ürdün ve İsrail olmak üzere üç farklı ülke olduğundan Filistin vakıfları üzerinde üç farklı denetim makamı bulunmaktadır.

²⁵ Loai Omer “El Awkaf El İslamia Fi Edaffa El Garbia” Silsilet Taqarir Qanunia 3(2002) s:11

2.4.1. 1948 Yılında İşgal Edilen Filistin Topaklarındaki Vakıflar

Yaklaşık 100 bin dönümlük vakıf arazileri, işgalden evvel İslami Yüksek Konseyi'ne tabiydi. O zamanda Konsey, 6 vakıf dairesini içermekteydi. Bu dairelerde görevlilerin sayısı 592 görevliydi. 1948 yılında Filistin işgal edildikten sonra Filistin halkının çoğu gibi Yüksek İslami Konsey görevlileri ve vakıf mütevellileri vazifelerini ve evlerini terk etmek zorunda bırakılmışlardı. Buna netice olarak vakıfların idari işleri boş kalmıştır. Dolayısıyla malvarlığı, gelirleri ve giderleri bozulmuştur. İsrail devleti, vakıfların yeniden onarılması bahanesiyle bütün vakıflara el koymuştur ve vakıfları denetlemekle yükümlü olan İslami Yüksek Konsey'i kaldırmıştır.²⁶

2.4.2. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Vakıflar

Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde İngiliz Manda Yönetimi döneminde vakıflara yönelik işlemler Yüksek İslami Konsey tarafından yönetilmiştir. 1948 savaşıdan sonra Batı Şeria'daki vakıflar işleri Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı tarafından Ürdün Vakıflar Kanunu'na göre yönetilmekteydi. Gazze Şeridi'ndeki ise Mısır hükümdarı tarafından yürütülmekteydi. Bu durum, 1994 yılında Filistin Özerk Yönetimi gelene kadar devam etmiştir. 1994 yılında Filistin Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki bütün vakıflarla ilgilenmektedir.²⁷ Hâlihazırda Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki vakıfları denetlemekle sorumlu tek bir bakanlık olmasına rağmen bu vakıflar üzerine uygulanan tek bir kanunu bulunmamaktadır. Bunun iki sebebi vardır; birincisi zor siyasi şartlardan dolayı Filistin Millet Meclisi'nin ihtiyaca göre yeterince kanunlar çıkarmamasıdır. İkincisi ise 1994 tarihli 1 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre *"5 Haziran 1967 tarihinden önce yürürlükte olan bütün kanunlar ve yönetmeliklerin yeni kanunlar çıkarılıncaya kadar Batı Şeria Ve Gazze Şeridi'nde yürürlükte olduğu sayılır."* Lakin 1967 yılından önce Gazze'deki vakıfları düzenleyen kanunlar Batı Şeria'daki kanunlardan farklıydı. Bu nedenle hâlihazırda Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki vakıfların üzerine uygulanan tek bir Vakıflar Kanunu bulunmamaktadır.

²⁶ Sami Salahat, Alawqaf Fi Filistin (Beyrut: Merkezi Zaytona, 2011), s:42

²⁷ Filistin Vakıflar Ve Diyanet İşleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://palwakf.net/>. (erişim tarihi:6.08.2020)

2.4.3. Kudüs'teki Vakıflar

Kudüs'teki vakıfların durumu farklıdır. 1948 yılından beri Batı Kudüs'teki vakıflar, İsrail Diyanet İşleri Bakanlığına tabi olan Dürzi ve İslami İşler Müdürlüğü tarafından denetlenip idare edilmektedir. Doğu Kudüs'teki vakıflar ise 1966 tarih 26 sayılı Ürdün Vakıflar ve İslami Kutsal Yerler Kanunu ve 1954 tarihli 32 sayılı Mescid-ı Aksa'nın Restorasyonu Kanunu uyarınca, Ürdün Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığına tabi olan Mescid-i Aksa İşleri ve Kudüs Vakıfları Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir.²⁸

2.5. Vakıf Çeşitleri

Vakfın farklı yönlerden birkaç çeşidi bulunmaktadır. Bu çalışma mukayeseli olarak Türk vakıflar hukuku ve Filistin vakıflar hukuku bağlamında yapıldığı için öncelikle Türk Vakıflar Hukukuna göre vakıf çeşitlerinden ardından Filistin Vakıflar Hukukuna göre vakıf çeşitlerinden bahsedilecektir.

2.5.1. Türk Vakıflar Hukukuna Göre Vakıf Çeşitleri

Türkiye'de vakıflar, Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce yürürlükte olan kanunlara göre kurulmuş vakıflar ve Türk Medeni Kanunu'nun hükümlerine göre kurulmuş vakıflar olmak üzere ikiye ayrılabilir.²⁹

2.5.1.1. Türk Medeni Kanunu'nun Yürürlüğe Girmesinden Önce Kurulmuş Vakıflar "Eski Vakıflar"

Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce yürürlükte olan kanunlara göre kurulmuş vakıflar; mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarıdır. 5737 sayılı Vakıflar Kanununun 2'inci maddesi, bu tür vakıfları tanımlamaktadır. Buna göre mazbut vakıfları: *"Bu Kanun uyarınca Genel Müdürlükçe yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce"*

²⁸ Ürdün Vakıflar Ve Diyanet İşleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <http://www.awqaf.gov.jo/> (erişim tarihi: 8.04.2020)

²⁹ Ayan, a.g.e., s:271.

yönetilen vakıflar” olarak tanımlanmıştır. Bu maddeden anlaşıldığı üzere mazbut vakıflar Genel Müdürlük tarafından yönetilen ve temsil edilen vakıflardır.³⁰

Aynı maddeye göre mülhak vakıflar; “*Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflar*” şeklinde tarif edilmiştir.

Cemaat vakfına gelince 5737 sayılı Vakıflar Kanunu bu tür vakfi şu şekilde tanımlamıştır; “*Cemaat vakfı: Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye’deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıflar*”.

Son olarak esnaf vakfi, “*2762 sayılı Vakıflar Kanununun yürürlüğünden önce kurulmuş ve esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıflar*” olarak tanımlanmıştır. Aslında bu tür vakıfların hepsi Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girmesinden önce kurulmuştur. Dolayısıyla bu tür vakıflar “*eski vakıflar*” olarak nitelendirilmiştir.³¹

2.5.1.2. Türk Medeni Kanunu’nun Hükümlerine Göre Kurulmuş Vakıflar “Yeni Vakıflar”

Yeni vakıflar, mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan ve faaliyet gösteren vakıflardır.³² Yeni vakıflar, Türk Medenî Kanunu hükümleri uyarınca olağan vakıflar ve belirli özellik taşıyan vakıflar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Belirli özelliği olan vakıflar ise; kamuya yararlı vakıflar, çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları ve aile vakıflarıdır.

³⁰ Ömer Çınar, “Mazbut Ve Mülhak Vakıflarda Galle (Gelir) Üzerinde Vakıf Evlatlarının Ve Diğer İlgililerin Hak Sahipliği Ve İntifa Hakkı Hayırdan Fazla Olan Mülhak Vakıfların Aile Vakfına Dönüştürülmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 22/3(2016) s:828

³¹ Ayan, a.g.e., s:271.

³² Oğuzman ve diğerleri, a.g.e., s:399.

2.5.1.2.1. Olağan Vakıflar

Olağan vakıflar belirli özelliği olmayan ve mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan ve faaliyet gösteren vakıflardır.³³

2.5.1.2.2. Kamuya Yararlı Vakıflar

Kamuya yararlı vakıflar gelirlerinin yarısından fazlası kamu görevi niteliğindeki işlerin yapılmasına tahsis edilmiş vakıflardır. Vergi hukuku ve miras hukuku alanında kamuya yararlı vakıflara diğer vakıflara kıyasla birkaç ayrıcalık tanınmıştır. Örnek vermek gerekirse kamuya yararlı Vakıflar Kanununun öngördüğü şartları yerine getirmeleri halinde vergi muafiyetinden yararlanabilmektedirler.³⁴

2.5.1.2.3. Çalıştırılanlara ve İşçilere Yardım Vakıfları

Bu tür vakıflar, Ticaret Kanununun 552'inci maddesi uyarınca kurulmaktadır. Söz konusu maddeye göre *“Yardım amacına özgülenen yedek akçelerin ve diğer malların şirketten ayrılması suretiyle bir vakıf veya kooperatif kurulması zorunludur. Vakıf senedinde, vakıf malvarlığının şirkete karşı bir alacaktan ibaret olacağı da öngörülebilir”* Bunun yanı sıra Türk Medeni Kanununun 110'uncü maddesi, yardım vakıfları ile ilgili birkaç hüküm öngörmüştür. Şöyle ki *“çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarının yöneticileri, yararlananlara, vakfın örgütü, işleyişi ve malî durumu hakkında gerekli bilgiyi vermekle yükümlüdürler. Ayrıca vakfa ödenti veren çalıştırılanlar ve işçiler en az yapmış oldukları ödeme oranında yönetime katılırlar ve temsilcilerini olabildiğince kendi aralarından seçerler.”*

2.5.1.2.4. Aile Vakıfları

Türk Medeni Kanunu'nun 372'inci maddesine göre *“aile vakfı; aile bireylerinin eğitim ve öğrenimleri, donanım ve desteklenmeleri ve bunlara benzer amaçların gerektirdiği harcamaların yapılması için kişiler hukuku ve miras hukuku hükümleri*

³³ Mustafa Dural ve Tufan Ögüz, Türk Özel Hukuku- Kişiler Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2016),s:333.

³⁴ Dural ve Ögüz, a.g.e, s:334.

uyarınca aile vakfı kurulabilir” aile vakıflarının kurulması, faaliyet göstermesi ve denetim diğer vakıflar gibidir. Bu bağlamda zikredilmesi gereken husus şudur; bir malın veya hakkın başkalarına geçmemek üzere aynı soydan gelenlere kuşaktan kuşağa kalacak şekilde özgülenmesi yasaktır. Böyle bir özgülenme, vakıf kurma yoluyla da yapılamaz.³⁵

2.5.2. Filistin Vakıflar Hukukuna Göre Vakıf Çeşitleri

Filistin’de vakıflar aşağıdaki standartlara göre sınıflandırılmaktadır:

- 1- Vakıftan yararlananlar “ mevkufun aleyh” yönünden vakıflar.
- 2- Vakıf yönetimi yönünden vakıflar.
- 3- Vakfedilen malın mülkiyeti yönünden vakıflar.³⁶

2.5.2.1. Vakıftan Yararlananlar “ *Mevkufun Aleyh*” Yönünden Vakıflar

Günümüze kadar Batı Şeria ve Gazze Şeridi’ndi yürürlükte olan Osmanlı Adalet ve Eşitlik Kanunu, vakıfları ikiye ayırmaktadır. Bunlar ise hayri vakıflar ve zürri vakıflardır.

2.5.2.1.1. Hayri Vakıflar

Vakıf kuran, Allah’ın rızasına varma amacıyla bazı mülklerini hayır amaçlı bir gayeye ebedi bir şekilde tahsis etmektedir. Hayri vakıf, vakfın gelirinin tamamının doğrudan doğruya ihtiyaç sahibi kişilere sarf edildiği vakıf olarak tanımlanabilmektedir.³⁷

Okul, cami ve çeşme gibi kamu yararına kurulan hayri vakıflardan toplumun tümü, yararlanmaktadır. Bunun yanında yetim yurdu ya da aşevi gibi vakıflardan sadece yoksul olan yararlanabilmektedir.³⁸

³⁵ Ayan, a.g.e., 276.

³⁶ Omer, a.g.e., s:14.

³⁷ Sümeyye Özdemir, “Zürri Vakıflarda Kullanılan “Çocukların Çocukları” Lafzının Vâkıfın Kızının Çocuklarını Kapsaması (Hatibzâde, Kemal pašazade ve İbn Nüceym’in Risaleleri Bağlamında)” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi,2011) s: 6.

³⁸ Akbulut, a.g.e., s:70.

2.5.2.1.2. Zürrî Vakıflar

Zürrî vakıf, vakfın gallesinin tamamının ya da bir kısmının genel olarak vâkıfın ailesinin tüm fertlerine ya da vâkıfın ailesindeki yoksullara ve fakirlere tahsis edilmiş bulunan vakıflar olarak tarif edilebilmektedir.³⁹ Tabi ki vâkıfın nesli tükendikten sonra bu vakıf bir hayri vakfa dönüşmektedir.

Bu tip vakıflara örnek vermek gerekirse Nablus şehrinde Nemir Ailesi Vakfıdır. Bu vakıf Filistin'in en büyük zürrî vakfı sayılmaktadır.⁴⁰ Buna karşılık Gazze'de zürrî vakıflar bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise Tarım reformu sürecini yönünde 180 sayılı 1952 tarih kanun uyarınca Mısır'daki bütün zürrî vakıflar iptal edilmiştir. Dolayısıyla 180 sayılı 1952 tarihli Kanun'dan esenlenerek Gazze'de Zürrî Vakıflarının İptal Edilmesi Kanunu 1954 yılında çıkmıştır. Söz konusu kanuna göre Gazze'deki bütün zürrî vakıflar iptal edilmiştir.⁴¹

2.5.2.2. Vakıf Yönetimi “İdaresi” Yönünden.

1826 yılında vakıflarla ilgilenmekle yükümlü olan Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmuştur. Nezaretin vakfın idaresine müdahale şekline göre vakıflar, mazbut vakıflar ve mazbut olmayan “*mülhak vakıflar*” olmak üzere iki ana guruba ayrılmaktadırlar.⁴² Diğer bir deyişle Evkaf-ı Hümayun Nezareti “*devlet*” tarafından doğrudan doğruya idare edilen vakıflar, “*mazbut vakıflar*” olarak isimlendirilmekteydi. Buna karşı mütevelliler tarafından idare edilen ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti kontrolü altında bulunan vakıflara “*mülhak vakıflar*” isimi verilmekteydi.

2.5.2.2.1. Mazbut Vakıflar

Mazbut vakıf, bir devlet dairesi ya da kamu kurumu tarafından doğrudan doğruya yönetilen vakıf olarak tanımlanabilmektedir.⁴³ 2001 tarihli Vakıflar Kanunu'nun 23'üncü maddesine göre “*Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı, hayri vakıf*

³⁹ Özdemir, a.g.e., s: 6.

⁴⁰ Nemir ailesi resmi websitesi <http://www.agmaalnimer.ps/?ID=56> (erişim tarihi: 7.04.2020)

⁴¹ Omer, a.g.e., s:15.

⁴² Özkaya, a.g.e., s:170.

⁴³ Omer, a.g.e., s:16.

niteliğindeki bütün vakıfları idare etmektedir.” Budan anlaşıldığı üzere mazbut vakıflar, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığınca yönetilen ve temsil edilen vakıflardır.

2.5.2.2.2. Mülhak Vakıflar

Mülhak vakıflar, vakfiyelerinde belirtilen mütevelliler tarafından bağımsız olarak idare edilen ve devlet kontrolü altında bulunan vakıflar olarak tanımlanabilmektedir.⁴⁴ Diğer bir anlatımla bu vakıflar, vâkıf tarafından tayin edilen mütevellilerce yönetilmektedir. Bu bağlamda unutulmaması gereken bir husus mülhak vakıflar vakfiyelerinde belirtilen yönetim şekline göre yönetilmesi olup, yönetim organının mutlaka vakfedenin soyundan gelmesi zorunlu bir şart değildir.⁴⁵

2.5.2.3. Vakfedilen Malın Mülkiyeti “Kanuni Statüsü” Yönünden Vakıflar

Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nde şimdiye kadar yürürlükte olan 1885 tarihli Osmanlı Kanunname-ı Arazi’nin 4’üncü maddesine göre “*Arazi-i mevkûfe iki kısımdır. Kısmı evvel sahihan arazi-i memlakeden iken şer’i şerife tevfikân vakf olunmuş olan arazidir... Kısmı sani arazi-i miriyeden bilfaraz selatini uzam hazeratının veyahut bizzat izni sultanı ile aharlarının vakfeylemiş olduğu arazidir...*” Söz konusu maddeye göre vakıflar, mülkiyeti itibariyle sahih vakıflar ve sahih olmayan vakıflar “*gayr-i sahih vakıflar*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.5.2.3.1. Sahih Vakıflar

İslam ve Osmanlı Hukuku’nda araziler, özel mülkiyet arazileri ve miri “*devlet*” arazileri olmak üzere ikiye ayrılabilir. Özel mülkiyet araziler, “*arazi-i memluke*”, sahih vakıfların konusunu oluşturmaktadır.⁴⁶ Başka bir deyişle sahih vakıflar, sadece kişinin sahip olduğu mülkü vakfetmesiyle oluşmaktadır.⁴⁷

⁴⁴ Özkaya, a.g.e., s:174.

⁴⁵ Çınar, a.g.e., s:830.

⁴⁶ Özkaya, a.g.e., s:151.

⁴⁷ Bahattin Turgut, “Urfa vakıfları (1850-1900)”(doktora tezi, Marmara üniversitesi, 2013) s:37.

2.5.2.3.2. Sahih Olmayan Vakıflar “Gayr-i Sahih Vakıflar”

Devlete ait olan mirî arazi, gayr-i sahih vakıfların konusunu teşkil etmektedir. Bu vakıflarda taşınmazın mülkiyet hakkı değil, tasarruf hakkı vakfedilebilmektedir.⁴⁸ İslam Ansiklopedisi’ne göre “*Bu tür vakfa gayr-i sahih vakıf denmesi geçersiz olduğu için değil gerçek bir vakıf olmadığı içindir. Gerçek anlamda bir vakfın olabilmesi için tahsisi yapan kimsenin o malın maliki olması gerekmektedir.*”⁴⁹

2.6. Vakıf Tüzel Kişiliği Kavramı

Hukuk nazarında kişiler, “*gerçek kişiler*” ve “*tüzel kişiler*” olmak üzere ikiye bölünmektedir. İlk önce gerçek kişiler “*hakiki şahıslar*”, insanlardır. Kanun önünde ırk, dil, din ve cinsiyet gibi farklar gözetilmeksizin bütün insanlar eşittirler.⁵⁰

Tüzel kişiler “*hükmi şahıslar*” müşterek bir amacın sürekli gerçekleştirilmesi amacıyla örgütlenen kişi ya da mal topluluklarıdır. Bu toplulukların amacı siyasal, sportif, bilimsel, hayri ve ticari olabilmektedir. Tüzel kişiler “*özel hukuk tüzel kişileri*” ve “*kamu tüzel kişileri*” ikiye ayrılmaktadır. İlk olarak kamu tüzel kişileri kamu hukuku kurallarına göre kurulan ve bu kurallar çerçevesinde faaliyet gösteren tüzel kişilerdir. Devlet, mahalli idareler “*belediyeler*”, kamu iktisadi teşekkülleri vs. kamu tüzel kişilerine örneklerdir.⁵¹

Özel hukuk kişileri ise özel hukuk kurallarına göre kurulan ve bu kurallar çerçevesinde faaliyette bulunan kişilerdir. Özel hukuk tüzel kişileri kendi içinde “*kişi toplulukları*” ve “*mal toplulukları*” olmak üzere iki şekilde tasnif edilmektedir. Kişi toplulukları, ortak bir amacın gerçekleştirilmesi amacıyla grup kişinin bir araya gelmesinden oluşan tüzel kişilerdir. Bunlardan bazıları ticari şirketler gibi iktisadi bir amaç bazıları da dernekler gibi başka bir amaç için oluşmaktadır. Son olarak mal topluluklar, ortak bir amacın devamlı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla belli bir malın tahsis edilmesi suretiyle oluşan tüzel kişilerdir. Bu tür tüzel kişinin en tipik örneği vakıflardır.⁵²

⁴⁸ Akbulut, a.g.e., s:70.

⁴⁹ İslam ansiklopedisi, vakıf, <<https://islamansiklopedisi.org.tr/irsadi-vakif>> (erişim tarihi: 9.04.2020)

⁵⁰ Ramazan Çağlayan, “Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı Ve Kıstasları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 0/7(2016) s:375.

⁵¹ Çağlayan, a.g.e., s:377.

⁵² Çağlayan, a.g.e., s:376.

Aslında Filistin'deki yürürlükte olan kanunlara baktığımızda vakıf tüzel kişiliğine yeterince değinilmediğini görmekteyiz. Şöyle ki Filistin Medeni Kanunu'nun 60'ıncı maddesinin birinci fıkrasına göre “ *tüzel kişiler: 1) devlet 2) kamu kurumları 3)vakıflar 4) kanun hükümlerine göre kurulan ticari şirketler, cemiyetler ve derneklerdir.*” İkinci fıkrasında da “*Mal ya da kişi toplulukları, kanunun belirtildiği şartlara göre tüzel kişilik kazanabilir*” hükmü öngörülmüştür. Ancak hem Medeni Kanun hem de Vakıflar Kanununda vakfın nasıl ve ne zaman tüzel kişiliği kazanacağı ilgili bir madde bile bulunmamaktadır.

Vakfın inşa edilmesi konusunda 1959 tarihli 31 sayılı şeriye mahkemeleri kanununda birkaç düzenleme bulunmaktadır. Söz konusu Kanun'un 4'üncü maddesine göre “ *şeriye mahkemeleri, aşağıdaki sayılan meselelere bakar: 1) vakfın Müslümanlar tarafından inşa edilmesi ve vakıf lehine ya da aleyhine açılan davalar.*” bu maddeden anlaşıldığı üzere vakıflar şeriye mahkemeleri nezdinde inşa ve tescil edilmektedir. Yani açıkça öngörülme de vakfın tescil edildikten sonra tüzel kişilik kazandığı zımnen anlaşılmaktadır. Unutulmamalı ki; vakıf Vakfın inşa edilmesi süreciyle ilgili fazla hükümler olmadığı için uygulamada kadılar, çoğu hususlarda İslam Hukuku'na özellikle Hanefi Mezhebi 'ne dayanmaktadır.

Buna karşılık Türk kanunlarına baktığımızda özellikle 2001 tarihli 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu ve 2008 tarihli 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda vakıf tüzel kişiliği, detaylıca ele alındığını görmekteyiz.

Türk Medeni Kanunu'nun 102'inci maddesine göre “*Vakıf kurma iradesi, resmî senetle ⁵³ veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanır. Vakıf, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır.*” Bu maddeden anlaşıldığı üzere Türk Medeni Kanunu hükümleri çerçevesinde vakıf, iki ana aşamada kurulmaktadır. İlk aşama, vakıf kurma iradesinin beyan edilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Vakıf kurma iradesi, resmi senetle açıklanabileceği gibi ölüme bağlı tasarruf ile de açıklanabilir.⁵⁴

⁵³ T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü'ne göre **resmi senet**: Resmi bir makam ve görevlinin, usulüne göre düzenlediği veya onayladığı belge. <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/Default.aspx> (erişim tarihi: 19.04.2020).

⁵⁴Barış Demirsatan, “Vakıf Tüzel Kişiliği Bakımından Tescilin İyileştirici Etkisi ve Mk M. 103/İ Hükmünün İşlevi”, ÜHFM, 72/3(2017), s:366

İkinci aşama ise vakfın yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile kayıt edilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Vakıf, söz konusu mahkeme nezdinde tutulan sicile tescil edilmesinden itibaren tüzel kişilik kazanmaktadır. Türk Medenî Kanununun 102'inci maddesi, mahkemeye başvurabilecek kişinin kim olduğunu belirtmektedir. Maddeye göre “*Mahkemeye başvurma, resmî senet düzenlenmiş ise vakfeden tarafından; vakıf ölüme bağlı tasarrufa dayanıyorsa ilgililerin veya vasiyetnameyi açan sulh hâkiminin bildiri üzerine ya da Vakıflar Genel Müdürlüğüne re'sen yapılır*”

2.7.Vakıf Unsurları

Bilindiği üzere vakıf kurma işlemi, gerek İslam Hukuku gerekse Medeni Kanun açısından tek taraflı bir hukuki işlemidir. Hukuksal işlem en basit tanımıyla kanuni bir sonuç elde etmek amacıyla iradenin açıklamasıdır. Hukuki işlemin geçerliliğinin unsurları; bir iradenin bulunması, bu iradenin açıklanması ve son olarak bu iradenin yönelmiş olduğu sonucun gerçekleştirilmesidir. Öncelikle kanuni bir işlemin geçerliliği için bir iradenin bulunması ve açıklanmış olmasına bağlıdır.⁵⁵ Tek taraflı hukuksal işlem ise tek bir kişinin iradesini açıklamasıyla meydana gelen hukuki bir işlem olarak kabul edilmektedir.⁵⁶

2.7.1. Türk Medeni Kanununa Göre Vakıf Unsurları

Türk Medeni Kanunu'nun 101'uncü maddesi gereğince bir vakfın ortaya çıkabilmesi için başlıca iki zorunlu unsurun bulunması gerekmektedir. Bu iki unsurun birincisi; “*yeterli mal ve hakları*”. İkincisi ise “*yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesi*”. Yani söz konusu malın belirli bir amaca tahsis edilmesidir.⁵⁷

⁵⁵ Necip Bilge, Hukuk Başlangıcı: Hukukun Temel Kavram Ve Kurumları (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), s: 287.

⁵⁶ Meryem Solmaz Bilici, “Medeni Hukuk Çevresinde Bezm-İalem Vakıfları Özelinde Mazbut Vakıflar” (Yüksek Lisans Tezi, İbn Haldun Üniversitesi, 2019), s:8. ve Mustafa Zarka, Ahkam Alawqaf, (Amman: Dar Ammar,1997), s:37.

⁵⁷ Ayan, a.g.e., s:269.

2.7.1.1. Belirli Bir Mal veya Mal Topluğunun Bulunması

Mal vakfin oluşturulması için ilk ve en önemli unsurdur. Vakfa vücut verecek mal olmazsa vakıf olmaz. Mahkeme, bu gerekli şart bulunmadıkça ne olursa olsun bu vakfin tesciline karar vermemektedir.⁵⁸

Vakfedilecek malın mahiyeti ve türü Türk Medeni Kanunu'nun 101'uncu maddesinin ikinci fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre *“Bir malvarlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir”*. Yani mal deyimi, vakfa tahsis edilebilecek taşınır ve taşınmaz mallar, aynı haklar, alacak hakları fikri ve sınai hakları içermektedir.⁵⁹

Vakfa tahsis edilecek iktisadi değerlerin vakfin senedinde şüpheye yer bırakmayacak şekilde zikretmesi şarttır. Ayrıca vakfa özgülünen mal ya da mal topluğunun vakfin amacını gerçekleştirmeye yeterli olması gerekmektedir. Son olarak, yeni vakıflarda kurulduğunda amaçlarına göre özgülünecek asgari mal varlığı her yıl vakıflar meclisi tarafından belirlenmektedir.⁶⁰

Vakfedilen şeyin yeterli olup olmadığı meselesine gelince, bir vakfin kurulması için mevkufun miktarı kaç olmalıdır? Türk Vakıflar Kanununun 5'inci maddesine göre *“Yeni vakıfların kuruluşunda amaçlarına göre özgülünecek asgarî mal varlığı her yıl Meclisçe belirlenir”* 2021 yılı için Yeni Vakıfların kuruluşunda, amaçlarına özgülünecek asgari mal varlığı Vakıflar Meclisinin 30.11.2020 tarihli ve 391/391 sayılı kararı ile 80.000-TL olarak belirlenmiştir. Türk Vakıflar Kanunu'nun aksine Filistin Vakıflar Kanunu, bir vakfin kuruluşunda asgari mal varlığı şart koşmamıştır. Tercih edilen görüşe göre vakıf için özgülünecek malvarlığı amacı gerçekleştirmek için yeterli olmalıdır.⁶¹

2.7.1.2. Söz Konusu Mal Topluğunun Sürekli ve Belirli Bir Amaca Özgülenmesi

Vakfin ikinci vazgeçilmez unsuru, mal veya hakların sürekli ve belirli bir amaca tahsis edilmesidir. Vakfin mahiyeti gereğince vakfin amacında devamlılık unsurunun bulunması şarttır. Yani geçici amaçlar için vakıf kurulmaz. *“Malların sürekli ve belirli*

⁵⁸ Oğuzman ve diğerleri, a.g.e., s: 410.

⁵⁹ Dural ve Ögüz, a.g.e., s:355.

⁶⁰ Ayan, a.g.e., s:270.

⁶¹ Zarka, a.g.e., s:91.

bir amaca tahsis edilmesi” unsuru, söz konusu mallar veya hakların vakıf senedinde zikredilmesiyle gerçekleşmektedir.⁶²

Türk Medeni Kanunu’nun 101’uncu maddesine göre “*Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, millî birliğe ve millî menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz.*” Bu hükümden anlaşıldığı üzere vakfın amacının hukuka ya da ahlaka aykırı olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla amacı hukuka aykırı olan vakıfların tescili mümkün değildir. Her nasılsa tescil edilmiş olsalar bile tüzel kişilik kazanamayacaklardır.⁶³

2.7.2. Filistin Vakıflar Hukukuna Göre Vakıf Unsurları

Türk Medeni Kanunu’nun aksine hem Filistin Medeni Kanunu’nda hem de Filistin Vakıflar Kanunu’nda vakıf unsurlarına değinilmemektedir. Şöyle ki 1966 tarihli 26 sayılı Vakıflar ve İslami Kutsal Yerler Kanunu’na bakıldığında sadece Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı’nın idari işlerini düzenlediği görülmektedir. Başka bir deyişle söz konusu Kanun, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı’nın kurulması, yetkileri ve sorumlulukları, müdürlüklerinin görevleri ve vakıfların yönetimi gibi sırf idari işleri düzenlemektedir. Ancak vakfın unsurları ve nasıl kurulacağına dair bir hüküm bile öngörmemiştir.

Yukarıda açıklandığı gibi yürürlükte olan kanunların eski ve eksik olduğu için vakıflar ile ilgili meselelerin çoğu İslam Hukuku’na göre incelenmektedir. Bu nedenle vakıf unsurlarından İslam Hukuku açısından kısaca bahsedilecektir.

İslami fıkıh kitaplarında vakıf unsurlarından bahsedilirken unsur kelimesi yerine rükün kelimesi⁶⁴ kullanılmaktadır. Buna göre vakfın dört rükünü vardır. Bunlar ise; vakıf kuran kişi “*vâkıf*”, malvarlığı “*mevkuf*”, vakıftan yararlananlar “*mevkufun aleyhe*” ve irade beyanı “*akit*”⁶⁵

⁶² Ayan, a.g.e., s:270.

⁶³ Ayan, a.g.e., s:271.

⁶⁴ TDK’e göre “**Rükün:** bir kurulun, bir topluluğun en önemli üyelerinden her biri.”

⁶⁵ Zarka, a.g.e., s:38.

2.7.2.1. Vâkıf

Asıl olarak vakıf mahiyeti Allah rızasını kazanmak amacıyla belli bir miktar mal bağışlamaktır. Dolayısıyla vakıf eden kişi hür, akıllı ve baliğ olmalıdır. Kanuni bir dille vakıf kuran kişinin hem hak hem de fiil ehliyetine sahip olması gerekir zira bu davranıştan dolayı kişinin malvarlığında noksan yaşanacaktır.⁶⁶

Bu bağlamda zikredilmesi gereken bir husus da şudur, İslam Hukuku'nda vakıf kuran kişinin Müslüman olması gerekmektedir. Yani Müslüman olmayan kişiler de vakfedebilmektedir. Bununla birlikte bir Müslüman tarafından kurulan bir vakfın devam etmesi için bu vakıf kuranın İslam'da kalması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle vâkıf kişi mürtet “*kâfir*” olduğunda vakıf hükümsüz “butlan” haline gelmektedir. Zira mürtetlik, bütün amelleri ve ibadetleri boşa çıkarmaktadır. Hatta yeniden İslam'a geri dönerse hükümsüzlük devam etmektedir. Bu durumda yeni bir vakıf için yeni bir niyet ve yeni bir irade açıklaması şarttır.⁶⁷

2.7.2.2. Mevkuf “Malvarlığı”

İslam Hukukuna göre vakıftaki en önemli unsur mevkuttur. Bir diğer ifadeyle mevkuf vakfın olmazsa olmaz bir unsurudur.⁶⁸ Doğal olarak bu mevkufun vakfedildiğinde şüpheye yer bırakmayacak şekilde vâkıfın mülkiyetinde olması gerekmektedir. Vakfedilen şeyin niteliği açısından bir taşınmazın vakfedilebileceği gibi taşınır mallar da vakıf edilebilmektedir. Yani hem taşınmaz hem de taşınır malların vakfedilmesi mümkündür.⁶⁹

2.7.2.3. Vakıftan Yararlananlar “Mevkufun Aleyhe”

İlk olarak yukarıda zikredildiği gibi vakıf kurma işlemi tek taraflı bir işlemdir. Dolayısıyla vakfedenin iradesi yeterli olup vakıftan yararlananların kabul iradeleri aranmamaktadır.

⁶⁶ Bilici, a.g.e., s:11.

⁶⁷ Zarka, a.g.e., s:56.

⁶⁸ Ali Akyıldız, “Vakfın Kuruluşunda Amaç Ve Malvarlığı Denetimi İle Vakıflarda Değerlendirme Eğitimi Problemi”, Vakıflar Dergisi, 26 (1997): s:418

⁶⁹ İkrima Sabri, Alwqf Alislami, (Amman: Dar Alnfaes, 2011), s: 229 Bilici, a.g.e., s:9.

İslam Hukuku'nda "mevkufun aleyhe"nin ehemmiyeti, vakfın amacından kaynaklanmaktadır. Zira vakıf kurmanın amacı, lehine vakıf kurulanların menfaatini sağlamaktır.⁷⁰ Bu sebepten dolayı vakfın amacına kısaca değinilecektir.

Vakıfta amaç; "*vakıf mallarının uğruna harcanacağı gaye*" olarak tanımlanabilmektedir.⁷¹ Başka bir ifadeyle bu amacın gerçekleştirilmesi için mallar ve haklar özgülenmektedir. Bu amaç vâkıf tarafından vakıf sendende şüpheye yer bırakmayacak biçimde belirtilmelidir. Vakfeden, kamu yararına ve ahlaka aykırı olmadığı sürece özgürce vakfın amacını seçebilmektedir. Buna ilaveten vâkıfın vakıfta birden fazla amaç seçmesi mümkündür. Bu amaçlara örnek olarak "*eğitim, kültürel hizmet, sağlık, sosyal güvenlik ve toplumsal yardımdır*".⁷²

İslam âlimleri, vakfın amacında bulunması gereken bazı özellikleri açıklamıştır. İlk olarak vakfın amacı, Allah rızasını kazanmak için olmalıdır. Yani vakfedenin özgülediği mallar ve hakların tahsis edildikleri amacın Allah'a yakınlaşmak ve sevap kazanmak için olması gerekmektedir.⁷³ İkinci olarak bu amacın açık, belli ve anlaşılabilir nitelikte olması gerekmektedir.⁷⁴ Üçüncü özellik ise vakfın amacı sürekli olmasıdır. Lehine vakıf kurulanların "*vakfın cihetinin*" ebedilik nitelikte olması icap eder zira vakıf devamlılık arz eden bir kurumdur.⁷⁵ Son olarak vakfın amacı uygulanabilir olmalıdır. Diğer bir anlatımla eğer vakfın amacı fiilen gerçekleştirilmesi imkânsızsa vakıf kurulmaz.⁷⁶

Bu bağlamda önemli bir husus da şudur; vakfedenin amacı çok önemlidir ve bu amacın (kanunun emredici kurallarına aykırı olmamak şartıyla) vakıf senedinde olduğu gibi korunması ve sürdürülmesi gerekmektedir.⁷⁷ Tabi ki bu kuralın birkaç istisnası vardır. Amacın değiştirilmesi başlığı altında belirtilecektir.

⁷⁰ Sabri, a.g.e., s:237.

⁷¹ Ferhat Erçin, "Vakıf Hukukunda Vakfedenin Amacının Önemi", Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 25/2 (2005) s: 180

⁷² Erçin, a.g.e., s: 181.

⁷³ Sabri, a.g.e., s:237.

⁷⁴ Erçin, a.g.e., s: 182.

⁷⁵ Zarka, a.g.e., s:61. ve Erçin, a.g.e., s: 183.

⁷⁶ Erçin, a.g.e., s: 184.

⁷⁷ Erçin, a.g.e., s: 186.

2.7.2.4. İrade “İrade Beyanı”

Öncelikle İslam Hukuku’nda vakıf irade beyanı herhangi bir şekil şartına tabi değildir.⁷⁸ Başka bir ifadeyle irade beyanı, söz ile yeterlidir ve yazlı ya da resmi şekle bağlı değildir. Türk Medeni Kanunu’nun aksine yürürlükte olan kanunlarda vakıfların kaydedilmesine dair sarıh bir hüküm bulunmamaktadır. 2009 tarihli 2964/15 sayılı Şeri Yargıtay genelgesine göre bir vakıf kurmak üzere vakıf yerleşim yeri şeri mahkemesinde şeri hâkim ve iki şahit huzurunda vakıf kurma iradesi, vakıf hüccetinde “*vakfiyede*” açıklanabilmektedir.⁷⁹ Ancak belirtmek gerekir ki; uygulamada, neredeyse bütün kurulmuş vakıflar “*vakıf hücceti*” ile kurulmuştur ve kurulacak vakıflar da şeri mahkemede vakıf hücceti “*vakfiyede*” ile kurulmaktadır. Fakat öyle bir hüccet, vakfin geçerliği yönünden bir şart değildir. Çünkü vakıf kurma iradesi, söz ile gerçekleşmektedir. Yazmanın gayesi ise vakfin malvarlığını korumaktır ve ileride ispat sürecini kolaylaştırmaktır.⁸⁰

Vakıf iradesinin kesin ve kati olması, erteleyici ve bozucu bir şarta bağlı olmaması gerekmektedir. Buna ek olarak bu iradenin bir süreye bağlanması pek caiz görülmemektedir. Zira öyle bir süre ya da muhtemel bir şart, vakfin süreklilik ve kesinlik ilkelerine denk aykırıdır.⁸¹ Ancak Medeni Kanun kurallarına göre erteleyici ya da bozucu şarta bağlı vakıf kurulabilmektedir.⁸²

Bu bağlamda zikredilmesi gereken husus da şudur; Türk Medeni Kanunu’nun aksine, ölüme bağlı tasarrufla kurulmamaktadır. Eğer bir vakıf ölüme bağlı tasarrufla kurulursa bu işlem vakıf kurma işlemi değil sırf bir vasiyettir. Yani vâkıf ölmeden önce bu işlemden dönme hakkına sahiptir ve öldükten sonra vasiyetnamede olduğu gibi kurulacak vakıf, vâkıfın mal varlığının üçte biri içinde olacaktır.⁸³

2.8. Vakfiye

Yukarıda belirtildiği üzere Filistin’de vakıfların çoğu, “*vakıf hücceti*” ile kurulmaktadır. Bu vakfiye, vakfin yerleşim yeri mahkemesi nezdinde hazırlanır

⁷⁸ Akbulut, a.g.e., s: 68.

⁷⁹ Ribhi Al Tamimi, “Alwqf”, Yargıtay Teknik Ofisi Yayınları 2017 s:27. (erişim: 16.06.2020).

⁸⁰ Zarka, a.g.e., s:61.

⁸¹ Akbulut, a.g.e., s:126.

⁸² Bilici, a.g.e., s:14.

⁸³ Muhammed Kadri Paşa, Kanun Aladl Wal İnsaf (Beyrut: Alrayyan Yayıncılık, 2007), s:28.

mahkeme siciline kayıt edilmektedir. Peki, vakfiye nedir? Uygulamada ehemmiyeti nedir? Filistin vakıflar hukukunda vakfiye olmazsa vakıf kurulur mu?

İslam Ansiklopedisi'ne göre vakfiye, “*bir vakfın kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmi belgedir.*”⁸⁴ Türk Vakıflar Kanunu, da vakfiyeyi “*mazbut, mülhak ve cemaat vakıflarının malvarlığını, vakıf şartlarını ve vakfedenin isteklerini içeren belgesi*” olarak tanımlamaktadır. Filistin'deki yürürlükte olan kanunlara bakıldığında çoğu mesele gibi vakfiyenin ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu belgeye dair bir tanım ya da içinde bulunması gereken unsurlar öngörülmemiştir. Bu durumda İslam Hukuku'na bakmamız gerekmektedir. İslam âlimleri, de vakıftan bahsederken yeterince vakfiyeyi ele almamışlar. Bunun sebebi ise bu belge vakfın geçerliliği unsurlarından değil ispat yöntemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin 1739 maddesine göre bir vakfiyenin bir ispat delili olarak sayılması için usule göre mahkeme siciline kaydedilmesi gerekmektedir.⁸⁵

Vakfiye tarihi, sosyal ve iktisadi açıdan önemli bir vesikadır. Geçmiş günümüze taşıyan vakfiyeler, tarih kitaplarında verimli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Vakfeden arzularının korunması ve ortaya koyduğu şartların hayata geçirilmesi vakfiye sayesinde mümkündür. Bu vesikalar, bize vakfın kimlere, nasıl ve hangi yöntemlerle hizmet verdiğini anlatmaktadır.⁸⁶

Son olarak, yukarıda zikredildiği gibi Filistin'deki vakıfları düzenleyen kanunlar eksiktir. Dolayısıyla çoğu meselede İslam Hukuku'nun hükümlerine bakılmaktadır. İslam Hukuku'na göre vakfiye olmadan vakıf olabilir. Başka bir ifadeyle Türk Medeni Kanunu'nun aksine vakıf, resmi senet “*vakıf senedi*” olmadan oluşturulmaktadır. Buna rağmen uygulamada kurulmuş ya da kurulacak vakıfların hepsi, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile vakfiye şeklinde kaydedilmektedir. Mahkeme siciline kaydedilen vakfiyeler, mahkeme kararı olarak kabul edilmektedir.⁸⁷

Bu bağlamda Filistin'in en önemli vakıflarından biri olarak kabul edilen Haseki Sultan Kudüs Vakfı'nın vakfiyesinden bahsetmekte fayda vardır. Aşağıda anlatılacağı üzere

⁸⁴ İslam ansiklopedisi, vakfiye, <<https://islamansiklopedisi.org.tr/vakfiye>> (erişim tarihi: 28.4.2020)

⁸⁵ Zarka, a.g.e., s:125.

⁸⁶ Veysel Kasar, “Vakıf Düşüncesi”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5/5(1999), s:305.

⁸⁷ Zarka, a.g.e., s:126.

bu vakfiyede vakfeden arzuları, vakıftan faydalanan kişiler, vakfin malvarlığı, vakfin sunduğu hizmetler ve nasıl ve hangi yöntemlerle hizmet verdiği belirtilmiştir.

2.8.1. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı

Osmanlı döneminde padişahlar başta olmak üzere sultanlar, valide sultanlar, haseki sultanlar⁸⁸ ve hayırseverler Kudüs'e büyük ilgi göstermişlerdir. Bu ilgini şekillerinden biri vakıf kurmaktır. Aslında bahsi geçen dönemde çok sayıda vakıf kurulmuştur. Ancak bu çalışmada; sadece büyük önem taşıyan ve yüzlerce senedir faaliyet gösteren Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı ele alınacaktır. Mescid-i Aksa İmam Hatibi Şeyh İkrime Sabri'ye göre "1552 yılında vakfedilen Haseki Sultan İmaret, Osmanlı döneminde en büyük hayır projesi olarak kabul edilmektedir"⁸⁹

2.8.1.1. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi

2017 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı bültene göre

Vakfiyenin orijinal nüshası, Evkaf Nezareti Evâmîr Kalemî'nde muhafaza edilmekte iken, 19 Nisan 1919 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde bulunan 608/2 no'lu defterin 235. sahife, 178. sırasına istinsahen kaydedilerek aslı, 5 Mayıs 1335/5 Mayıs 1919 tarihinde Evkaf-ı İslamiye Müzesi'ne gönderilmiştir."⁹⁰

Bu bağlamda zikredilmesi gereken husus şudur; bu vakfiyenin metni Filistin'deki Osmanlı hükümdarı emriyle 1788 yılında Kudüs şeri mahkemesinin arşivlerine kaydedilmiştir. Hâlihazırda Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, Kudüs şeri mahkemesinin arşivlerinde bulunan 270 nolu defterin 18. ve 49. Sayfaları arasında yer almaktadır.⁹¹

Gerek Evkaf-ı İslamiye Müzesi'nde gerekse Kudüs şeri mahkemesinin arşivlerinde bulunan vakfiye Arapça yazılmıştır. 6 Eylül 1955 tarihinde vakıflar genel müdürlüğü tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. 2017 yılında asıl vakfiye ve tercümesi kitap "bülten" şekliyle kamuoyuna sunulmuştur.⁹²

⁸⁸TDK'ya göre " **Haseki sultan:** Padişahın çocuğu olan karavaş. **Karavaş** ise: Savaşta tutsak edilen veya satın alınan kadın"

⁸⁹ Sabri, a.g.e., s:523.

⁹⁰ Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 125(2017). s: 5.

⁹¹ Sabri, a.g.e., s:520.

⁹² Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, a.g.e., s: 5.

2.8.1.2. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı'nın Malvarlığı

24 Mayıs 1552 tarihli Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesine bakıldığı zaman iki tür malvarlığı “mevkuf” içerdiği görülmektedir. Bunların birincisi tekke binası olarak bilenen külliyesidir. İkincisi ise farkı imarethaneyi işletmek ve farklı hizmetler sunmak için gelirlerinden istifade edilecek geniş arazilerdir.⁹³

2.8.1.2.1. Haseki Hürrem Sultan Külliyesi

Kudüs'ün eski beldesinde bulunan Haseki Hürrem Sultan Külliyesi “*tekke binası*” aşağıda listelenen binalardan oluşmaktadır:

1. Yüksek sütunlar üzerinde duran, yüce revaklı, kubbeli bir camidir.
2. Caminin karşısında fakirlere, biçare yoksullara, zayıflara ve muhtaçlara vakfedilen bir imarettir. Bu imarette bir mutfak, bir yemekhane, bir fırın, bir avlu, bir ambar, birkaç tuvalet ve bir odunluk bulunmaktadır.
3. Caminin civarında elli beş adet odadır. Bu odalar, dindar müminlere, zahitlerine tahsis edilmiştir. Dervişler ve muvahhit muttakiler, sürekli olarak bu odalarda kalabilmektedir. Ayrıca kaldıkları süre boyunca ücretsiz yemek yiyebilmektedirler.
4. Bütün yolcular ve misafirlere tahsis edilmiş geniş bir handır.

Bu külliyeinin beldedeki küçük büyük herkesçe meşhur olduğundan hududunu beyan ve tarife hacet kalmamıştır.⁹⁴ Kudüs'ün bir parçası olan bu vakıf, Filistin'deki Osmanlı medeniyetine aşikâr bir delil olarak kabul edilmektedir. Haseki Hürrem Sultan Külliyesinden kurulduğundan beri milyonlarca Kudüslü ve Kudüs'e gelen misafir ve hacı istifade etmiştir.

2.8.1.2.2 Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı'nın arazileri

Bu görkemli külliyei sürekli olarak işletmek üzere Haseki Hürrem Sultan, gelirleri olan geniş araziler ve dükkânlar vakfetmiştir. Bu gayrimenkuller vakfiyede detaylıca zikredilmiştir. Vakfiyeye göre bu araziler şu şekilde listelenebilir;

⁹³ Sabri, a.g.e., s:520

⁹⁴ Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, a.g.e., s: 8. ve Sabri, a.g.e., s:521

1. Trablus Şam ilçesine bağlı **Emyun** adlı mamur köyün tamamı, **Kaykabe** adlı küçük köyün tamamı, Remle ilçesinde bulunan **Lüd** adlı köyün tamamı, Remle ilçesine bağlı olan **Kenise** Köyünün tamamı, **Bi'rimain** Köyü'nün, **Anabe** Köyü'nün tamamı, **Yazur** Köyü'nün tamamı, **Yahudiye** Köyü'nün tamamı, **Beyti Şena** Köyü'nün tamamı, **Rantiya** Köyü'nün, Nablis ilçesine bağlı olan **Kakon** Köyü'nün tamamı ve **Harbeşa** adlı köyün tamamıdır.
2. Kudüs-i Şerif tevabiinden **Ceyb** adlı köyde olan iki bin beş yüz dirhem miktarındaki hissenin tamamı.
3. Trablus şehrine tabi olan Şeyh Tutmaç Mahallesi'nde bulunan iki han ve dükkânların tamamı ile mezkûr yeni hanın ittisalinde şimal tarafında kâin ıssız bir arazi.
4. Trablus şehrinde bulunan Hanü'l-Adimi Mahallesi'nde vaki bir hanın tamamı.
5. Zaviye'ye tabi Raşheyn Köyünde bulunan Taytariye olarak bilinen dört adet değirmenin tamamı.
6. Beyt-i Makdis-i Şerif'te bulunan iki adet hamamın tamamı.
7. Kudüs-i Şerif tabi olan Beyt-i Kesa köyünün tamamı.
8. Kudüs-i Şerif tabi olan Kefercunus denilen köyde yirmi dört kırat asıldan on sekiz kırat miktarındaki hissenin tamamı.
9. Beytü'l-Lahm köyündeki yirmi dört kırat asıldan on sekiz kırat miktarındaki hissenin tamamı.
10. Kefer-'ana namındaki Kefertab olarak bilinen olan mezra.
11. Sebtare Köyü'nde yirmi dört kırat asıldan on iki kırat miktarı hissenin tamamıdır.
12. Sâfiriye Karyesi'ndeki yirmi bir kırat hissenin tamamı.
13. Cendas Köyü'ndeki yirmi dört kırat asıldan yedi kırat miktarı hissenin tamamıdır.
14. Beyti Decen Köyü'ndeki on sekiz kırat ve bir kıratın sekizde biri miktarındaki hissenin tamamıdır.
15. Naleyin Karyesi'nde olan yirmi dört kırat asıldan on sekiz kırat miktarı hisse-i şayanın tamamıdır.

Unutulmamalı ki; yukarıda zikredilen arazilerin, mezzarların, dükkânların ve hanların özellikleri ve hudutları detaylı bir şekilde Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesinde belirlenmiştir.⁹⁵

2.8.1.3. Haseki Hürrem Sultan Külliyesinin İşleyişi ve Yönetimi

Vakfiyeye göre vakfi yönetecek mütevellinin şu sıfatları taşıması gerekmektedir;

tamir, istiğlâl yapmak, geliri toplayıp hıfz etmek gibi işleri yapmak için âkil, emin, kâmil, doğru düşünceli, iyi fikirli, akran ve emsaline faik, diyaneti kâmil, harama el uzatmaktan kaçınan, hizmetini ifada asla kusur işlemeyen, gelir ve gider hususunda üzerine aldığı vazifeyi lâyıkıyla ifa eden bir kimse⁹⁶

Bunun yanında beş mütevellinin yardımcısı bulunacaktır. Bu yardımcılar, akşam sabah vakfın çıkarına ciddi surette çalışırlar, tahsil ettiklerini az çok her ne ise vakit uzatmadan derhal mütevelliyeye teslim ederler. Ayrıca söz konusu vakfiye, çeşitli işleri yürütmek için imam, müezzin, muhasebeci, yazar, aşçı ve ambarcı gibi birkaç görevlinin atanmasını, taşımaları gereken sıfatları ve alacakları maaşı detaylıca öngörmüştür.⁹⁷

Tekke binası olarak bilinen imarette sabahları pirinç çorbası akşamları ise bulgur çorbası⁹⁸ olmak üzere her gün iki defa yağlı çorba pişirilip Kudüs'teki ulemaya, fukaraya, misafirlere ve hacılara verilirdi. Bunun yanı sıra Yukarda zikredilen odalarda -caminin civarındaki elli beş adet odadaki- sakinlerin her birine her gün akşam sabah birer kepçe miktarı çorba ve bir tane ekmek verilirdi. Mübarek Ramazan-ı Şerif gecelerinde çorbaların yanında zerde olarak bilinen tatlı dağıtılırdı. Aşure günü ise dört kazan dolusu aşure olarak maruf olan tatlı dağıtılırdı.⁹⁹

Vakfiyenin son sayfasına göre İstanbul'da her kim Babü's-Saade¹⁰⁰ emiri yani Kapı ağası olursa Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı'na nazır "*bakan*" olmaktadır. Nazır,

⁹⁵Bu arazilerin özellikleri ve hudutlarını bilmek için Bkz. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, a.g.e., s: 9-12.

⁹⁶ Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, a.g.e., s: 13.

⁹⁷ Bu görevlere detaylıca bakmak için Bnz. Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, a.g.e., s: 13

⁹⁸ Söz konusu vakfiyeye göre "Pirinç çorbası için her nöbette temiz pirinçten yirmi Kudüs batmanı (7,697 kg), Üç okka(1,282 kg) nohut, dört okka soğan, altmış batman odun, iki buçuk batman tuz, yirmi beş batman yani elli okka yoğurt, maydanoz parası olarak dört dirhem tayin edilmiştir. Bulgur çorbası için her nevbette dört Kudüs batmanı buğday, üç batman tereyağı, beş okka tuz, iki batman soğan, yetmiş Kudüs batmanı odun, üç okka kimyon, bir buçuk batman nohut tahsis edilmiştir."

⁹⁹ Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, a.g.e., s: 15.

¹⁰⁰ İslam ansiklopedisine göre; **Bâbüssaâde**: İstanbul'da Topkapı Sarayı denilen Sarây-ı Cedid'in üçüncü kapısı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/babussaade>, erişim tarihi; 5.05.2021.

her sene sonunda mütevelliden vakfin hesabını alıp kontrol etmektedir. Müteveli fazla meblağları nazıra teslim etmekte ve nazır da onu son derece ehemmiyetle hıfz etmektedir. İhtiyaç olduğunda yani deprem, yangın gibi afet olduğunda bu meblağlar vakfin tamiri için harcanmaktadır. Zikredilmesi gereken son nokta şudur; Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfı'nın ilk mütevellisi Haydar Kethüda bin Abdurrahman'dı.¹⁰¹

2.8.1.4. Haseki Hürrem Sultan Külliyesinin Bugünkü Durumu

Bugün, bu külliyei işletmek üzere vakıf edilmiş geniş araziler ve dükkânlardan Kudüs'te sadece birkaç dükkân kalmıştır. Vakfiyeye göre elli çalışanı olan imaret çalışanlarından çorba pişirmek için dokuz çalışan kalmıştır. Kudüs Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı olan bu çalışanlar her gün öğleden önce geleneksel çorba pişirip servis etmekteledir.¹⁰²

Kudüs vakıflar genel müdürü şeyh Azzam Khatib'nin Anadolu Ajansına yaptığı açıklamaya göre: imarete pişirilecek yemek masrafları bazı hayırseverlerin bağışları ve Ürdün Vakıflar Bakanlığının desteği ile karşılanmaktadır. Haseki Sultan İmaret, normal günlerde yaklaşık 100 aileye sıcak yemek vermektedir. Ancak Ramazan ayında bu sayı 250'den fazla aileye çıkmaktadır. Bu imaret, kurulduğu günden bu yana fakirlere sıcak yemek sunmayı bırakmamıştır.¹⁰³

Son olarak, Haseki Hürrem Sultan Vakfı gibi Filistin'de, özellikle Kudüs'te birçok vakıf vardı. Ancak bu vakıflar, İsrail devletinin vakıflara yönelik siyasetleri,¹⁰⁴ yaşanan çeşitli savaşlar, doğal afetler ve mütevellilerin hataları ve kusurları gibi çeşitli nedenlerle zamanla kaybolmuştur. Yazara göre bu durum ciddiye alınmalıdır. Çünkü bu zengin miras yavaş yavaş yok oluyordur. Bu durumda sorumluluk sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü değil, aynı zamanda mütevelliler, sivil toplum kuruluşları, bölgesel ve uluslararası insan hakları kuruluşları yüklenmelidir.

Yapılması gereken şey şudur; ilk olarak İsrail tarafından ele geçirilmiş vakıf arazilerini geri almak için tüm ulusal, bölgesel ve uluslararası hukuki mekanizmaları izlemektir.

¹⁰¹ Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, a.g.e., s: 16.

¹⁰² Kamil Aseili, Wathaiq Maqdisia, (Aman: Ürdün Üniversitesi Yayınları, 1989), s:125.

¹⁰³ Haseki Sultan...Malja Elfukara fi alkus, 30.04.2021 tarihinde yayınlanan bir rapor, <https://www.aa.com.tr/ar/%D8%B1%D9%85%D8%B6%D8%A7%D9%86> erişim tarihi: 5.05.2021.

¹⁰⁴ Bu konu ikinci bölümde detaylıca ele alınacaktır.

Bu mekinazmalar ilinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bunun yanı sıra terk edilmiş vakıf arazilerini yeniden tamir etmek için her türlü çabayı göstermek. Son olarak mamur vakıfların mütevellilerinin sürekli denetimi yapmaktır.

2.9. Vakıf Yönetimi “İdaresi”

Yukarıda belirtildiği üzere, diğer tüzel kişilerde olduğu gibi vakfın belirli bir amacı vardır. Bu amacı gerçekleştirmek ve devam ettirmek için vakfın iyi idare ve sıkı denetime ihtiyacı vardır. Aksi takdirde sonsuza kadar yaşamayı ve onun malvarlığını devam ettirmeyi amaçlayan vakıflar, iyi idare edilmeyen diğer kurumlar gibi çökmeye mahkûmdur.¹⁰⁵

Vakfın yönetiminde en önemli unsur ise mütevellidir. Müteveli, vakfın mallarını idare etmek, işleriyle ilgilenmek ve vakıf adına temsil etmekle görevlidir. Müteveli gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişi da olabilmektedir.¹⁰⁶

Yüksek Şeriye Mahkemesi'nin genelgelerine göre hayri vakıflar, vakfiyede özel bir müteveli talep edilmedikçe Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığınca idare edilmektedir. Zürri vakıflar ise vâkıf tarafından tayin edilen kişi “*özel müteveli*” tarafından yönetilmektedir. Başka bir deyişle hayri vakıflarda genel olarak müteveli Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığıdır ve zürri vakıfların mütevellisi, vakfiyede öngörülen kişidir. Ancak kimi zaman zürri vakıflar bakanlıkça ve hayri vakıflar özel müteveli tarafından idare edilebilmektedir. Özel mütevelliler, her zaman Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığının denetimi altındadırlar.¹⁰⁷

Yukarıda belirtildiği üzere vakıflar, hem bakanlıkça hem de özel müteveli tarafından yönetilmektedir. Bu çalışmada bakanlığa “*genel müteveliye*” değinilmeyecek. Zira bu konu idare hukukuyla yakından ilgilidir. Ancak burada özel müteveli, kısaca ele alınacaktır. Peki, bu özel müteveli nasıl atanmaktadır? Mütevellide bulunması gereken vasıflar nedir? Mütevellinin hakları ve sorumlulukları nedir? Son olarak mütevellilik görevi nasıl sona ermektedir?

¹⁰⁵ Özkaya, a.g.e., s:187.

¹⁰⁶ Özkaya, a.g.e., s:188.

¹⁰⁷ Aslında bu konuda sarıh bir madde bulunmamaktadır. Fakat zımnî bir şekilde anlaşılabilir. Bu hüküm 2001 tarih Ürdün Vakıf Kanunu'nun 21'inci ve 22'nci maddelerinde şüphesiz bırakılmayacak biçimde öngörülmüştür. Tabi ki Filistin deki vakıflar kanunu, eski 1965 tarihli Ürdün vakıflar kanunudur. Dolayısıyla mevcut olan vakıflar kanununu anlamak ve açıklamak için 2001 tarih Ürdün Vakıf Kanunu'na bakmakta fayda vardır.

2.9.1. Mütvellinin Atanması

Yine belirtmek gerekir ki, Türk Madeni Kanunu'nun aksine Filistin Vakıf Kanunu'nda mütvellili atanmasına yeterince değinilmemiştir. Dolayısıyla çoğu mesele gibi mütvellili atanması meselesi İslam Hukuku'na göre ele alınmalıdır. İslam Hukuku'nda genel olarak mütvellili vâkıf ya da hâkim tarafından atanmaktadır.

İslam Hukuku'nda vakıf idaresi, iki başlıca kaynağa dayanmaktadır. Birinci kaynak İslam hukuku hükümleridir, diğeri ise vâkıfın iradesidir “vakfiyedir”. Dolayısıyla İslam hukuku hükümlerine aykırı olamamak şartıyla vakfiyede belirtilen şartların eksiksiz ve kusursuz uygulanması gerekmektedir.¹⁰⁸

İslam Hukuku'nda vâkıfın iradesine çok önem verilmiştir. Dolayısıyla vâkıf tarafından seçilen kişi, vakfiyede öngörülen şartları taşırsa hemen mütvellilik görevine başlamaktadır. Tabir caizse mütvellinin kim olacağı konusunda ilk olarak vâkıfın iradesine bakılmalıdır.¹⁰⁹

Bu bağlamda zikredilmesi gereken husus da şudur; Vâkıf, kendisini bir vakfın mütvellisi olarak tayin edebileceği gibi akrabası olan kişileri yahut akraba olmayan kimseleri mütvellili olarak tayin edilebilmektedir. Buna ilaveten Vâkıfın sağlığında mütvelliliyi değiştirebilmektedir. Hatta bu yetkiyi “tayin etme hakkını” vakıftan yararlanan kişilere bırakabilmektedir.¹¹⁰

Yine İslam Hukuku'na göre mütvellili, mütvellilik makamı herhangi bir sebepten dolayı boş olduktan sonra hâkim tarafından atanmaktadır. Mütvellinin kim olacağı konusunda ihtilaf varsa hâkimin müdahalesi zorunludur. Bu ihtilaf vakfiye ve şeri hükümlere göre çözümlenmelidir. Unutulmalı ki vâkıfın tayin ettiği mütvellili bulunduğu sürece hâkim tayin etme yetkisi yoktur. Hâkim tarafından atanan mütvelliliye “*mensup mütvellili*” ve vakıf tarafından atanan mütvelliliye “*meşrut mütvellili*” denilmektedir.

111

¹⁰⁸ Özkaya, a.g.e., s:190.

¹⁰⁹ Özkaya, a.g.e., s:189.

¹¹⁰ Sabri, a.g.e., s: 309.

¹¹¹ Özkaya, a.g.e., s:191.

Uygulamada, mütevellilik görevi boş olduğu takdirde müteveli atanmaya gerek kalmamış. Zira mütevellisi bulunmayan vakıflar, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığınca idare edilmektedir.¹¹²

2.9.2. Mütevellide Bulunması Gereken Vasıflar

Şüphesiz ki gerek İslam Hukuku'nda gerekse Medeni Kanunda vakıf kurumunun önemli bir yeri vardır. Bu sebeple vakıf mallarını işleten ve yöneten kişide birkaç vasfın bulunması gerekmektedir.

Vakfi idare eden kişinin her şeyden evvel akıl ve baliğ olması gerekmektedir. Müteveli, görevini yaparken aklını kaybederse yani akıl hastalığına uğramışsa ve bu hastalık bir sene ya daha fazla sürdüğü takdirde mütevellilik görevi sona ermektedir. Bundan sonra şayet müteveli sağlığına yeniden kavuşursa vâkıf tarafından atanan müteveli ise direkt görevine dönebilmektedir. Fakat hâkim tarafından atanan müteveli, sağlığına yeniden kavuşursa direkt görevine dönmesi mümkün değildir, bu durumda hâkimin dönüşüne dair bir karar vermesi şarttır. Vâkıf tarafından atanan mütevellinin iyileşince yeniden görevine dönmesinin sebebi ise vâkıfın iradesine her daim saygı ilkesinden kaynaklanmaktadır.¹¹³

Vakfi temsil edecek ve vakfın tüm işlerini idare edecek kişinin aciz ve vakfi idare edecek ehliyetinden yoksun olmaması şarttır. Diğer bir anlatımla mütevellinin vakfın tüm işlerini yapmaya muktedir ve ehil olması gerekmektedir. Eğer kifayetli olmayan bir müteveli atanmışsa hakim tarafından hemen görevinden azledilmesi gerekmektedir.¹¹⁴

Mütevellide bulunması gereken son şart ise vakfi idare etmek için seçilecek kişinin adil ve güvenilir olmasıdır. Aynı zamanda görevi boyunca adaletli davranışta bulunması icap etmektedir.¹¹⁵ Vakfın mallarını güvenle idare etmeyen müteveli bu şartlarını yitirmiş olmakta ve mütevellinin azledilmesi gerekmektedir.¹¹⁶

¹¹² Al Tamimi, a.g.e., s:21

¹¹³ Özkaya, a.g.e., s:192.

¹¹⁴ Özkaya, a.g.e., s:193.

¹¹⁵ Sabri, a.g.e., s: 326

¹¹⁶ Özkaya, a.g.e., s:193.

Bu bağlamda zikredilmesi gereken son nokta şudur. Vakfı idare etmek için seçilecek kişide yukarıda zikredilen şartlar yerine getirildiği takdirde erkek ya da kadın olmasına bakmaksızın hemen atanmalıdır. Başka bir ifadeyle mütevellilik görevinde kadın erkek eşit sayılmaktadır.¹¹⁷

2.9.3. Mütevellinin Hakları ve Sorumlulukları

Hemen belirtmek gerekir ki, mütevellinin tek ve esas hakkı ücrettir. Müteveli, vakıf ile ilgilenmek, vakıf işleriyle uğraşmak, vakıf gelirlerini vakıftan yararlananlara dağıtmak gibi birçok sorumluluk karşılığında ücret almaya hak kazanmaktadır. Bu ücret ise vakıf gelirlerinden ödenmektedir.¹¹⁸

Aslında sabit bir ücret miktarı yoktur. Mütevellinin harcadığı zaman ve emek, vakfın işlerinin yoğunluğu ve mütevellinin sorumluluklarına göre ücret belirtilmektedir. Çoğu zaman ücret vâkıf tarafından takdir edilmektedir. Vâkıf, müteveliye istediği ücret takdir edebilmektedir. Buna ilaveten vâkıf, durumlara göre belirlenen ücreti değiştirebilmektedir.¹¹⁹

Vâkıf, mütevellinin ücretini tayin etmemişse ya da müteveli belirtilen ücretten razı değilse, mütevellinin talebi üzerine hâkim tarafından yeni ücret tayin edilmektedir. Vâkıfın takdir ettiği ücret rayiç ücretten “*ecri misil*” daha fazla olabilmektedir. Bunun aksine hâkimin takdir ettiği ücretin rayiç ücretten daha fazla olması caiz değildir.¹²⁰

Tabi ki mütevellinin ücreti verdiği çabanın karşılığıdır. Dolayısıyla müteveli hizmeti ifa ettikten sonra ücreti hak etmektedir. Başka anlatımla müteveli, çalışmadığı süreler için bir ücrete hak kazanmamaktadır.¹²¹

Diğer tarafta müteveli vakıf ile ilgili tüm tasarruflarda bulunmak ve vakfın mallarını kontrol ve korumakla sorumludur. Müteveli, bu sorumluluk nedeniyle vekil sıfatını taşımaktadır. Müteveli, vakfiyede belirtilen şartlara göre hareket etmelidir. Müteveli, vakfın gelirlerini vakıftan yararlananlara dağıtmadan önce vakfın bütün borçlarını

¹¹⁷ Kadri Paşa, a.g.e., s:107

¹¹⁸ Özkaya, a.g.e., s:193.

¹¹⁹ Kadri Paşa, a.g.e., s:120.

¹²⁰ Özkaya, a.g.e., s:194.

¹²¹ Özkaya, a.g.e., s:194.

ödemelidir. Yani herhangi bir sebepten dolayı vakıf mallarını hacze maruz bırakmamalıdır.¹²²

Her yetkili gibi mütevellinin hata yapma ihtimali vardır. Dolayısıyla kendisinden daha üstün bir makama tabi olması gerekmektedir. Uygulamada çoğu vakıf, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığınca doğrudan doğruya idare edilmektedir. Bazı vakıflar ise mütevelliler tarafından yönetilmektedir. Bu mütevelliler her zaman kontrol ve teftiş makamının yani “*Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığının*” önünde sorumludurlar. Mütevellinin vakfın gelirleri ve giderlerini kapsayan yıllık raporu kontrol ve teftiş makamına sunulması gerekmektedir.¹²³

2.9.4. Mütevellinin Görevinin Son Ermesi

Mütevellinin görevi birkaç sebeple bitmektedir. İlk olarak vâkıfın mütevelliyi tayin edebileceği gibi istediği zaman da onu azledebilir. Hâkim ise azil sebepleri bulunduğu takdirde gerek mensup gerekse meşrut mütevelliyi azletmelidir. Azil sebepleri ise hıyanet, sefahat¹²⁴ ve akıl hastalığıdır.¹²⁵

Yukarıda açıklandığı üzere gerek vâkıf gerekse hâkim tarafından atanan mütevellî vekil hükmündedir. Dolayısıyla mütevellî, her vekil gibi istifa edebilmektedir. Fakat mütevellî, istifa kararını aldığı anda vâkıfa ya da hâkime bildirmelidir. Zire bildirmemişse onun görevi devam etmektedir. Şu istifanın vâkıf ya da hâkim tarafından kabul edilmesi şart değildir.¹²⁶

Son olarak mütevellî görevi, mütevellinin ölümüyle sona ermektedir. Daha evvel vakfiyede mütevellî vefat ettikten sonra yeni mütevellinin kim olacağı belirlenmişse vazife ona geçmektedir. Buna ilaveten mütevellî, vakıf işlerini idare edemeyecek duruma gelirse ya da vakfa zarar verecek fiili yahut sözlü tasarrufta bulunursa ya da yapması gerekenleri yapmazsa görevden alınmalıdır.¹²⁷

¹²² Özkaya, a.g.e., s:196.

¹²³ Al Tamimi, a.g.e., s:24.

¹²⁴ Tdk'ya göre “**Sefahat**: Zevk ve eğlenceye düşkünlük, uçarılık”

¹²⁵ Kadri Paşa, a.g.e., s:166. Özkaya, a.g.e., s:200.

¹²⁶ Özkaya, a.g.e., s:202.

¹²⁷ Özkaya, a.g.e., s:203.

2.10. Vakfın Sona Ermesi

Vakıf kurumu, kendiliğinden ya da mahkeme kararı ile sona ermektedir. Bu haller kısaca ele alınacaktır.

2.10.1. Vakfın Kendiliğinden Sona Ermesi

Gerek İslam Hukuku'nda gerekse Filistin Vakıflar Kanunu'nda vakıflarda süreklilik ilkesine aykırı olduğu için vakfın sona ermesi meselesine yeterince değinilmemiştir. Başka bir deyişle vakfın sona ermesiyle ilgili bir metin bulunmamaktadır. Buna rağmen uygulamada mevcut mallarının amacına ulaşma yönünde yetersiz ya da imkânsız hale gelmesi yahut fiili ya da hukuki engellerden dolayı vakfın amacının gerçekleşmesinin olanaksız hale gelmesi mümkündür. Bu durumlarda vakfın devam etmesi pek mümkün değildir ve kendiliğinden sona ermektedir ve vakıf malları ise vâkıfa ya da varislerine iade edilmektedir.¹²⁸

Bunun karşısında Türk Medeni Kanunu, bu meseleyi sarıh bir şekilde ele almıştır. TMK'nun 116'ncı maddesine göre *“amacın gerçekleşmesinin olanaksız hâle gelmesi ve mevcut amacın değiştirilmesinin mümkün olmaması vakfı kendiliğinden sona erdirir ve mahkeme kararıyla sicilden silinir.”*

2.10.2. Vakfın Mahkeme Kararı ile Son Ermesi

Filistin Medeni ve Vakıflar Kanunu'nda vakfın son ermesiyle ilgili bir metin bile bulunmamaktadır. Ancak bu mesele Türk Medeni Kanunu'nda detaylıca öngörülmüştür. Şöyle ki, TMK'nun 110'ncü maddesine göre *“Yasak amaç güttüğü veya yasak faaliyetlerde bulunduğu sonradan anlaşılan veya amacı sonradan yasaklanan vakfın amacının değiştirilmesine olanak bulunmazsa; vakıf, denetim makamının ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine duruşma yapılarak dağıtılır.”* Yasak amaç ise TMK'nun 110'ncü maddesine göre *“Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka,*

¹²⁸ Abdulcalil Ashup, Kitab El Waqf, (Kahire, Dar Al Afaq, 2000),s:136. Oğuz Sadık Aydos, “Vakfın Sona Ermesi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 /1 (2013) s:132.

millî birliğe ve millî menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacı”dır.

Son olarak zikredilmesi gereken husus şudur; sadece vakfın sona ermesi meselesi ile ilgili maddelerden değil, bir bütün olarak Türk Vakıflar Kanunu’ndan yararlanmak gerekmektedir. Başka bir deyişle Türk Vakıflar Kanunu’nun vakıf müessesinin kuruluşundan sona ermesine kadar tüm aşmaları kapsadığı görülmüştür. Dolayısıyla Filistinli yasa koyucu, vakıf müessesesine ilişkin tek ve kapsamlı bir kanun hazırladığı vakit Türk Vakıflar Kanunundan yararlanmalıdır.

2.11. Filistin’deki Vakıfların Mevcut Durumu

Vakıflar, mahiyetleri bakımından hayri vakıflar ve zürri vakıflar olmak üzere ikiye bölünmüştür. Filistin’de bulunan vakıfların çoğunluğu hayri vakıflardır. Vakıflar idaresi başlığı altında belirtildiği gibi hayri vakıflar, vakfiyede özel bir mütevellî talep edilmedikçe Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığınca idare edilmektedir.

Hemen belirtmek gerekir ki; aşağıdaki tablolarda yalnız Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi vakıflarına değinilecektir. Ancak, 1948 işgal edilen Filistin topraklarının vakıflarına ikinci bölümde detaylıca ele alınacaktır. Zira 1948 savaşından sonra İsrail, bu arazileri ele geçmiştir ve üzerine yerleşim birimleri inşa etmiştir. Daha üstelik İsrail kanunlarına göre vakıf sistemi kaldırılmıştır ve vakıf arazileri, devlet arazileri olarak kayıt edilmiştir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki: siyasi durumlar ve vakıfların karışık kanuni statüsünden dolayı vakıflara dair net ve kapsamlı bir istatistik bulunmamaktadır. 1 numaralı tabloda belirtildiği gibi; Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridinde bulunan ve Filistin Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığınca yönetilen vakıfların alanı, 160227 dönümden fazladır.

Tablo 2.1. Bölgeye Göre Vakıf Arazilerinin Yüz Ölçümü. “Akarlar”¹²⁹

No.	Bölge	Ölçü	
		Dönüm	Metrekare
1.	Kudüs	2026	303
2.	Batı Şeria	151424	-
3.	Gazze Şeridi	6777	515
	Toplam	160227	818

Hayri vakıflar ise kullanım şekillerine göre ikiye ayrılır: Doğrudan doğruya toplumun yararlandığı müesseseler ve Gelirinden faydalanan vakıflar “*akarlar*”dır. Camii, okul, hastane ve Darülcerra gibi doğrudan toplumun yararlandığı vakıflar Filistin’de çok görebilmektedir. 2 numaralı tabloda belirtildiği gibi Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığının 2017 istatistiklerine göre cami sayısı, 3064’ü aşmıştır. 3 numaralı tablo ise Gazze şeridindeki camiler hariç doğrudan doğruya toplumun yararlandığı müesseseleri göstermektedir. Aslında Filistin’de tüm olarak bir istatistik yoktur. Dolayısıyla Gazze örnek olarak ele alınmakta fayda vardır ve bundan Filistin’deki durum anlaşılabilir.

Tablo 2.2. Mescid-İ Aksa Dâhil Olmak Üzere Filistin’deki Cami Sayısı¹³⁰

No.	Bölge	Cami sayısı
1.	Kudüs	60
2.	Batı Şeria	2042
3.	Gazze Şeridi	962
	Toplam	3064

¹²⁹ 2005 yılında Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanmış bir rapor, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı resmi web sitesi <<https://palwakf.ps/ar/media-center>> (erişim tarihi: 29.4.2020)

¹³⁰ 2017 Yılındaki Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığının İstatistikleri, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığının resmi web sitesi <<https://palwakf.ps/ar/media-center>> (erişim tarihi: 29.4.2020)

Tablo 2.3. Gazze Şeridindeki Doğrudan Doğruya Toplumun Yararlandığı Vakıf Sayısı¹³¹

No.	Vakfın türü	Vakfın sayısı
1.	Okul	39
2.	Hastane	2
3.	Üniversite	3
4.	Darülkurra	371
5.	Spor kulübü	3

Gelirinden faydalanan vakıflar ise dolaylı olarak topluma fayda sağlayan vakıflardır. Yani bu vakıfların gelirleri muhtelif hayır hizmetleri için kullanılmaktadır. Bu tür vakıflardan Filistin’de birçok bulunmaktadır. Önceki tablo gibi Gazze de örnek alınacak.

Tablo 2.4. Gazze Şeridindeki Vakıf Arazilerin Türü Ve Sayısı¹³²

No.	Vakfın türü	Vakfın sayısı
1.	Ticari dükkân	485
2.	Tarım Arazi	5940 dönüm
3.	Küçük ev	67
4.	Daire	57
5.	Fabrika	49
6.	Pazar	2

Kudüs’teki vakıfların durumu farklıdır. 1948 yılından bugüne kadar Kudüs’teki vakıflar işleri Ürdün Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığına tabi olan Mescid-İ Aksa İşleri Ve Kudüs Vakıfları Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir.

¹³¹ 2005 yılında Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanmış bir rapor, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı resmi web sitesi <<https://palwakf.ps/ar/media-center>> (erişim tarihi: 1.5.2020).

¹³² 2017 Yılındaki Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığının İstatistikleri, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı resmi web sitesi <<https://palwakf.ps/ar/media-center>> (erişim tarihi: 1.5.2020)

Bu vakıflar ise Kubbetü's-Sahra, Mescid-i Aksa ve çeşitli hayır yollarına yönelik vakıflardır. Örnek olarak 5 numaralı tablo, Kudüs'teki Osmanlı döneminde kurulan bazı vakıfları göstermektedir.¹³³

Tablo 2.5. Osmanlı Döneminde Kudüs'te Kurulan Bazı Vakıflar Şunlardır ¹³⁴

No.	Vakfın Adı	Vakfiye Tarihi/h.	Vakfın Kuruluş Amacı
1.	Âişe Rumiyye Vakfı	922	Kendisi, nesli, Kudüs fukarası için
2.	Mustafa b. İskender Paşa Vakfı	925	Kudüs fukarası için
3.	Ahmed b. Fahrüddin Muhammed	927	Kudüs fukarası için
4.	Seyyid Ahmed b. Ali erRûmî	930	Halvetiyye fukarası ve Mescid-i Aksa'da Pazartesi ve Perşembe günü sabah namazında Kur'an okuyanlar için
5.	Muhammed Çelebi Vakfı	934	Halvetî Şeyhi ve nesli için
6.	Muhîbuddîn Muhammed b. Alauddîn	942	Mekke, Medine ve Halilürrahman'ın ihtiyaçları için
7.	Muhammed Soğancı Vakfı	941	Ribâtı masrafları için
8.	Muhîbuddîn Muhammed b. 'Alauddîn	942	Mekke, Medine ve Halilürrahman'ın ihtiyaçları için
9.	Şihâbuddîn Ahmed ed-Deccânî	948	Kendisi, nesli, artan mal ise fakirler, miskinler, yolda kalmışlar... için
10.	Şeyh Selmân Fahrüddîn b. Ahmed	952	Yaşadığı sürece kendisi, öldükten sonra türbesi için
11.	Bayram Çavuş Ribâtı Vakfı	953	Ribâtının masrafları için
12.	Bayram Çavuş Vakfı	953	Ribâtının masrafları için

¹³³ Feyza Betül Köse, "Osmanlı Dönemi Kudüs'ünde İdari ve Sosyal Yapı", BELGÜ, 1(2015) s: 185.

¹³⁴ Köse, a.g.e., s: 190.

BÖLÜM III

UYGULAMADA VAKIF UYUŞMAZLIKLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI

Filistin'deki Vakıfların mahiyeti, gelişim tarihi, önemlisi, hacmi, yönetimi, denetimi ve kanuni statüsü birinci bölümde Türk vakıflar hukuku ve Filistin vakıflar hukuku bağlamında mukayeseli olarak ele alınmıştır. Bu bölümde ise vakıf uyuşmazlıkları ve bu uyuşmazlıkların çözüm yollarından bahsedilecektir.

Her bir medeni ilişkide olduğu gibi vakıflarda uyuşmazlıklar, ortaya çıkabilmektedir. Birinci bölümde anlatıldığı gibi vakıf kurma işlemi tek taraflı hukuksal işlem olduğu için bu vakıf kurma aşamasında bir türlü uyuşmazlık meydana gelebilmektedir. Bunun yanında vakıf kurulduktan sonra işletme aşamasında müteveli ile diğer ilgili kişiler arasında anlaşmazlık olabilmektedir. Filistin'de böyle uyuşmazlıkları gidermek için şeriye mahkemelerine gidilmektedir. Bu nedenle ilk olarak Filistin yargı teşkilatına değinilecektir. Ardından vakıflar ile ilgili birkaç mahkeme kararı ele alınacaktır.

Birinci bölümde Filistin'deki vakıflar mevcut durumunda bahsedilirken 1948 işgal edilen Filistin topraklarının vakıflarına değinilmemiştir. Zira 1948 savaşıdan sonra İsrail, bu arazileri ele geçirmiştir ve üzerine yerleşim birimleri inşa etmiştir. Burada İsrail'in vakıfların arazilerini ele geçirme yollarına değinilecektir. Durumu daha iyi anlamak için Filistin_İsrail meselesinin kanuni statüsüne kısaca ele alınacaktır. Ardından İsrail'in hukuki gerekçeler ile vakıfların arazilerini nasıl ele geçirdiğinden bahsedilecektir. Son olarak İsrail tarafından ele geçirilen bu vakıf arazileri meşru sahiplerine iade etmek İsrail mahkemelerine gitmek zorunludur. Bu yüzden İsrail yargı teşkilatına kısaca değinilecektir. Akabinde bu hususta canlı bir örnekten bahsedilecektir.

3.1. Müsadere Edilmeyen Vakıfların Uyuşmazlıkları

Evet, 1948 yılında işgal edilen topraklarında bulunan Filistin vakıflarının birçoğu, İsrail tarafından ele geçirilmiştir. Hatta bu vakıflar, İsrail devleti arazileri olarak nitelendirilmiştir. Diğer yanda Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde bulunan birçok vakıf, meşru sahiplerinin elinde kalmıştır. Doğal olarak bu vakıfların hayatında ortaya bir sürü uyuşmazlık ortaya çıkabilmektedir. Bu başlık altında öncelikle Filistin'deki yargı teşkilatına değinilecektir. Bundan sonra vakıf uyuşmazlıkları ile ilgili birkaç mahkeme kararı tartışılacaktır.

3.1.1. Filistin'de Yargı Teşkilatı

Filistin Anayasası'nın 98. maddesi uyarınca “ *Yargı yetkisi bağımsızdır ve çeşitli mahkemeler tarafından kullanılır. Bu mahkemelerin kuruluşu, ihtisası ve hükümleri kanunla belirlenir*”. Bunun yanı sıra Anayasanın 101. maddesine göre “*vakıflar dâhil olmak üzere şeri meseleler ve Ahval-i Şahsiyye şeri mahkemelerce üstlenilir.*” Bu iki maddeden anlaşıldığı üzere Türkiye'de olduğu gibi Filistin'de tek bir yargı mercii bulunmamaktadır. Bilakis birbirlerinden ayrı ve bağımsız iki tür yargı vardır. Bunların birincisi; vakıf, miras, nafaka, evlenme, boşanma gibi tüm ahval-i şahsiyye meselelerini İslam hukukuna göre ele alan şeri yargıdır¹³⁵. Diğeri ise hukuk, ceza ve idare meseleleri ile ilgilenen normal yargıdır. Başka bir deyişle normal yargı, şeri yargı ihtisasına girmeyen tüm meseleleri ele alabilmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki; bu iki tür yargıyı düzenleyen kanunlar birbirlerinden ayrı ve bağımsızdır. Filistin'de yargı yapılarını anlamak için öncelikle şeri yargıdan ardından normal “olağan” yargıdan kısaca bahsedilecektir.

3.1.1.1. Filistin'de Şeri Yargı Teşkilatı

2011 tarihli 3 sayılı Şeri Yargı Kanunu'nun 2'inci maddesi göre “*Şeri yargı bağımsızdır, yargı yetkisinin ayrılmaz bir parçasıdır ve kanun hükümlerine göre farklı*

¹³⁵ TDK'ye göre: **Şeri** ve **Şeriye**: İslam hukukuyla ilgili. Bu yargılamada şeri yargıç, meseleyi çözmek için pozitif kanunlara değil İslam hukukuna özellikle Hanefi mezhebine bakmaktadır. Bu çalışmada **şeri yargıdan** kasıt: idari ve adli olmayan yargıdır. **Şeriye mahkemelerinden** kasıt: şeri yargının görevini yapan mahkemeler. **Şeri yargıç** ise; Şeriye mahkemelerinde çalışan yargılardır.

derecelerdeki şeri mahkemeleri tarafından yürütülür". Burada şeri mahkemelerinin teşkilatına değinilmeden önce şeri yargının ele alabileceği meselelerden bahsetmekte fayda vardır.

1959 tarihli 31 sayılı Şeriye Mahkemeleri Kanunu'nun 2'inci maddesi, şeri yargının ele alabileceği meseleleri öngörmüştür. Bu maddeye göre "Şeriye mahkemeleri,

1. *Vakıf, Müslümanlar tarafından kurulması, şartları, yönetimi, işletilmesi ile ilgili tüm davalar.*
2. *İki vakıf arasındaki uyuşmazlığa veya vakfın geçerliliğine ilişkin davalardır. Ancak taraflardan biri, bir vakfiye ya da vakıf senedinin bulunmasına rağmen söz konusu mülkün mülkiyetini iddia eder ve iddiasını güçlendiren belgeler ve belgeler sunarsa mahkeme, davayı ertelemek zorundadır. Makul bir süre içinde yetkili mahkeme söz konusu mülkün mülkiyetini inceleyip tespit eder. Şeriye mahkemesi, yetkili mahkeme mülkün mülkiyetine karar verene kadar davayı askıya almaya karar verir, aksi takdirde davaya devam eder ve davayı tamamlar.*
3. *Vesayet, velayet ve miras davaları.*
4. *Mütevelli tayin etme ve azletme davaları.*
5. *Evllenme, boşanma ve nafaka davaları.*
6. *Müslümanlar arasında kişisel statülerle ilgili tüm davalarını inceleyip karara bağlar"*

Görüldüğü gibi Filistin'de bazı meseleler kanunla düzenlenmemek, daha çok İslam hukukuna göre ele alınmaktadır. Bu bağlamda zikredilmesi gereken nokta Filistin şeriye mahkemelerinde Hanefi mezhebi uygulanmaktadır.¹³⁶ Filistin'de şeri yargı, Şeri Yargı Yüksek Konseyi, Yüksek Şeriye Mahkemesi, istinaf şeriye mahkemeleri ve ilk derece şeriye mahkemelerinden teşkil etmektedir.

3.1.1.1.1. Şeri Yargı Yüksek Konseyi

2011 tarihli 3 sayılı Şeri Yargı Kanunu'nun 5'inci maddesi göre "Bu Kanun hükümlerine göre, "Şeri Yargı Yüksek Konseyi " adında bir kurul kurulacaktır. Mali

¹³⁶ Mahdi Arar, Alqadaa Alsharii, Birzet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları Ocak 2012 s: 37

ve idari bağımsız tüzel kişiliğe sahip olup, daimi merkezi Kudüs'tedir ve iki geçici karargâhı olabilir. Birisi Batı Şeria'da ve diğeri Gazze Şeridi'nde".

Bu konsey, yüksek şeri mahkemesi başkanı dâhil olmak üzere yedi yargıçtan oluşmaktadır. Konsey, şeriye mahkemelerindeki çalışmaların ilerlemesini denetlemektedir. Ayrıca Konsey, Şeri hâkimlerin atanması, terfi edilmesi, taşınması ve hizmetlerine son verme ile ilgili işleri yürütmektedir.¹³⁷

3.1.1.1.2. Yüksek Şeriye Mahkemesi

Şeri Yargı Kanunu'nun 67'inci maddesi, yüksek şeriye mahkemesine değinilmiştir. Buna göre yüksek şeriye mahkemesi, kanun hükümlerine göre kurulur ve daimi merkezi Kudüs şehrinde bulunmaktadır. Hâlihazırda siyasi durumlardan dolayı geçici olarak duruşlarını Gazze ve Ramallah'da gerçekleştirmektedir. Yüksek şeriye mahkemesi bir başkan, iki başkan yardımcısı ve yeterli sayıda şeri hâkim olmak üzere en az beş yargıçtan oluşmaktadır. Yüksek şeriye mahkemesi, vakıfların kurulmasına ilişkin tüm işlemlere yakından bakmak ve istinaf şeriye mahkemeleri tarafından verilen hükümleri yönetmelik ve iç tüzüğe göre temyiz mahkemesi olarak bakmakla görevlidir.¹³⁸

3.1.1.1.3. İstinaf Şeriye Mahkemeleri

Şeri Yargı Kanunu'nun 62'inci maddesine göre *"İstinaf şeriye mahkemeleri Kudüs, Nablus, Gazze ve Hanyunis şehirlerinde kurulacaktır. Her istinaf şeriye mahkemesi, bir mahkeme başkanı ve yeterli sayıda Şeriat hâkiminden oluşur"* İstinaf şeriye mahkemesi, ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı istinaf yoluyla yapılacak başvuruları -ikinci derece olarak- inceleyip karara bağlamakla görevlidir. Asliye şeriye mahkemesindeki heyet, üç yargıçtan oluşmaktadır¹³⁹

¹³⁷ Arar, a.g.e., s:42.

¹³⁸ Arar, a.g.e., s:40.

¹³⁹ Arar, a.g.e., s:42.

3.1.1.1.4. İlk Derece Şeriye Mahkemeleri “Asliye”

2011 tarihli 3 sayılı Şeri Yargı Kanunu'nun 60'ıncı maddesine göre “a- Her şehirde ihtiyaca göre ilk derece veya daha fazla şeriye mahkemesi kurulur ve yargı yetkisini kanun hükümlerine göre kullanır. b- Her ilk derece şeriye mahkemesi, bir mahkeme başkanı ve yeterli sayıda Şeriat hâkiminden oluşur ve başkan, mahkemede idari denetimi üstlenir.” Asliye şeriye mahkemesi, ilk derece mahkemesi olarak yukarıda sayılan meselelere bakmakla görevlidir. Son olarak asliye şeriye mahkemesindeki heyet, tek bir yargıçtan oluşmaktadır.¹⁴⁰

3.1.1.2. Filistin’de Normal Yargı¹⁴¹ Teşkilatı

Filistin’de yargı teşkilatı Yargıtay, yüksek mahkeme, istinaf mahkemeleri, asliye mahkemeleri ve sulh mahkemelerinden teşkil etmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki yukarıda zikredilen mahkemeler, hem idari meseleler hem de adli meselelere bakabilmektedir. Yani aynı mahkeme, hem idari yargı hem de adli yargı yetkisini yürütmektedir.

3.1.1.2.1. Yüksek Yargı Konseyi

Yüksek Yargı Konseyi, Filistin'deki yargı hiyerarşisinin en tepesini temsil etmektedir. Konsey, yüksek mahkeme başkanı “konsey başkanı”, yüksek mahkeme başkan yardımcısı, istinaf mahkemesi başkanları, başsavcı ve adalet bakan yardımcısı olmak üzere beş üyeden oluşmaktadır. Yüksek Yargı Konseyi, hâkimler ile ilgili mesleğe kabul etme, atama, terfii, disiplin, izin gibi işlemleri yerine getirmek görevlidir.¹⁴²

3.1.1.2.2. Yargıtay

2001 tarihli 5 sayılı Mukuk Mahkemeleri Kanunu'nun 23'üncü maddesi uyarınca Yargıtay, yüksek mahkeme ve temyiz mahkemesi olmak üzere iki yapıdan teşkil etmektedir. Ceza ve hukuk dairlerinden oluşan temyiz mahkeme, istinaf mahkemeleri

¹⁴⁰ Arar, a.g.e., s:49.

¹⁴¹ Filistin’de uygulamada hatta doktrinde sırf yargı kelimesi zikredildiğinde bunda kastedilen şey şeri yargı değil, normal yargıdır.

¹⁴² Yüksek Yargı Konseyi Oluşu, Yüksek Yargı Konseyi resmi web sitesi <https://www.courts.gov.ps/index.aspx> erişim tarihi: 9.05.2021.

tarafından verilen hükümleri temyiz merci olarak inceleyip karara bağlamakla görevlidir. Yüksek mahkeme ise tüm idari davlara bakmak görevlidir. Yargıtay bir başkan, iki başkan yardımcısı ve yeterli sayıda hâkimden oluşmaktadır. Aslında Yargıtay daimi merkezi Kudüs'tedir. Ancak siyasi durumlardan dolayı hâlihazırda geçici olarak oturumlarını Gazze ve Ramallah'da gerçekleştirmektedir.

3.1.1.2.3. İstinaf Mahkemeleri

İstinaf mahkemeleri, adli yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı istinaf kanun yoluyla yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamakla görevlidirler.¹⁴³ Mukuk Mahkemeleri Kanunu'na göre Kudüs, Gazze ve Ramallah'da ceza ve hukuk dairelerinden oluşan istinaf mahkemeleri kurulacaktır.

3.1.1.2.4. İlk Derece Mahkemeleri

Hukuk mahkemeleri kanununa göre ilk derece mahkemeleri, sulh ve asliye mahkemelerinden teşkil etmektedir. Sulh mahkemeleri, sulh hukuk mahkemeleri ve sulh ceza mahkemelerinden oluşmaktadır. Sulh hukuk mahkemeleri, değeri yirmi bin Ürdün dinarını geçmeyen davalar ile değerine bakılmaksızın taşınır ve taşınmaz malların paylaşılmasına ilişkin davalar, tahliye davalar, irtifak ve intifa haklarına ilişkin davalar, zilyetliğin korunmasına yönelik olan davalar, çok katlı binalarda ortak parçaların kullanılması ve bakımı ile ilgili davalar ve arazinin sınırlarını belirleme ile ilgili davalara bakmakla görevlidir.¹⁴⁴ Bu mahkemeler, tek hâkimli olarak faaliyet göstermektedir.

Son olarak 2001 tarihli 5 sayılı Mukuk Mahkemeleri Kanunu'nun 38'inci maddesine asliye hukuk mahkemeleri, sulh hukuk mahkemesinin yetki alanına girmeyen tüm davalar ve talepler üzerinde genel yargı yetkisine sahip olacaktır. Asliye ceza mahkemeleri ve asliye hukuk mahkemelerinden oluşan asliye mahkemeleri üç hâkimli olarak faaliyet göstermektedir.

¹⁴³ Arar, a.g.e., s:85.

¹⁴⁴ Arar, a.g.e., s:85.

3.1.2. Uygulamada Vakıflar İle İlgili Mahkeme Kararlarından Örnekler

Yukarıda anlatıldığı gibi vakfın kurulması, şartları, yönetimi, işletilmesi ile ilgili tüm davalar -yani tüm vakıf uyuşmazlıkları- ile ilgilenen mahkemeler şeriye mahkemeleridir. Ancak bir kişinin, bir vakfiye ya da vakıf senedinin bulunmasına rağmen bir vakfın malvarlığının mülkiyetini iddia etmesi ve iddiasını güçlendiren belgeler ve belgeler sunması durumunda şeriye mahkemesi, davayı ertelemek zorundadır ve bu durumda vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesi, mülkün mülkiyetini incelemektedir. Bu bölümde vakıfla ilgili bazı kararlar ele alınacaktır. Öncelikle şeriye mahkemelerince verilen bazı kararlar incelenecektir. Son olarak, İsrail şeriye mahkemesince verilen bir karar ele alınacaktır.

3.1.2.1. Yüksek Şeriye Mahkemesi Kararı

Kudüs'te merkezi olan Yüksek Şeriye Mahkemesi, vakıflar ile ilgili birçok karar vermiştir. Yüksek Mahkeme, esasa ilişkin değil usule ilişkin inceleme yapmaktadır. İncelemelere göre ya istinaf kararını onaylamakta ya da reddetmektedir. Bu çalışmada Mısır hukuk kitaplarında izlenen yöntem izlenecektir. Yani öncelikle mahkeme kararı tamamen zikredildikten sonra altında yorumlar yazılmaktadır. Bu başlık altında Kudüs yüksek Şeriye Mahkemesince 23.09.2008 tarihinde verilen “*Vakıf Senedinin İptali*” konulu karar incelenecektir. Bu karara göre:

“Yukarıda tarafları ve konusu yazılı bulunan dava ile ilgili olarak, ilk derece mahkemesince verilen kararın temyiz edilmesi sebebiyle, dava dosyası üzerinde yapılan inceleme sonunda yüksek şeriye mahkemesi, şunları buldu;

Bu dava 24.03.2007 tarihinde ilk derece Şeriye Mahkemesi'ne açılmış ve davacı M. A., Birzet Şeriye Mahkemesi nezdinde tutulan sicile kayıtlı 14/2003 numaralı vakıf senedini iptalini talep etmiştir. Davacı M. A., davalının 6.11.1997 tarihinde vakfedilen arsasını Birzet noterliğine kayıtlı 97/6783 sayılı vekaletname ile sattığını iddia etmiştir. Buna ek olarak Davacı M. A., söz konusu arsanın miri olduğunu ve vakıf edilecek bir arsa olmadığını söylemiştir. Davalı, 97/6783 sayılı vekâletname ile satılan arsayı tescil etmek için Tapuya gittiğini ve Tapu dairesinin söz konusu arsanın daha önce vakfedildiği için tescil işlemini reddettiğini söylemiştir. Bu sebeplerle davalı, vakıf senedinin iptalini istemiştir.

Birzet İlk Derece Şeriye Mahkemesi, 27.03.2007 tarihinde yeminli beyana ve yazılı delillere dayanarak Birzet Şeriye Mahkemesi nezdinde tutulan sicile kayıtlı 14/2003 numaralı vakıf senedinin iptaline karar vermiştir.

Davalı A. H., ilk derece mahkemesince verilen kararın istinaf edilmesi üzere Kudüs istinaf mahkemesine talepte bulunmuştur. Buna göre Kudüs istinaf mahkemesi, 29.05.2008 tarihinde istinafın reddedilmesine ve İlk Derece Mahkemesi tarafından verilen kararın onaylanmasına karar vermiştir.

Yukarıda belirtilen noktalar gereğince Kudüs Yüksek şeriye mahkemesi,

- 1- Satışın vakıf kurulmasından önceden olduğu ve uyumsuzluğun bir mülk ile bir vakıf arasında olduğuna*
- 2- İki taraf, söz konusu mülkün sahipliğini iddia etti. Bu nedenle İlk Derece şeriye Mahkemesi bu davanın yargılamasını ertelemek ve tarafların mülkün mülkiyetini ispat etmek için makul bir süre içinde yetkili mahkemeye gittiklerine*
- 3- Sunulan vekâletnameye göre vakfın mütevellisi A. H. 'nın azil edilmesine*
- 4- Kanunu ihlal ettiği ve İslam hukukuna göre olmadığı gerekçesiyle Kudüs istinaf şeriye mahkemesince verilen kararın iptaline oy birliğiyle karar vermiştir.”¹⁴⁵*

Görüldüğü gibi bu uyumsuzluğun vakıflar ile ilgili olduğu için şeriye mahkemesine başvurulmuştur. Bu davada ilk olarak davacının talepleri kabul edildi ve vakıf senedi “vakfiye” iptal edildi. Ancak davacı ilk derece mahkemesince verilen kararın istinaf edilmesi üzere Kudüs istinaf mahkemesine başvurdu. Aynı görüşe katılan istinaf mahkemesi, istinafın reddine karar verdi. Davanın son aşamasında yüksek mahkemesi, 1959 tarihli 31 sayılı Şeriye Mahkemeleri Kanunu'nun 2'inci maddesi uyarınca şeriye mahkemenin davayı ertelemek zorunda kaldığına ve yetkili hukuk mahkemesine sunulmasına karar verdi.

Bu davadan anlaşıldığı gibi vakıf uyumsuzlukları ilgilenen şeriye mahkemeleridir. Ancak bazı durumlarda şeriye mahkemeleri, vakıf uyumsuzluklarına ilişkin davalara bakmayı ertelemek zorunda kalabilir. Özellikle dava konusu “mülkün mülkiyeti” olduğunda yetkili mahkeme, vakıf yerleşim hukuk mahkemesidir.

¹⁴⁵ Kudüs yüksek Şeriye Mahkemesi, Davacı: M. A., Davalı: A. H. “vakfi mütevellisi”, Kararın Numarası: 213/2008

3.1.2.2. İstinaf Şeriye Mahkemesi Kararı

Yukarıda anlatıldığı gibi istinaf şeriye mahkemeleri ilk derece şeriye mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı istinaf yoluyla yapılacak başvuruları ikinci derece olarak inceleyip karara bağlamaktadırlar. Biri Ramallah'ta diğeri ise Gazze'de olmak üzere Filistin'de iki adet istinaf şeriye mahkemesi bulunmaktadır. Burada ise konusu “*Vakfın Geçersizliğinin Tespiti*” olan ve Ramallah İstinaf Şeriye Mahkemesi tarafından 29.12.2005 tarihinde verilen karar incelenmektedir. Bu karara göre;

“Yukarıda tarafları ve konusu yazılı bulunan dava ile ilgili olarak, ilk derece mahkemesince verilen kararın istinaf edilmesi sebebiyle, istinaf şeriye mahkemesi, dava dosyası üzerinde yapılan inceleme sonunda şunları bulmuştur;

İşbu istinaf mahkemesi, 9.04.2005 tarihinde 16.02.2005 tarihli ilk derece mahkemesi kararını 64/2005 nolu kararla iptal etti. İlk derece mahkemesi iptal kararının ardından davayı yeniden incelemiştir.

Bu incelemeye göre ilk derece mahkemesi, davacı vakıf mütevellisinin 71232 nolu arsa parçasının geçerli bir şekilde vakıf edilmesinin tespitinin talebini kabul etti. Şöyle ki ilk derece mahkemesi, belirtilen belgeler ve vakfiyeye dayanarak söz konusu vakfın doğrudur ve şeriata uygun olduğuna karar vermiştir. Ancak davacı A. A., 29.12.2005 tarihinde ilk derece mahkemesince verilen kararın istinaf edilmesi üzere Kudüs istinaf mahkemesine talepte bulunmuştur.

İstinaf şeriye mahkemesi, talebi inceledikten sonra istinafın reddine ve söz konusu arsanın Hanefi mezhebine göre doğru bir şekilde vakfedildiğine oy birliğiyle karar vermiştir.”¹⁴⁶

Görüldüğü gibi bu uyuşmazlık vakıflara ilişkin olduğu için şeriye mahkemeleri tarafından ele alınmıştır. Nitekim bütün vakıf uyuşmazlıkları ile ilgilenen şeriye mahkemeleridir. Burada zikredilmesi gereken husus şudur; Şeriye Mahkemeleri kanunu ve Şeri Yargı Kanunu'nun verilecek kararların gerekçeli olması gerektiğini öngörmesine rağmen şeriye mahkemelerince verilen çoğu kararlara bakıldığında

¹⁴⁶ Ramallah İstinaf Şeriye Mahkemesi, Davacı: A. A. Davalı: Ramallah vakıflar müdürü “vakıf mütevellisi”, kararın Numarası: 2/2006

gerekçeli olmadığı ve tek sayfadan oluştuğu görülmektedir. Bulunan kararlarda gerekçe zikredilirse bile kısaca zikredilir. Bu nedenle şeriye mahkemesince verilen kararların tartışılması biraz zordur.

3.1.2.3. İstinaf Hukuk Mahkemesi Kararı

Bazı durumlarda dava konusu vakıf olsa da şeriye mahkemelerine değil Hukuk Mahkemesine gidilmektedir. Aşağıda zikredilecek karar, Ramallah İstinaf Hukuk Mahkemesi tarafından verilmiştir. Aslında böyle bir dava şeriye mahkemesi nezdinde açılmalıdır. Ancak taraflar, dava konusunun intifa hakkı olduğu için hukuk mahkemesine gidilmiştir. Ramallah İstinaf Hukuk Mahkemesince 17.09.2019 tarihinde verilen “*intifa hakkı*” konulu karara göre;

“Yukarıda tarafları ve konusu yazılı bulunan dava ile ilgili olarak, ilk derece mahkemesince verilen kararın istinaf edilmesi sebebiyle, istinaf hukuk mahkemesi, dava dosyası üzerinde yapılan inceleme sonunda şunları bulmuştur;

İlk derece hukuk mahkemesince verilen 27/2018 sayılı karara özellikle birinci fıkrasına baktığımızda davacının (2355 metrekare) alana sahip 34410 nolu arsa üzerinde intifa hakkına sahip olduğunu görürüz.

İkinci fıkrasında davacının Tamim Al-Dari vakfı mütevellisine İcareteyn suretiyle kiralama talebinde bulunduğu ve bunun onaylandığı ve ihtisaslı Şeriye Mahkemesinden davacı adına bir 9.15.2011 tarih 440//577 sayılı icareteyn senedinin yayınlandığını belirtildi.

Üçüncü fıkra, davacının, yukarıda belirtilen hakkın Tapu Dairesine tescil prosedürünü başlattığını ve vakfın mütevellisinden icareteyn senedinin içeriğini uygulamasını talep ettiğini belirtti. Aynı fıkroda müteveli icareteyn senedinin içeriğini uygulamadığı zikredilmiştir.

Bu bağlamda icareteyn sözleşmesi tanımlanmalıdır. Şöyle ki icareteyn sözleşmesi; vakıf edilmiş bir arsanın gerçek kıymetine yakın kira bedeli ve ilave ek olarak yıllık ya da aylık kira bedeli (icâre-i müeccele) karşılığında kiracıya söz konusu akarın üzerinde intifa hakkını kazandıran bir sözleşmedir. Tabii ki mülkün mülkiyeti icareteyn ile değişmez ve devredilmez. Yani kiracıya ücreti ödediği ve yasal dışı bir şekilde

arazinin mülkiyetini kendisine devretmediği sürece intifa hakkı verilmektedir. Yapının yıkılması ya da ağacın kuruması halinde icareteyn sözleşmesi, sona ermektedir.

Davacı icareteyn senedine dayanarak intifa hakkını kullanmak istemiştir. Davalı ise hiçbir senet ya da belge vermeksizin davacının haksız olduğunu iddia etti. Böylece istinaf mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararı uygun olduğuna karar vermiştir.”¹⁴⁷

Yukarıda anlatıldığı gibi asıl olarak vakıf uyuşmazlıkları ilgilenen mahkeme şeriye mahkemeleridir. Ancak mülkiyet hakkı ya da intifa hakkı söz konusu olduğunda şeriye mahkemesi davayı hukuk mahkemesine devretmektedir.

Bahsi geçen karara gelince, hukuk mahkemelerince -özellikle istinaf ve yüksek hukuk mahkemelerince- verilen kararlar hep bu şekildedir. Yani bu kararların çoğunluğu gerekçeleri, tanıtımları ya da prensipleri içermektedir. Böylece diğer mahkemelere, hukukçulara ve avukatlara yol gösterebilir. Bu kararın içeriği, vakıflar hukukundan daha çok medeni hukuku dalına girmektedir. Bu yüzden bu çalışmada ele alınmayacaktır. Fakat burada zikredilmesi hususu vakıf uyuşmazlığında mülkiyet ya intifa hakkı söz konusu olduğunda bu uyuşmazlık şeriye mahkemesinin yetkisi dışında olup hukuk mahkemesinin yetkisine tabidir.

3.1.2.4. İsrail İlk Derece Şeriye Mahkemesi Kararı

1948 yılında işgal edilen topraklardaki vakıfların %5’i İsrail devletince müsadere edilmemiştir ve hala onun mütevellileri tarafından yönetilmektedir. Bazen müteveli ile Vakıftan Yararlananlar “Mevkufun Aleyhe” arasında uyuşmazlık ortaya çıkabilmektedir. Bu vakıfların İsrail sınırlarının içinde oldukları için taraflar, İsrail mahkemelerine gitmek zorundadırlar. İsrail yargı teşkilatına bu bölümün ikinci kısmında değinilecektir. Burada ise İsrail mahkemelerinin vakıf uyuşmazlıklarını nasıl ele aldığını anlamak için İsrail Kudüs istinaf Şeriye Mahkemesi tarafından 2.10.2018 tarihinde verilen “*mütevellinin görevden alınması talebi*” konulu karardan bahsedilecektir. Söz konusu karara göre; “*Davalı “vakfedilen okuldan yararlanan”,*

¹⁴⁷ Ramallah İstinaf Hukuk Mahkemesi, Davacı: H. B., Davalı: Temîm ed-Dârî vakfî mütevellisi, kararın numarası: 27/2019

davasında bahsettiği nedenlerle ilk derece mahkemesinden mütevellinin görevden alınmasını istemiştir.

Davacı, dava açma hakkına sahip olmayan biri tarafından sunulduğunu ve davacının geçerli bir vakfın varlığını kanıtlamadığını iddia etmiştir. Ayrıca, vakıf ile özel bir mülk arasındaki herhangi bir anlaşmazlığın hukuk mahkemesinin yetkisi dâhilinde olduğunu söyledi.

İlk derece mahkemesine gelince davacının vakıf mütevellisi olduğu iddiasına karar verebilmesi için, mahkeme, davacıyı İslam hukukunda öngörülen şartları içeren bir vakıf senedini ve vakfedilen gayrimenkul listesini sunmaya mecbur bırakmaya karar vermiştir. Davacı, 1.07.2018 tarihinde mahkemeye sebepler göstererek vakıf senedi ve görev belgesini sunmayı ret etmiştir. Mahkeme ise davacıya yukarıda belirtilen vakıf senedi ve görev belgesini sunmak için bir süre vermeye karar vermiştir, aksi takdirde kendisini isyancı olarak kabul eder ve kararlarına uymayacaktır.

19.07.2018 tarihinde, ilk derece mahkemesi, davacının kararlarına uymadığını söylemiştir. Ayrıca mahkeme, davacıyı kararlarına isyankâr olduğuna ve bu davranışın mütevellinin dürüst ve güvenilir biri olmadığını gösterdiğine karar verdi. Buna netice olarak ilk derece mahkemesi, ilk adım olarak davacının müteveli görevinin dondurulmasına ve avukat İ. A'nın geçici vakıf mütevellisi atanmasına hükmetmiştir.

Davacı, istinaf talebinde Amen oklu adına bir vakıf olmadığını ve söz konusu okul adını taşıyan D. D. tarafından vakfedilmiş bir arazi bulunduğunu iddia etmiştir. Bu nedenle ilk derece mahkemesi kendisinden vakıf senedini talep ettiğinde hata yapmıştır. Davacı, istinaf mahkemesinden ilk derece mahkemesince alınan kararın iptalini istemiştir.

İstinaf şeriye mahkemesi, dava dosyası üzerinde yapılan inceleme sonunda:

- 1. Bu istinafın erken geldiği düşünüldüğü ve istinaf edilen kararın anlaşmazlığı henüz bitirmemiş bir ön karar için olduğu için istinafın reddine*

2. *Davacı, isterse nihai kararı verdikten sonra istinaf hakkını korumakla birlikte davanın ilk derece mahkemesine iade edilmesine karar vermiştir.*"¹⁴⁸

Aslında İsrail mahkemeleri yapısı ve kararları ikinci bölümde "ele geçirilen vakıf arazilerini geri alma hukuki yolları" başlığı altında ele alınacaktır. Lakin vakıf uyuşmazlıklarına ilişkin davalardan bahsedilirken İsrail şeriye mahkemeleri kararlarından bahsetmekte fayda vardır. Zira bu mahkemeler, İsrail yargı teşkilatında yer alsaydı bile İslam hukukuna göre davaları ele almaktadır. Diğer bir anlatımla 1948 işgal edilen topraklarda az sayıda Müslümanlar tarafından kurulmuş vakıflar bulunmaktadır. Bu vakıfların uyuşmazlıklarını gidermek için İslam hukukuna göre hükmeden İsrail şeriye mahkemelerine gidilmektedir.

Son olarak, yukarıda bahsi geçen kararlara bakıldığında gerek Filistin şeriye mahkemeleri gerekse İsrail şeriye mahkemeleri İslam hukukuna göre ele alındığı görülmür. Evet, Filistin'de şeriye mahkemelerinin prosedürleri ve usulleri yerden yere değişebilir ancak uyuşmazlıkları İslam hukukuna özellikle Hanefi mezhebine göre çözümlenmektedir.

3.2. İsrail Devleti Tarafından Müsadere Edilen Vakıf Arazileri Uyuşmazlıkları

İsrail devleti, kuruluşundan itibaren vakıf arazilerini ele geçirmek için büyük çaba harcamıştır. İsrail'in vakıflara yönelik politikası çeşitlidir, bazen hukuki gerekçelerle vakıf arazilerine el koymaktadır. Bazen hukuki gerekçe olmadan vakıf arazilerini zorla kontrol etmektedir. Bu başlık altında gerçekliği anlamak için Filistin hukuki statüsüne "*Filistin-İsrailsorununa*" kısaca değinilecektir. Ardından İsrail Devleti'nin Vakıf arazilerini ele geçirmek için izlediği yollardan bahsedilecektir. Son olarak bu politikaya karşı ulusal hukuki yollardan bahsedilecektir. Başka bir deyişle, ele geçirilen vakıf arazilerini geri almak için yerel hukuki yollar bu başlık altında ele alınacaktır.

¹⁴⁸ Kudüs istinaf Şeriye Mahkemesi, Davacı: M. A. Vakfın mütevellisi, Davalı: M.M. vakfedilen okuldan yararlanan biridir, kararın numarası: 299/2018

3.2.1. Filistin- İsrail Meselesinin Yasal Statüsüne Genel Bir Bakış

Filistin sorunu yüz yıla yakın bir süredir devam eden bir sorundur. Bu sorun İngiliz mandası dönemine kadar uzanmaktadır. 1516 yılından birinci dünya savaşına kadar Osmanlı Devleti altında kalan bir bölge olan Filistin, Osmanlı imparatorluğunun çöküşüyle 1917 yılında İngiliz mandası altına girmiştir.¹⁴⁹

İngiltere, 1917 yılında yayınlanan Balfour deklarasyonu¹⁵⁰ ile Filistin’de bir Yahudi vatanının kurulmasını -Filistin’deki Yahudi olamayan toplumların sivil ve dini haklarına zarar vermeyeceğini belirtmek suretiyle- ilan etmiştir.¹⁵¹ Bu deklarasyondan cesaret alan çok sayıda Yahudi, Filistin’e göç etmeye başlamıştır ve ikinci dünya savaşıyla bu göç zirve noktasına ulaşmıştır.¹⁵² Binlerce Yahudi’nin Filistin’e göçmesi, Arap toplumlarında öfkeye ve isyana yol açmıştır. Bu yüzden Filistin halkı ve Yahudiler arasında çatışmalar başlamıştır. Britanya ise bölgedeki kargaşaları bastıramadığı için konuyu Birleşmiş Milletlere ihale etmiştir.¹⁵³

3.2.1.1. Birleşmiş Milletlerin Devreye Girişi

Britanya, Filistin’deki Arap_Yahudi sorununu çözme sorumluluğunu Birleşmiş Milletlere devretmiştir. Britanya’nın 1947 yılında resmi başvurusu üzerine Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) kurulmuştur. Bu komite Filistin’deki durumu inceleyerek bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir.¹⁵⁴

¹⁴⁹ İsmail Ediz, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset 1919-1922”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 2/2(2015), S:143.

¹⁵⁰ Balfour deklarasyonunun aslı metni aşağıdaki gibidir;

“Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty’s Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet. “His Majesty’s Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country.”

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Yours sincerely,

Arthur James Balfour” https://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp (erişim tarihi: 7.07.2020).

¹⁵¹ Mustafa Akkan, “Filistin-İsrail Meselesi Nereye Gidiyor?”, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü: (2017), s: 3.

¹⁵² Orçun Mutlu, “Filistin Devleti’nin Devletlik Statüsüne Dair Bir Değerlendirme”, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi: 8(2019), s: 406.

¹⁵³ Akkan, a.g.e., s: 5.

¹⁵⁴ Neşe Kemiksiz, “Filistin Sorunu”, Anka Enstitüsü: 8/4 (2017) , s: 7.

Bölgede incelemeler yapan komite, hazırladığı planda Yahudilerin toplam nüfusun üçte birine ve arazilerin %6'sına sahip olduğunu tespit etmiştir. Komite, BM'e iki çözüm öneresinde bulunmuştur. Azınlık planı olarak bilinen ilk öneriye göre merkezi iktidar altında dışişleri ve savunma politikalarını paylaşan Arap ve Yahudi devletleri, federal Filistin içinde birleşecekler. 11 üyeden 5 üyenin kabul ettiği çoğunluk planına "ikinci öneriye" göre Filistin'de biri "Filistin topraklarının %43.53'ünü teşkil eden" bir Arap devleti diğeri ise "%56.47'sini oluşturan" bir Yahudi devleti olmak üzere iki devlet kurulacaktır. Kudüs ise uluslararası bir bölge olarak kalacaktır. Taksim planı, Yahudi devletine Arap devletine bırakacaktır. Filistin'de ancak bağımsız bir Arap devleti kurulmasını destekleyen Arap devletleri, iki öneriyi reddetmişlerdir. Buna rağmen çoğunluk planı olarak bilinen ikinci öneri, 1947 yılında BM Genel Kurulunda yapılan oylamada 181 sayılı karar "Taksim Kararı" ile kabul edilmiştir.¹⁵⁵

3.2.1.2. İsrail'in Kuruluşu

14 Mayıs 1948 yılında, İngiltere'nin manda yönetimini sona erdirerek bölgeyi terk etmesiyle birlikte Siyonistler, BM taksim planında kendilerine verilen bölgelerde İsrail devletinin kurulduğunu ilan etmişlerdir. İsrail devleti ilan edildikten bir gün sonra yani 15 Mayıs'ta Suriye, Ürdün, Mısır, Lübnan ve Irak ortak bir ordu oluşturup İsrail'e karşı savaş açmıştır. Ne yazık ki Araplar, Filistinliler tarafından "El Nakba" yani "felaket günü" olarak anılan yenilgiye uğramışlardır.¹⁵⁶

Savaş sonucunda İsrail, Filistin topraklarının %78'ini elde etmiştir ve çok sayıda Filistinli evlerini bırakıp Lübnan, Ürdün, Mısır, Batı Şeri ve Gazze şeridi gibi komşu bölgelerde mülteci durumuna düşmüştür. Bu gelişmeler, Filistinlilerin uluslararası kuruluşlara ve Arap devletlerine karşı olan güvenliğini sarsmıştır. Bu dönemde Filistinliler, kendi başlarına savaşabilmek için 1964 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) kurmuşlardır.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Selin M. Bölme ve Ufuk Ulutaş, "Birleşmiş Milletlerde Filistin Oylaması: Devlete Doğru Mu?" Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı: 44(2011) s: 4.

¹⁵⁶ Mutlu, a.g.e., s:406.

¹⁵⁷ Ulutaş, a.g.e., s:6.

3.2.1.3. BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 Sayılı Kararları

1967 yılına gelindiğinde Arap devletleri ile İsrail arasındaki ilişkiler epeyce gerginleşmiştir 5 Haziranda İsrail'in önce Mısır sonra Suriye ve Ürdün'e saldırmasıyla bölgede yeni bir savaş patlak vermiştir. Altı gün savaşı olarak bilinen bu savaşta yine de Araplar, yenilgiye uğramışlardır. Savaşın sonunda İsrail, Batı Şeria, Gazze Şeridi'ni ve Kudüs Doğusu'nu -tüm Filistin topraklarını- ele geçirmiştir. Buna ilaveten Mısır'daki Sina yarımadasını ve Suriye'deki Golan tepelerini işgal etmiştir.

BM Güvenlik Konseyi, 242 sayılı kararıyla İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiştir. Ayrıca konsey, bölgedeki devletlerin barış ve tanınmış sınırlar içinde yaşama hakkını kabul etmiştir. Ancak İsrail bu kararı ciddiye almamış ve bugüne kadar Batı Şeria ve Golan tepeleri gibi çekilmesi gereken topraklardan henüz çıkmamıştır. Bu karar Filistin lehine ne kadar görünse de aslında İsrail lehinedir. Zira bu karar yüzünden İsrail'in 1948 savaşıyla elde ettiği topraklar İsrail meşru sınırları içinde kabul edilmiştir.¹⁵⁸

1978 yılında gerçekleşen son Arap-İsrail savaşında yine İsrail, Arapları yenilgiye uğratmıştır. Bu esnada BM Güvenlik Konseyi, 338 sayılı kararı ile çatışmanın taraflarından derhal çatışmayı durdurmalarını ve 242 sayılı kararının gereklerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmelerini istemiştir.¹⁵⁹

3.2.1.4. Filistin Devletinin İlanı

Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 1974 yılında Arap Birliği ve İslam Konferans Örgütü tarafından Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Aynı sene BM Genel Kurulunda kabul edilen 3237 sayılı kararla Filistin Kurtuluş Örgütü, Birleşmiş Milletlerde gözlemci statüsü kazanmıştır.¹⁶⁰

Filistin parlamentosu olarak sayılan ve FKÖ'nün en önemli organı olan Filistin Ulusal Konseyi, 15 Kasım 1988 tarihinde Cezayir'de yaptığı toplantının sonunda BM kararlarını özellikle 242 sayılı kararı kabul ettiğini açıklayarak Filistin devletini tek taraflı olarak ilan etmiştir. Bu tarihi adımla Filistin tarafı yani FKÖ, İsrail'in 1948'de

¹⁵⁸ Mutlu, a.g.e, s: 406. Ulutaş, a.g.e., s:7.

¹⁵⁹ Ulutaş, a.g.e., s:6.

¹⁶⁰ Ulutaş, a.g.e., s:7.

işgal ettiği topraklardan çekilmesi talibinden vazgeçmiş ve iki devletli çözümü kabul etmiştir.¹⁶¹

Bu bağlamda zikredilmesi gereken nokta; Filistin’i bir devlet olarak tanıyan ilk ülkelerden biri Türkiye’ydi. Ayrıca BM Genel Kurulu, BM tüm organlarında FKÖ yerine Filistin kelimesini kullanmaya karar vermiştir.¹⁶²

3.2.1.5. Barış Sürecinin Filistin Devlet Statüsüne Etkileri

Oslo’da Norveç’in arabuluculuğu yoluyla FKÖ ile İsrail arasında gizli görüşmeler, Eylül 1993’de tarafların birbirlerini tanıyarak ilkeler bildirgesini imzalamalarıyla sona ermiştir. Temel anlaşmazlık konuları teşkil eden sınırlar, Kudüs statüsü, Filistinli mülteciler ve Yahudi yerleşimciler sorunları nihai anlaşmaya ertelenmiştir. Oslo sözleşmesi olarak bilinen İlkeler Bildirgesi’ne göre 5yıllık geçiş döneminin ilk aşamasında İsrail kuvvetleri, Gazze Şeridi ve Eriha’dan çekilecektir. İsrail’in geri çekileceği bölgelerde Filistin yönetim “*Filistin otoritesine*” oluşacaktır.¹⁶³

1994 yılında Filistin Otoritesi beş yıllık bir süre için -nihai çözüm statüsü belirlenene kadar- geçici olarak kurulmuştur. Bir sonraki aşama ise seçimler aşamasıdır. Buna göre Filistin Yasama Meclisi seçimleri 1996’da yapılmış ve Meclis aynı sene Martta çalışmaya başlamıştır.¹⁶⁴

Yukarıda belirtildiği gibi Oslo anlaşmasında Batı Şeria’dan bahsedilmemiş. Dolayısıyla Batı Şeria statüsünü kapsayan bir anlaşmaya ihtiyaç vardı. 1995’te Batı Şeria için düzenlemeleri içeren Taba anlaşması imzalanmıştır. İkinci Oslo olarak bilinen Taba anlaşmasıyla İsrail, Filistin Geçici Hükümetini tanımıştır.¹⁶⁵

İsrail başbakanı Barak ile Filistin Otoritesi başkanı Arafat 2000 yılında nihai çözüm anlaşmalarının başlatılmasına karar vermiştir. Bu müzakerelerde taraflar, başlangıçtan itibaren ertelenen dört konuya -sınırlar, Kudüs statüsü Filistinli mülteciler ve Yahudi yerleşimciler- çözüm bulamamıştır. Bu yüzden Filistin’in nihai statüsüne ilişkin bir

¹⁶¹ Ulutaş, a.g.e., s:8.

¹⁶² Ulutaş, a.g.e., s:8.

¹⁶³ Akkan, a.g.e., s:12.

¹⁶⁴ Kemiksiz, a.g.e., s:18.

¹⁶⁵ Ulutaş, a.g.e., s:9.

anlaşmaya varılamamıştır. Son olarak Ocak 2005'te İsrail, Gazze Şeridi'nden ve Batı Şeria'daki dört küçük yerleşimden tek taraflı olarak çekilmiştir.¹⁶⁶

3.2.1.6. 2005/2006 Seçimleri

2005 yılında yapılan seçimlerde Mahmut Abbas Filistin otoritesi başkanı olarak seçilmiştir. 2006 Ocak ayında düzenlenen Büyük Millet Meclisi seçimlerini İslami Direniş Hareketi "*Hamas*", büyük zaferle kazanmış ve tek başına hükümet kurmuştur. Ancak İsrail'in varlığını tanınması ve silahlı direnişten vazgeçmesi için baskı altında kalan Hamas'a uluslararası bir abluka uygulanmıştır.¹⁶⁷

2006 yılında İsmail Haniye başkanlığındaki Hamas'ın kurduğu hükümetin ömrü uzun olmamıştır. 2007 yılında yaşanan çatışmalar sonunda Hamas, silahlı kanadının yardımıyla Gazze'nin kontrolünü ele geçirmiştir. Bu gelişme üzerine Filistin otoritesi başkanı aynı zamanda El Fetih başkanı olan Mahmut Abbas, sadece Batı Şeria'yı yönetebilecek bir hükümet kurmuştur. Hamas ise Gazze'de İsmail Haniye başkanlığında yalnızca Gazze Şeridi'ni kontrol edebilen bir hükümet kurmuştur.¹⁶⁸

Hamas ile El Fatih arasındaki birçok uzlaşma çabalarına rağmen. Ne yazık ki iki taraf, henüz uzlaşmamıştır. Gazze 2007 yılından bu yana Hamas'ın kontrolü altındadır. Batı Şeria ise El Fatih'in kontrolü altındadır. Bu durum iki başlı bir yönetimin doğmasına yol açmıştır.

3.2.1.7. Filistin'in BM'de yeni statüsü

23 Eylül 2011 tarihinde Filistin otoritesi başkanı Mahmut Abbas, Birleşmiş Milletlere tam üye statüsü kazanmak için BM genel sekreterliğine talepte bulunmuştur. Ancak bu talep, oy vermek için BM Güvenlik Konseyi'ne ulaşmamıştır. Aynı sene kasım ayında Filistin, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansının kararıyla UNESCO'nun 194'üncü üye olmuştur.¹⁶⁹

Son olarak, 2012 yılında BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada 138'e karşı 9 oy ile Filistin, "*Üye olmayan Gözlemci Devlet*" statüsü kazandı. Filistin, bu yeni statüyle

¹⁶⁶ Kemiksiz, a.g.e., s:20.

¹⁶⁷ Akkan, a.g.e., s:17.

¹⁶⁸ Kemiksiz, a.g.e., s:24. Akkan, a.g.e., s:17.

¹⁶⁹ Akkan, a.g.e., s:19.

BM ile ilişkili birkaç kuruluşa başvuruda bulunabilir. Bunların en önemlisi uluslararası ceza mahkemesi (UCM). Buna göre Filistin, 2014 yılında UCM'ye İsrail hakkında şikâyetle bulunmuştur. 1 Nisan 2015 tarihinde yapılan törenle Filistin, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) resmen üye olmuştur.¹⁷⁰

3.2.2. Filistin'deki Arazilerin Kanuni Durumu

Gayrimenkul Vakıflar "*araziler*", Filistin'deki vakıfların en azında %90ini teşkil etmiştir. Aslında bütün İslam devletlerinde gayrimenkul vakıflar, daima vakıfların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu sebeple Filistin'deki arazilerin kanuni durumunu belirtmekte fayda vardır.

Filistin, Suriye ve Lübnan'ı içeren Şam Vilayeti Osmanlı imparatorluğuna 1918 yılına kadar tabiydi. Filistin ise Kudüs, Gazze ve Nablus olarak başlıca yerler bölünmekteydi. Filistin'deki araziler, 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'ne göre sınıflandırılmıştır. Buna göre araziler; mülk, miri, vakıf, mevat, metruk olmak üzere beş bölüme ayrılmıştır. O zamanlar araziler, Osmanlı kanunlarının öngördüğü şekilde bölgeye göre Tapu dairesine kayıt edilmekteydi. İşgal gelene kadar hal böyle devam etmiştir.¹⁷¹

1948 yılına kadar Yahudilerin savaşmadan el koyduğu arazilerin yüzölçümü yaklaşık 2 milyon dönüm. Bu araziler, Filistin'in 27 milyon dönümlük alanının yaklaşık %8.8ini teşkil etmekteydi.¹⁷² Bunlar ise şu şekilde elde edilmişler:

1. 650 bin dönüm uzun zamandır Filistin'de yaşayan bazı azınlıklar tarafından Yahudi tüccarlara satılmıştı.
2. 665 bin dönüm İngiliz Mandası hükümetinin yardımıyla Avrupa ve Rusya'dan gelen Yahudi mültecilere verilmişti.
3. 606 bin dönüm Suriyeli ve Lübnanlı feodal tüccarlardan satın alınmıştı.

Filistinliler tarafından satılan toplam arazi ise sadece 300 bin dönümdür ve arsasını satan herkes hain olarak kabul edilmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰ Milliyet, Filistin BM'de "gözlemci devlet" statüsü kazandı, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/filistin-bm-de-gozlemci-devlet-statusu-kazandi-1635123> (erişim tarihi: 13.07.2020).

¹⁷¹ Sami Salahat, *Alawqaf Fi Filistin* (Beyrut: Merkezi Zaytona, 2011), s:42.

¹⁷² Salahat, a.g.e., s:42.

¹⁷³ Salahat, a.g.e., s:42.

Yukarda anlatıldığı üzere 1948 savaşından sonra Siyonist güçler, zorla Filistin'in %78'ini işgal etmişler ve 1967 yılında ise bütün topraklarını elde etmişlerdir. Bu tarihten sonra Gazze şeridi ve Batı Şeria dâhil olmak üzere bütün Filistin toprakları İsrail denilen işgal devletinin kanunlarına göre yönetilmeye başlanmıştır. 1994 yılında Batı Şeria ve Gazze Şeridi, Filistin Özerk Yönetimi'nin kontrolü altına girmiştir. 1994 tarihli 1 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre *“Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nde 5 Haziran 1967 yılından önce yürürlükte olan bütün kanunlar ve yönetmelikler yürürlüğe girmeye devam etmektedir.”* Yani Batı Şeria Ve Gazze Şeridi’ndeki araziler Osmanlı hukukuna göre ele alınmaktadır.¹⁷⁴

Yahudiler, dört yüzyılı aşkın bir süredir Filistin’i kontrol eden Osmanlı Devletinin kanunları özellikle araziler ve vakıflar ile ilgili kanunları iyi bilmekteydi. İsrail devleti, kurulduktan sonra Yahudiler çıkarlarına uygun olarak mevcut kanunları düzeltmiş ve bir sürü ırkçı kanun çıkarmıştır.¹⁷⁵

İşgal devleti, çıkma yasağı ve köylere uygulanan ablukadan istifade ederek vakıfların arasındaki koordinasyonu kesmiştir. Hatta bütün Filistin topraklarını dilim dilim olarak parçalamıştır. Örnek vermek gerekirse Haseki Sultan Vakfı’nın bazı arazileri İsrail tarafından işgal edilmiş ve diğer kısmı yani Batı Şeria’daki arazileri Ürdün yönetimi altında kalmıştır.¹⁷⁶

3.2.3. İsrail Devleti’nin Hukuki Gerekçeleri Göstererek Vakıf Arazilerini Ele Geçirme Yolları

Yeni kurulmuş bir devlet olarak İsrail’in geniş arazilere ihtiyacı vardı. Bu ihtiyacı karşılamak için İsrail hükümeti, sudan argümanlar ve kanunlar uyarınca çok sayıda Filistin topraklarını elde etmişti. Başka bir deyişle İsrail hükümeti, bazı kanunlar vasıtasıyla toprakları ele geçirme sürecini meşrulaştırmaktadır. Bu kanunların en önde gelenleri arasında “Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanunu” dur. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki; bazen İsrail devleti, hiçbir hukuki gerekçeye dayanmayarak yani zorla bazı Filistin topraklarını ele geçirmişti.

¹⁷⁴ Hüseyin İssa, “Al-Nizam Al-Qanuni Lilaradi Fi Filistin”, Küvet Hukuk Fakültesi Dergisi, 4/4(2016), s:355.

¹⁷⁵ Salahat, a.g.e., s:43.

¹⁷⁶ Salahat, a.g.e., s:44.

Yukarıda anlatıldığı gibi Filistin'deki vakıfların çoğu araziden ibarettir. Tabi ki vakıf arazileri geniş bir alana sahiptir. Bu yüzden İsrail devleti, vakıf arazilerini ele geçirmek için söz konusu kanunlardan faydalanmıştı. Üstelik aşağıda anlatılacak üzere, sırf vakıf arazilerini kontrol etmek için bu kanunlarda değişiklikler yapılmıştı.

İsrail'in vakıflara yönelik gerçekleştirdiği politikası gerek 1948 yılında işgal edilen topraklarda gerekse 1967 yılında topraklarda neredeyse aynıdır. Ancak bu durumu daha iyi anlayabilmek için öncelikle 1948 toraklarının vakıflarını ele geçirmek için çıkarılan kanunlar ele alınacak. Ardından 1967 topraklarının vakıflarını kontrol etmek için uygulanan kanunlara değinilecektir. Son olarak vakıfları korumak ya da geri almak için takip edilen ulusal yollardan bahsedilecektir.

3.2.3.1. 1948 Yılında İşgal Edilen Toprakların Vakıflarını Ele Geçirmek İçin Uygulanan Kanunlar

Hemen belirtmek gerekir ki; birinci kısımda Filistin'deki vakıfların mevcut durumundan bahsedilirken 1948 Yılında İşgal Edilen Toprakların Vakıflarına değinilmemişti. Zira bu vakıfların çoğunu yani %90'ını İsrail hükümeti tarafından ele geçirilmişti. Geri kalan vakıflar ise İsrail hükümetine tabi olan şeri mahkemelerce idare edilmektedir.

Söz konusu vakıfların ne kadar önemli ve büyük olduğunu vurgulamak için bazılarında kısaca bahsedilecektir. Örneğin, Akka şehrindeki vakıflar, şehrin alanının %80-90'ını teşkil etmekteydi. Osmanlı Ahmet paşa mescidi dâhil olmak üzere şehirde 41 vakıf vardı. Son istatistiklere Akka'daki toplam vakıf arazileri 638 dönüm ve 205 metreydi. Yafa'daki vakıflar oranı ise, şehrin % 33'üne ulaşmıştı. Bu vakıfların en önemlisi Seyyid Ali Mescidi Vakfıydı. Bu vakıf, 28,400 dönümlük bir alana sahipti. Bazılarına göre yafa vakıflarının yıllık gelirleri on milyon doları aşmaktaydı. Bu vakıfların çoğu Turizm Bakanlığının hazinesi lehine maddi geliri olan turistik alanlara dönüştürülmüştür.¹⁷⁷

1948 yılında işgal edilen Filistin topraklarındaki Şeri Temyiz Mahkeme Başkanı hâkim Ahmet Natur: *"işgal kuvvetler, kayıp kişilerin kanunu vasıtasıyla 1948*

¹⁷⁷ Maykel Dember, Siyaset İsrail Ticah Al Awqaf, (beyrüt: institute for palestine studies, 1992) s:101

topraklarının vakıflarının yaklaşık %90'ını ele geçirmiştir. Geri kalan ise yıkım ve baskı eylemleri gibi birçok ihlale maruz kalmıştır.” ¹⁷⁸

Aslında Filistin topraklarını ele geçirmek amacıyla çıkarılan birçok kanun vardır. Örneğin, ancak sınırlı değil 1945 tarihli olağanüstü hal kanunu, 1921 tarihli mevat arazi kanunu, 1950 tarihli kayıp kişilerin mülkleri kanunu, 1950 tarihli kalkınma İdaresi, kanunu, 1951 tarihli devlet mülkleri kanunu, 1953 tarihli kamu yararı için istimlak kanunu, 1969 tarihli arazi kanunu vs. ¹⁷⁹

Ancak, vakıflar arazilerini en çok etkileyen kanunlar, 1950 tarihli kayıp kişilerin mülkleri kanunu ve 1953 tarihli kamu yararı için istimlak kanunudur. Bu yüzden önce kayıplar kanunu ardından istimlak kanununa değinilecektir.

3.2.3.1.1. 1950 Tarihli Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanunu

14 Mart 1950 tarihinde İsrail Yasama Meclisi “*Knesset*”, Filistin topraklarını özellikle savaş nedeniyle Filistinlilerin mecburen bıraktığı toprakları ele geçirmek için “*Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanunu*” çıkarmıştır. Bu kanuna da “*Sahipsiz Mülkler Kanunu*” ve “*Kayıplar Kanunu*” denmektedir. ¹⁸⁰

İlk olarak söz konusu kanuna göre kayıp kişinin kimliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Şöyle ki **kayıp kişi**, 1950 tarihli Kayıplar Kanunu'nun 1'inci maddede göre,

1) 29 Ekim 1947 ile 19 Mayıs 1948 arasındaki dönemde İsrail'de bulunan herhangi bir mülkün meşru sahibiydi ya da bu mülkün üzerinde intifa hakkına sahip yahut zilyetliğe sahipti ve o dönem esnasında herhangi bir vakitte;

- a) Lübnan, Mısır, Yemen, Suriye, Arabistan, Ürdün ya da Irak vatandaşıydı.
- b) Uyuşuna bakmadan her kişi İsrail topraklarının dışında yani zikredilen Arap ülkelerinde ya da Filistin topraklarında -Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da- ikamet etmekteydi.
- c) Her Filistin vatandaşı, Eylül 1948 tarihinden önce Filistin'deki her zamanki ikamet yerinden ayrılıp Filistin dışında bir yere yerleşmiştir. Ya da Filistin içindeki İsrail'in kontrol etmediği bir yere yani o zamanlar Gazze Şeridi ve Batı Şeria'ya yerleşmiştir.

Kayıp kişi, Siyonist tanımına göre 1948 yılında işgal edilen Filistin topraklarını terk eden kişidir. Özellikle İngiliz mandası sona ermesi ile İsrail devletinin ilan edildiği tarih arasındaki dönemde. Malum ki bu terk edilen topraklar Filistin'in alanının %78'ini

¹⁷⁸ Salahat, a.g.e., s:50.

¹⁷⁹ Ahmet Al Rwidı, “Alaliyat Alqanuniya Ledifa An Alakarar”, (Yüksek Lisans Tezi, Kudüs Üniversitesi, 2012), s:36

¹⁸⁰ Araştırmacılar grubu, “Eski Kudüs'te Yahudi Yerleşimi ve Şehrin Görünümünün Değiştirilmesi”, YAİDER: Araştırma 3/2016, s:9.

teşkil etmektedir. Siyonist propaganda, o zamanlar Filistinlilerin topraklarını savaştan dolayı değil, isteyerek terk etmelerine dair bir sürü iftira yaymaya devam etmiştir.¹⁸¹

Beşinci maddeye göre “ *kişinin kimliği bilinmezse, bu kişi de kayıp hükmünde sayılmaktadır.*” Bu maddeden İsrail Devleti’nin niyeti anlaşılabilir. Sanki İsrail’in amacı mümkün olduğunca arazileri ele geçirmektir. Bir kişinin kimliği herhangi bir sebepten dolayı bilinmezse hemen bu kişi kayıp olarak kabul edilmektedir.

Unutulmaması gerekir ki; kayıplar kanununa göre kayıp kişi, gerçek bir kişi olduğu gibi tüzel bir kişi olabilmektedir. Kayıplar Kanunu’nun 1’inci maddenin 2’inci fıkrasına göre

Herhangi bir şirket “tüzel kişi”, 1’inci fıkrada belirtildiği dönemde, İsrail’de bulunan herhangi bir mülkün meşru sahibiydi ya da bu mülkün üzerinde intifa hakkına sahip olmaktadır ve tüm üyeleri ya da yöneticileri birinci fıkraya göre kayıp hükmündeysse eğer bu tüzel kişi kayıp hükmündedir.

Bu maddeden anlaşıldığı üzere bir şirketin ya da herhangi bir tüzel kişinin mülkleri, belirtilen şartlar mevcutsa kayıp kişilerin mülkleri olarak ele geçirilebilmektedir.

Kayıplar Kanununun Kanunu’nun 4’üncü maddeye göre “*kayıp kişilerin tüm mülkleri otomatik olarak kayyuma devredilmektedir.*” Aynı maddede “*kayyum, münasip görürse herhangi bir mülke el koyabilmektedir.*” Hükmü öngörülmüştür. Bundan anlaşıldığı üzere kayıp kişilerin mülkleri, İsrail hükümeti tarafından atanan kayyumun idaresine devredilir. Yani İsrail’in kontrolü altına girmektedir.¹⁸²

Buna ilaveten kayyuma geniş yetkiler verilmiştir. Kayıplar Kanununun Kanunu’nun 28’inci maddesine göre “*kayyum, onun elindeki mülkleri istediği tarafa devredebilir. Bu mülkler satıldığında üçüncü “satan” kişinin mülkü olur. Kayyumun satıştan aldığı para, kayıp kişilerin mülkleri olarak kalır.*” Yani bu madde uyarınca kayyum, kimin kayıp olup olmadığına karar vermektedir. Ayrıca kayıp kişilerin mülklerinin mütevellisi, istediği kişiye ya da kurula bu mülkleri devredebilir. Bu hususta müteveli kararı, nihai mahkeme kararı kabul olarak edilmektedir. Daha da kötüsü kayıp kişiye

¹⁸¹ Salahat, a.g.e., s:46.

¹⁸² Al Rwidı, a.g.e., s:57.

tazminat hakkı tanınmamaktadır. Yani kayıp kişi, hem mülklerini geri alamamakta hem de mülkleri için adil bir tazminat alamamaktadır.¹⁸³

Kayıplar Kanunundan dolayı vakıfların arazileri başta olmak üzere gaip kişilerin tüm mülkleri İsrail devletine devredilmiştir. Daha da kötüsü, kayıp kişi Filistin'e döndüğünde mülklerini geri alamaz. Zira kayyum kararı, kesindir ve geri döndürülmez. Bu şekilde birkaç miri ve vakıf arazileri ele geçirilmiştir.¹⁸⁴ Ele geçirilen vakıflar arasında hayri ve zürri vakıflar da bulunmaktaydı. Söz konusu vakıfların arazileri, geniş bir alana sahipti. Hatta bu vakıflar yani 1948'de işgal edilen Filistin topraklarının vakıfları, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki vakıflardan daha çok fazladır.¹⁸⁵

Kayıplar Kanununun Kanunu'nun 9'uncu maddesine göre “*şayet kayıp kişinin mülkü arazi ise, kayyum bu araziye sadece Kalkınma İdaresi'ne gerçek fiyatından daha az olmayan bir fiyata satabilir.*” Bu madde, kayıp kişilerin mülklerinin Kayyumdan Kalkınma İdaresi'ne devredilmesinin hukuki yolunu açmıştır. 1950 tarihli Kalkınma İdaresi, Kanunu ile kurulan Kalkınma İdaresi'ne arazinin satın alınması, kiralanması veya değiştirilmesini de içeren geniş yetkiler verilmiştir.

Kayıp kişilerin mülklerinin kayyumdan bu idareye devredilmesinin süreci, kuruluşu ilan edildikten hemen sonra başlamıştır. Kalkınma İdaresi, bu mülkleri Yahudi Ajansı “*Agency for İsrail*” ve Yahudi Milli Fonu'na “*Jewish National Fund*” devretmeye başlamıştır. Transfer süreci -kayyumdan kalkınma idaresine sonra kalkınma idaresinden Yahudi Milli Fonu'na- yavaş olduğundan dolayı kayyum, hükümet kararları uyarınca bazı mülkleri direkt Yahudi Ajansı ve Yahudi Milli Fonu'na devretmeye başlamıştır. 29 Eylül 1953 tarihinde kayyum ile Kalkınma İdaresi arasında Kalkınma İdaresi lehine kayyumun elindeki kalan her şeyi devretmek için anlaşılmıştır.¹⁸⁶ Bu bağlamda unutulmamalı ki Yahudi Milli Fonu ve Yahudi Ajansı'nın ana görevi dışarıdan gelen Yahudi gruplarını karşılayıp Filistin'e yerleştirmektir.¹⁸⁷

¹⁸³ Salahat, a.g.e., s:46.

¹⁸⁴ Salahat, a.g.e., s:47.

¹⁸⁵ Encyelopedia Palestine, Amlak El Gaibeen (أملاك الغائبين), <https://www.palestinapedia.net/> erişim tarihi: (20.7.2020).

¹⁸⁶ Al Rwidi, a.g.e., s:31.

¹⁸⁷ Salahat, a.g.e., s:48.

30 Eylül 1953 tarihinde 69000 konut birimi kayyumdan Kalkınma İdaresi'ne devredilmiştir. Kalkınma İdaresi ise 64000 konut birimi Yahudi ailelere teslim etmiştir. Ayrıca 26 Temmuz 1953 tarihinde Kayyumdan 2,5 milyon dönüm arazi Kalkınma İdaresi lehine satın alınmıştır ardından Yahudi Milli Fonu'na satılmıştır. 1960 tarihli İsrail arazi kanununa göre bu topraklar Yahudi topraklar olmuştur. Dolayısıyla bu topraklar Yahudiler hariç hiç kimseye satılmaz veya takas edilmez hale gelmiştir.¹⁸⁸

Yaklaşık 100 bin dönümlük vakıf arazileri, İşgalden evvel İslami Yüksek Konseyi'ne tabiydi. O zamanlarda Konsey, 6 Vakıf idaresini içermektedir. Bu dairelerdeki görevlilerin sayısı 592 görevliydi. 1948 yılında Filistin işgal edildikten sonra Filistin halkının çoğu gibi Yüksek İslami Konsey görevlileri ve vakıf mütevellileri vazifelerini ve evlerini terk etmek zorunda bırakılmışlardı. Buna netice olarak Yüksek İslami Konsey görevlileri kayıp kişiler olarak ilan edilerek bu geniş araziler kayyuma devredilmiştir. Dahası İsrail Hükümeti, vakıfları yöneten olan İslami Yüksek Konseyi iptal etmiştir.¹⁸⁹

Müslümanların protestolarının artmasıyla İsrail hükümeti, 1950 tarihli kayıplar kanununu değiştirmek zorunda kalmıştır. 2 Şubat 1962 tarihinde Knesset, kayıplar kanununda ikinci değişiklik çıkarmıştır. Bu değişiklik vakıflarla yakından ilgiliydi. Bu değişikliğe göre kayyumun vakıfların mülklerini vakıflardan yararlanan lehine bırakması öngörülmüştür. Dolayısıyla kayyumun vakıflar üzerindeki yetkileri kaldırılmıştır. Bu yetkiler, Arap İşleri Başbakanlığı Danışmanı tarafından atanan Müteveli Heyeti'ne devredilmiştir. Bu Heyet'te Arazi idaresi, İskân Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı temsilcileri ve Müslüman toplumca kabul edilmeyen bazı Müslüman üyeler vardı. Aslında bu heyet İsrail hükümeti tarafından tayin edilmiş ve külliyen İsrail Hükümetinin iradesine tabidir. Yani İsrail hükümeti, bu değişikliklerle Müslümanların öfkelerini emerek İsrail'in menfaatlerine hizmet etmeyi amaçlamaktaydı. Başka bir deyişle bu Heyet'in bazı üyeleri Müslümanlar olsa da, İsrail hükümetinin elinde bulunan bir araçtan ibarettir.¹⁹⁰

1965 yılında da kayıplar kanununda üçüncü değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik, Filistinlilerin öfkelerini emmeyi başarırca bile vakıfları olumsuz etkilemiştir. Üçüncü

¹⁸⁸ Salahat, a.g.e., s: 61.

¹⁸⁹ Sami Salahat, Alawqaf Fi Filistin (Beyrut: Merkezi Zaytona, 2011), s:42

¹⁹⁰ Salahat, a.g.e., s: 61.

değişikliğin birinci fıkrasına göre kayıp kişilerin mülkleri, geriye dönük kayyuma devredilecektir. Bu değişiklikle kayyumun hukuki statüsü değiştirilmiştir. Yani kayyum bu mülklerin bekçisi değil, bu mülklerin meşru maliki olarak kabul edilmiştir. Kanuni statüdeki bu değişikliğin tehlikeli boyutlar vardır. Bu değişikliğe göre hiç kimseye karşı sorumlu olmaksızın kayyum, istediği gibi elindeki mülkleri elden çıkarabilmektedir. Bu bağlamda 96/6452 sayılı kararda İsrail Yüksek Mahkemesi,

kanunun 4'üncü maddeye bakıldığında kayyum, 12 Aralık 1948 tarihi itibarıyla yani malik ya da vakıf mütevellisinin kayıp olduğu tarihten itibaren söz konusu mülklerin meşru sahibi olarak kabul edilmişti. Kanun uyarınca söz konusu mülklerin mülkiyeti herhangi bir kısıtlama ve şart olmaksızın kayyuma devredilmişti. Dolayısıyla şeri mahkemenin söz konusu arazi üzerinde yetkisi yoktur.¹⁹¹

Bu karardan anlaşıldığı üzere bu değişiklik neticesinde mütevellileri kayıp kişi olarak kabul edilen bütün vakıfların mülkiyeti tertemiz mülk olarak kayyuma devredilmiştir.

Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanununun esas amacı kayıp kişiler lehine onların mülklerini korumak değildir, asıl amacı ise İsrail devletinin menfaatlerini korumaktır. Bu görüş İsrail Yüksek Mahkemesi tarafından benimsenmiştir. İsrail Yüksek Mahkemesinin sayılı 94/644 kararında

Denilebilir ki; söz kanunu amacı kayıp kişilerin mülklerinin korunması değildir, bu mülkler kullanılarak İsrail'in çıkarların gerçekleştirilmesidir. Aynı zamanda bu kanun, kayıp olarak kabul edilen kişilerin bu mülkleri kullanmasını önlemeyi amaçlamaktadır.

hükmü öngörülmüştür¹⁹²

Vakıfların mütevellileri adına tescil edilen vakıflar iptal edilmiştir ve Kalkınma İdaresi adına kayıt edilmiştir. Örnek vermek gerekirse Kudüs'teki Mamanallah vakfında olduğu gibi, kayyum bu araziyi kayıp kişilerin mülkleri olarak ilan etmiştir ve vakfın mütevellisinin görevini iptal etmiştir. Söz konusu araziler, istediği gibi tasarruf etmek hakkına sahip olan Kalkınma İdaresi adına kayıt edilmiştir.¹⁹³

Böylece, İsrail devleti, hukuki yollar kullanarak vakıf arazilerinin çoğunu ele geçirmiştir. Kayıp kişilerin mülkleri sayılmayan yani Kayyumun eline devredilmemiş vakıfların idaresi, İsrail Hükümeti'nin yapısına ilhak edilmiştir. Dini vakıfların idaresi, dinler bakanlığına verilmiştir. Laik vakıflar ise İsrail Arazi İdaresine isnat edilmiştir. Buna göre vakıflar, dini vakıflar ve laik vakıflar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Dini

¹⁹¹ Jihad Ebu Rayya, Al Awqaf Fi Filistin 48, <https://www.almayadeen.net/>, 21 Aralık 2016 tarihinde yayılmış bir makale (erişim tarihi: 10.08.2020)

¹⁹² Al Rwidi, a.g.e., s:30.

¹⁹³ Al Rwidi, a.g.e., s:31.

vakıflar; camiler, dini maderseler ve mezarlıkları içermektedir. Tarlalar, dükkânlar ve evler ise laik vakıflar olarak sınıflandırılmıştır.¹⁹⁴

Toplamda, 1948’de işgal edilen Filistin topraklarının vakıflarının yaklaşık %90’ı Kayıplar kanunu aracılığıyla Yahudi kurumlarına transfer edilmiştir. Şunu söyleyebiliriz ki; kayıplar kanunu ve değişiklikleri, vakıflara el koyma konusunda en kötü kanundur. Tıpkı 1948 yılının Filistin halkı için Nakba’nın “*felaket*”in tarihi olduğu gibi, 1950 yılı Filistin vakıfları için Nakba’nın tarihidir. Zira bu yılda kayıplar kişilerin mülkleri kanunu kabul edilmiştir.¹⁹⁵

3.2.3.1.2. 1953 Tarihli Kamu Yararı İçin İstimlak Kanunudur

Sanki İşgal hükümeti, kayıplar kanunundan memnun değildi. Bu yüzden 1953 tarihli Kamu yararı için istimlak kanunu çıkarmıştır. Öncelikle bu kanun, kalkınma idaresinin elindeki mülkiyetleri düzenlemektedir. Bu kanun uyarınca İsrail kalkınma idaresi, vakıflar dâhil olmak üzere bütün arazileri Yahudi kurullarına satabilmektedir. Bu kanunda da tazminat hakkı tanınmıştır. Yani bu arazilerin sahipleri, resmi senetler ve dokümanlar getirebilirse kayıp ettikleri araziler için tazminat alabilirler. Genel olarak vakıflar için tazminat verilmez çünkü bu tazminat isteyen vakıfların idaresi “*Yüksek İslami Konsey*” iptal edilmiştir. Herhangi bir tazminat varsa İsrail Dinler Bakanlığı’na verilmektedir. Zira İsrail Dinler Bakanlığı, Yüksek İslami Konsey iptal edildikten sonra 1948 yılında işgal edilen topraklardaki İslami vakıflar idaresi dâhil olmak üzere İslami işeler idaresini yapısına ilhak etmiştir. Bu tazminat İsrail hükümeti tarafından İsrail hükümetine ödenmektedir. Tabir caizse “*İsrail hükümeti, bu tazminat sağ cebinden alıp sol cebine koyar*”.¹⁹⁶

Genel olarak araziye kamu yararı için el koymanın sebebi ilan edilmez. Ancak İsrail Yüksek Mahkemesinin verdiği yoruma göre kamu yararı, Yahudi yerleşimi ve İsrail’e yeni gelen Yahudiler için mesken kurmak olabilmektedir. Bunun yanında, kamu yararı için arazilere el konulması, herhangi bir kamu ya da devlet binası inşa etmek için müsadereyi içermektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Dember, a.g.e., s: 75.

¹⁹⁵ Salahat, a.g.e., s: 62.

¹⁹⁶ Salahat, a.g.e., s: 49.

¹⁹⁷ Al Rwidi, a.g.e., s:21.

O zamanlar kamu yararı için istimlak kararına karşı itirazları bakan bir komite vardır. Bu komite, itirazda bulunan kişiden otuz gün içinde söz konusu arsa haritası, mülkiyet senedi ve tüm diğer ispatlayan dokümanlar istemekteydi. Fakat komite, çoğu zaman arazilerin ele geçirilmesi sürecini meşrulaştırmaktaydı.¹⁹⁸

Şüphesiz ki İsrail hükümeti, hukuki yollar kullanarak vakıf arazilerini çalmayı amaçlıyordur. Uygulamada fiili bir şekilde tüm vakıfların malvarlığı ele geçirilip devlet bütçesine devredilmekteydi. Başka bir anlatımla bu kanunlar uyarınca İslami vakıflar İsrail Devleti'nin malı haline gelmiştir.

3.2.3.2. 1967 Yılında İşgal Edilen Filistin Topraklarının Vakıflarını Ele Geçirmek İçin Uygulanan Kanunlar

Yukarıda zikredildiği gibi 1967 yılında işgal edilen Filistin toprakları, Filistin'in toplam mesahasının %22'sini teşkil etmektedir. Bu topraklar, doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni içermektedir.

İsrail'in 1967 yılında işgal edilen topraklardaki vakıflara yönelik politikası, 1948 topraklarının vakıflarına yönelik benimsediği politika ile hemen hemen aynıdır. Hatta bu siyaset, söz konusu topraklarda özellikle Kudüs, Mescidi Aksa bölgesi ve Halil şehri gibi yerlerde artmıştır çünkü Yahudilerin iddialarına göre bu vakıflar Yahudi topraklarında kurulmuştur.¹⁹⁹

Başlangıçta şunu belirtmek gerekir; İsrail'in bu vakıfları kontrol etmek amacıyla birkaç girişimde bulunmasına rağmen bazıları sahiplerinin elinde kalmıştır. Yani zürri vakıflar özel mütevellilerin kontrolü altında, hayri vakıflar ise Vakıflar Bakanlığının kontrolü altında kalmıştır. Fakat Doğu Kudüs'teki vakıfların durumu farklıdır. Şöyle ki Ürdün Hükümetine tabi olan Mescid-İ Aksa İşleri ve Kudüs Vakıfları Müdürlüğü tarafından idare edilmektedir.

3.2.3.2.1. 1967'da İşgal Edilen Topraklardaki Vakıfların Arazilerinin Durumu

1967 yılında işgal edilen topraklardaki vakıfların sayısı, hacmi ve türlerinden birinci bölümde “*vakıfların mevcut durumu*” başlığı altında detaylıca bahsedilmiştir. Ancak

¹⁹⁸ Al Rwidi, a.g.e., s:33.

¹⁹⁹ Salahat, a.g.e., s:66.

bu bağlamda zikredilmesi gereken husus şudur: bu vakıfların arazileri üç bölüme ayrılabilir; kiralanmış araziler, terk edilmiş “*kullanılmayan*” araziler ve ele geçirilen arazilerdir.

3.2.3.2.1.1. Kiralanan Araziler

Yukarıda zikredildiği gibi bazı vakıf arazileri hâlâ meşru sahiplerinin kontrolü altında kalmıştır. Bu yüzden bu araziler vakfiyede belirtilen şartlara göre kiraya verilmistir. Bu arazilerin hacmi az olsa da genellikle kiralanlar, düzenli olarak kira ödemektedir. Normal hallerde arazilerin gelirleri vakfiyede belirtildiği gibi farklı cihetlere harcanmaktadır. Fakat bazı durumlarda özellikle İsraili kiralanlar, mütevelliyeye kasıtlı olarak kira ödemekten kaçınmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Kudüs’teki Victoria Hastanesi vakıf arazisi kiralanarak inşa edilmişti. Ancak hastane idaresi, 1954 yılından beri vakıf mütevellinse kira ödememiştir. Bu davada hukuki yollar, bu ücreti alma ya da araziyi geri alama konusunda bir türlü başaramamıştı.²⁰⁰

Gazze Şeridi’nde ya da Batı Şeria’da bulunan bir vakıfla ilgili vakıf mütevellisi ile kiralan arasında bir uyuşmazlık çıkarsa Filistin otoritesi mahkemeleri, bu uyuşmazlığa Filistin Vakıf kanunlarına göre bakmaktadır. Fakat Kudüs’te bulunan vakıflar ile ilgili bir uyuşmazlık çıkarsa, bu vakıflar Ürdün Hükümetine tabi olan Mescit-İ Aksa İşleri ve Kudüs Vakıfları Müdürlüğü tarafından idare edilse de kanunların yerelliği ilkesi gereğince bu uyuşmazlığa Ürdün mahkemeleri değil, İsrail mahkemeleri bakmaktadır.²⁰¹

3.2.3.2.1.2. Terk Edilmiş Araziler “kullanılmayan”

Bu tür araziler 1967 savaşıdan sonra ortaya çıkmıştır. Her ne kadar uluslararası hukuk kuralları, dini ve sivil mekânlara saygı duyulmasını gerektirse de savaş eylemlerinden dolayı vakıflar yok edilmişti ve harabe haline gelmiştir. Dolayısıyla bu vakıflardan artık kullanılmamaktadır.²⁰²

²⁰⁰ Salahat, a.g.e., s:104.

²⁰¹ Salahat, a.g.e., s:76.

²⁰² Al Rwidi, a.g.e., s:132.

3.2.3.2.1.3. Ele Geçirilen Araziler

Vakıf arazilerinin ele geçirilmesi, İsrail'in vakıflara yönelik politikasının en görünür özelliğidir. Örnek vermek gerekirse, Kudüs'ün Eski Mahallesi'nde vakıf gayrimenkul ve arazilerinden 116 dönümlük İsrail tarafından ele geçirilmişti. Bazı araştırmacılara göre Batı Şeria'daki vakıf arazilerinden yaklaşık 312 bin dönüm da ele geçirilmişti.²⁰³ Son olarak Gazze Şeridindeki vakıfların tümü, 2005'te İsrail'in Gazze Şeridi'nden tek taraflı olarak çekilmesiyle meşru sahiplerine -özel mütevelliler ya da Vakıflar Bakanlığına- geri dönmüştü.

3.2.3.2.2. 1967'da İşgal Edilen Filistin Topraklarındaki Vakıflara El Koyma Amacıyla Çıkarılan Kanunlar

Belli ki İsrail Devleti, 1950 sayılı kayıplar kanunundan faydalanarak 1967 topraklarının vakıflarını ele geçirmeye çalışmıştı. Fakat yeni duruma uyacak şekilde bu kanunda bazı değişiklik yapılmıştı. 1984 yılında araziye el konulmasına ilişkin 1091 sayılı Askeri Karar alınmıştı. Bu satırlarda önce kayıplar kanununda yapılan değişikliğe sonra 1091 sayılı Askeri Karara değinilecektir.

3.2.3.2.2.1. Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Yukarıda İsrail devletinin Kayıplar Kanunuyla 1948'da işgal edilen Filistin topraklarını nasıl ele geçirdiği görülmüştü. 1967 savaşıdan sonra aynı kanundan faydalanmaya çalıştı. Bu yüzden 23 Temmuz 1967 tarihinde 58 sayılı kanun ile Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanunu'nunda yeni bir değişiklik yapılmıştı.

Yeni değişikliğin birinci maddesine göre "*kayıp kişi, Batı Şeria'yı 7 Haziran 1967'da ya da bu tarihten önceki gün ya da ertesi gün terk eden kişidir*". Bu maddeden anlaşıldığı üzere kayıp kişi geniş bir şekilde tanımlanmıştır. Şöyle ki 1950 tarihli kanun, kayıp kişiyi belirtilen tarihte komşu Arap devlerinde -Mısır, Ürdün, Irak, Lübnan, Batı Şeria Veya Gazze Şeridinde- bulunan kişi olarak tanımlarken yeni

²⁰³ Dember, a.g.e., s:160.

değişikliğe göre kayıp kişi belirlenen tarihte nerede olduğuna bakılmaksızın Batı Şeria’da bulunmayan herkes olarak kabul edilmektedir.²⁰⁴

Bu kanun ilan edildikten sonra yani 25 Temmuz 1967 tarihinde İsrail devleti, Kudüs ve Batı Şeria kalanların isimlerini kayıt etmişti. Buna netice olarak kayıt edilmeyen herhangi bir kişi kayıp olarak kabul edilmişti ve bütün mülkleri kayyuma devredilmiştir.²⁰⁵

Bu değişiklik uyarınca kayıp kişilerin mülkleri olarak kabul edilen bütün menkul ve gayrimenkul mülkler, Maliye Bakanlığına tabi olan Kayıp Kişilerin Mülkleri İdaresi tarafından korunmaktadır. Bu idareye “*kayıp kişilerin mülklerinin bekçisi*” denmektedir. Kayıp kişilerin mülklerinin bekçisi, bu mülkleri idare edebilmekte ve istediği gibi uzun ya da kısa süreli olarak kiralayabilmektedir.²⁰⁶

Eski kanunda bu mülkler İsrail hükümetince atanan kayyum tarafından idare edilirdi. Fakat bu değişikliğe göre Maliye Bakanlığının yapısında bulunan Kayıp Kişilerin Mülkleri İdaresi tarafından idare edilmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki, isimler farklı fakat görev aynıdır. Yani, hem kayyumun hem de bekçinin ana görevi, bu mülkleri meşru sahiplerine teslim etmeye kadar korumak değil, bu mülkleri Yahudi kurullarına devretmektir. Başka bir deyişle Kayıp Kişilerin Mülkleri İdaresi varlığı, savaştan dolayı arazilerini terk edenlerin mülklerinin Yahudi yerleşim kurullarına devredilmesini kolaylaştırmıştı. Tam 1948 işgal edilen topraklarda olduğu gibi bu mülkler, önce Kayıp Kişilerin Mülkleri İdaresine ardından arazi otoritesine sonra Yahudi yerleşim kurullarına devredilmiştir.²⁰⁷

Son olarak, yeni değişiklikteki ikinci maddeye göre “*kayıp kişilerin mülkleri kanun kutsal yerler üzerinde uygulanmaz*”. Yani, Mescid-İ Aksa ve Kıyamet Kilisesi gibi kutsal yerler bu kanunun uygulanmasının dışında tutulmuştur. Fakat bu istisna bu kutsal yerler için vakfedilen dükkânlar ve arazileri kapsamamaktadır. Örneğin Mescid-İ Aksa için vakfedilmiş birçok arazi ele geçirilmişti.²⁰⁸

²⁰⁴ Al Rwidi, a.g.e., s: 32.

²⁰⁵ Al Rwidi, a.g.e., s: 34.

²⁰⁶ Al Rwidi, a.g.e., s: 34.

²⁰⁷ Al Rwidi, a.g.e., s: 34.

²⁰⁸ Al Rwidi, a.g.e., s:33.

3.2.3.2.2. 1984 Tarihli 1091 Sayılı Askeri Karar

1984 yılında 1091 sayılı Askeri Karar alınmıştı. Bu karara göre “*şu andan itibaren, devlet arazileri düşman devletlerinin mülkleri, kamu yararına ele geçirilen bütün araziler ve kayıp kişilerin mülklerini içermektedir.*” Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere İsrail devleti, meşru sahiplerine bakılmaksızın kayıp kişilerin bütün mülklerini devlet malı olarak görmektedir. Bu yüzden ele geçirilen vakıf mülkleri ve arazileri, İsrail mülkü haline gelmişti. Mevcut kanunlara göre meşru sahiplerine iade edilmez ve sahipleri bunlardan faydalanamaz. Çünkü daha önce zikredildiği gibi devlet malı olarak kabul edilen araziler hiç kimseye satılmaz ve Yahudi olmayanlara kiralanmaz.

Ayrıca bu karara göre İsrail hükümeti tarafından atanan askeri yönetici, özel mülkiyet taşınmazları ele geçirebilmektedir. Sanki İsrail hükümeti daha önce çıkarılan kanunları kullanarak arazileri ele geçirmekle yetinmemiş gibi. Bu yüzden 1091 sayılı kararlar askeri yöneticiye kayıp kişilerin mülklerini ele geçirme yetkisini tanıtmıştı. Batı Şeria'daki vakıf arazilerinden yaklaşık 312 bin dönüm bu karar ile ele geçirilmişti.²⁰⁹

3.2.4. Müsadere Edilen Vakıf Arazilerini Geri Alma Yerel Hukuki Yolları

Doğal olarak, vakıflar ile ilgili bazı uyuşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu uyuşmazlıklar, vakıf mütevellisi ile vakıftan yararlanan “*mevkufun aleyh*” arasında ya da vakıf mütevellisi ile vakıf arazisini kiralayan arasında da olabilir vs. 1972 tarihli 19 sayılı şeriye mahkemeleri kanununa taraflar, arasındaki vakıf ile ilgili bir uyuşmazlığı çözmek için şeriye mahkemelerine gitmeleri gerekmektedir. Çünkü vakıflar meselesi İslam hukukuyla yakından ilgilidir. Şeri hâkim mevcut kanunlar ve İslam hukukuna göre bu uyuşmazlığı çözebilmektedir.

Yukarıda anlatıldığı üzere meşru sahiplerinin ellerinde bulunmaları açısından Filistin'de iki tür vakıf vardır: İsrail tarafından ele geçirilen vakıflar ve ele geçirilmeyen -meşru sahiplerinin elinde kalan- vakıflardır. Filistin'deki müsadere vakıflara gelindiğinde Batı Şeri ve Gazze Şeridi'nde bulunan vakıflarla ilgili uyuşmazlıklara Filistin otoritesine tabi olan şeri mahkemeler tarafından bakılmaktadır.

²⁰⁹ Salahat, a.g.e., s:70.

1948 yılında işgal edilen ve Kudüs'teki vakıfların uyuşmazlıkları İsrail Adalet Bakanlığı bünyesindeki dini mahkemelerce İslam hukukuna göre çözülmektedir.²¹⁰

Ele geçirilmeyen vakıfların uyuşmazlıkları, tartışma konusu olmadığı için burada tartışılmayacaktır. Ancak İsrail devleti tarafından ele geçirilen vakıf arazilerini yeni geri almak için İsrail mahkemelerinde izlenmesi gereken yollardan kısaca bahsedilecek. Bu yüzden önce İsrail yargı sisteminden akabinde izlenen yerel hukuki yollardan bahsedilecektir.

3.2.4.1. İsrail Yargı Sistemi

Knesset, 28 Şubat 1984 tarihinde yargı kanununu onaylamıştır. Bu kanun, mahkemelerin kuruluşu, görevleri ve yetkililerini belirlemektedir. Buna ek olarak kanun, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri gibi birkaç yargı etiği ilkesini şart koşmakta ve hâkimlerin seçilmesiyle ilgili talimatları öngörmektedir.

İsrail Yargı Kanununa göre İsrail'de iki tür mahkeme vardır; olağan mahkemeler ve özel mahkemelerdir. Olağan mahkemeler Sulh Mahkemesi, Asliye Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme'dir. Özel mahkemeler ise askeri mahkemeler, dini mahkemeler iş mahkemeleri ve trafik mahkemelerinden ibarettir. Dini mahkemeler İslami, Hıristıyan ve Dürzi mahkemelerinden oluşmaktadır. Aşağıdaki satırlarda bu mahkemeler kısaca ele alınacaktır.

3.2.4.1.1. Sulh Mahkemesi

Sulh Mahkemesi İsrail mahkemeler sistemindeki ilk adli merciidir. Ceza davalarında sulh mahkemesi, para cezası ya da 7 yıla kadar hapis cezası gerektiren suçları dinleme yetkisine sahiptir. Medeni davalarda sulh mahkemesinin mali değeri belirli bir miktarı geçmeyen davaları görme yetkisi vardır (miktar zaman zaman kanunla belirlenir). Ancak mali değerine bakılmaksızın tüm gayrimenkul davaları, sulh mahkemesinin yetki alanına girmemektedir. Bu bağlamda zikredilmesi gereken nokta sulh mahkemesi tek hâkimlidir. İsrail'de 29 sulh mahkemesi bulunmaktadır. Bu mahkemelerde yargı işlevi, yaklaşık 220 hâkim tarafından yürütülmektedir.²¹¹

²¹⁰ Salahat , a.g.e., s: 100

²¹¹ Jihaz Almahakem Fi İsrail, İsrail Adalet Bakanlığının Resmi Sitesi: https://www.gov.il/ar/Departments/ministry_of_justice (erişim tarihi:25.5.2020)

3.2.4.1.2. Asliye Mahkemesi

Asliye mahkemesi, bazen adli yargı ilk derece bazen adli yargı ikinci derece mahkemesi olabilmektedir. Asliye mahkemesi, adli yargı ilk derece mahkemesi olarak sulh hukuk mahkemelerinin görevleri dışında kalan her türlü dava ve işler ile kanunların verdiği diğer dava ve işlere bakmaktadır. Bunun yanında Asliye mahkemesi, adli yargı ikinci derece mahkemesi olarak sulh mahkemelerince verilen ve kesin olmayan kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karar vermektedir. İsrail'de Kudüs Asliye Mahkemesi, Tel Aviv Asliye Mahkemesi, Hayfa Asliye Mahkemesi, Beersheba Asliye Mahkemesi ve Nasıra' Asliye Mahkemesi olmak üzere beş asliye mahkemesi bulunmaktadır. Asliye mahkemesi heyeti, ilk derece mahkeme olduğunda tek hâkimden, ikinci derece mahkeme olduğunda üç hâkimden oluşmaktadır.²¹²

3.2.4.1.3. İsrail Yüksek Mahkemesi

Kudüs'te bulunan tek bir Yüksek Mahkeme vardır. Davanın ciddiyetine göre Yüksek Mahkeme heyeti üç ila dokuz hâkimden oluşmaktadır. Yüksek Mahkeme, sulh mahkemelerince verilen kararlara karşı yapılacak başvuruları dinlemektedir. Böylece adli yargı üçüncü derece mahkeme olur. Ayrıca asliye mahkemelerince verilen kararlara karşı yapılacak başvuruları dinler, böylece üçüncü adil derece olur. Genellikle yüksek mahkeme kararları kesindir ve temyiz edilemez. Nadir durumlarda davanın incelenmesi talebi üzerine, Yüksek Mahkeme, temyiz için dokuz ila on bir hâkimden oluşan genişletilmiş bir heyetle toplanır. Yüksek mahkeme olarak İsrail Yüksek Mahkemesi, vatandaş ile iktidar makamları arasındaki davalarda ilk ve son yargı mercii olarak görünmektedir. Yüksek Mahkemeye yapılan itiraz, yazılı bir dilekçe yoluyla yapılmaktadır.²¹³

3.2.4.1.4. Özel Mahkemeler

Özel mahkemeler iş mahkemesi ve aile mahkemesi, dini mahkemeler, askeri mahkemeler, olmak üzere dört türden oluşmaktadır. İlk olarak iş mahkemesi İş

²¹² Jihaz Almahakem Fi İsrail, İsrail Adalet Bakanlığının Resmi Sitesi: https://www.gov.il/ar/Departments/ministry_of_justice. (erişim tarihi:25.5.2020)

²¹³ Marzuq Halebi, "Mahkemeet Aladl El-Ulya", Kadaya İsrailiya, 56(2015), s:10.

Kanunlarının önemi ve mahremiyetinin ışığında 1969 tarihli İş Mahkemesi Kanununa göre işleyen bu alanda uzmanlaşmış mahkemeler kurulmuştu. Profesyonel bir hâkim, bir işçi temsilcisi ve bir işveren temsilcisinden oluşmaktadır. İş Mahkemesi hasar emri ile talepler hariç; İş uyuşmazlıkları ve grev davaları veya toplu iş sözleşmesi sahiplerinin iddialarını bakma yetkisine sahiptir. Askeri mahkemeler ise 1955 Askeri Yargı Kanununa göre faaliyet göstermektedir. Aile mahkemesi, evlilik, boşanma ve miras meseleleri ile Yahudi dini hükümlerine göre ilgilenmektedir. Son olarak dini mahkemeler; İslami, Hristiyan ve Dürzi mahkemelerinden oluşmaktadır. Dürzi dini mahkemeleri, 1962 tarihli Dürzi Dini Mahkemeleri Kanununa göre faaliyet göstermektedir. Hristiyan dini mahkemelerine Hristiyan mezheplerinin ruhani liderleri, hâkimler tayin etmektedir. Bu mahkemeler, Hristiyanlar için evlilik, boşanma ve nafaka meselelerine ek olarak, tarafların kabul etmesi halinde miras ve vasiyet meseleleri ile ilgilenmektedir. Son mahkeme ise İslam dini mahkemesidir. 1917 Osmanlı Aile Kanununa göre evlilik, boşanma, nafaka, miras ve vakıf davalarında çalışmaktadır. Bu mahkemelerde çalışanlar hâkimler Dinler Bakanı ve Adalet Bakanın başkanlık ettiği özel bir komite tarafından atanmaktadır.²¹⁴

Bu bağlamda zikredilmesi gereken bir husus da şudur, 1980 tarihli İsrail Yargı Kanunu'nun 5'inci maddesine göre “ *bir hâkim ancak İsrail vatandaşı ise atanır*” diğer bir anlatımla gerek olağan mahkemeler gerekse özel mahkemelerde çalışan bütün hâkimler İsrail vatandaşı olması gerekmektedir. Dini mahkemelerdeki hâkimler Müslüman ya da Hristiyan olmaları yeterli değildir, bunun yanında İsrail vatandaşlığına sahip olmaları gerekmektedir.

3.2.4.2. Vakıf Arazilerini Geri Almak İçin İzlenmesi Gereken Yerel Hukuki Yollar

Filistinlilerin, İsrail devletinin gasp ettiği vakıf arazilerini iade etmek için İsrail mahkemelerinde haklarını talep etmekten başka bir yerel seçeneği yok.²¹⁵

²¹⁴ Almahakem alsharia, İsrail Adalet Bakanlığının Resmi Web Sitesi: https://www.gov.il/ar/departments/about/about_sharia (erişim tarihi: 26.5.2020)

²¹⁵ Al Rwidi, a.g.e., s:68.

3.2.4.2.1. 1950 Tarihli Kayıplar Kanunuyla Ele Geçirilen Vakıf Arazilerini Geri Almak İçin İzlenmesi Gereken Yerel Hukuki Yollar

Daha önce belirtildiği gibi çok sayıda vakıf mütevellisi savaş eylemleri nedeniyle mecburen yerlerini terk etmiştir. Vakfın kanuni temsilci ve meşru maliki sayılan vakfın mütevellisinin Kayıplar Kanununun Kanunu'nun belirttiği tarihte İsrail'de bulunmadığı için kayıp kişi olarak ilan edilmişti ve netice olarak elindeki vakıf mülkleri kayıp kişinin mülkleri olarak sayılmıştır. Bazı durumlarda kayyum, bir taşınmaz kayıp kişilerin mülkü olarak ilan edip ve bu mülkü kalkınma idaresine devreder ve bu mülkün gerçek malikinin bunlardan hiç haberi yoktur.²¹⁶

Hemen belirtmek gerekir ki, 39 maddeden oluşan kayıp kişilerin mülkleri kanununda kayıp kişinin geri dönmesiyle ilgili bir madde bile bulunmamaktadır. Yani bu kişi evine ya da eski yerine dönse bile, hukuki statüsü muammadır. Bu demek ki İsrail kanun koyucu, bu kanunu çıkarırken kayıp kişilerin mülklerini korumayı değil, İsrail devleti lehine bu mülkleri ele geçirmeyi amaçlamıştır.

Kayıp kişilerin mülklerin kanununun 27'inci maddesine göre “*kayyum, bir kişinin İsrail'in düşmanlarının kendisine zarar vereceğinden korktuğu için İsrail'i bıraktığını ikna olursa, bu kişiye onun isteği üzerine kayıp kişi olmadığına dair yazılı teyit vermelidir.*” Vakıf arazilerine gelince, vakfın kanuni temsilcisi sayılan vakfın mütevellisi, İsrail'in düşmanlarının kendisine zarar vereceğinden korktuğu için İsrail'den ayrıldığını ispatladıktan sonra kayyumdan kayıp kişi olmadığına dair yazılı bir teyit isteyebilmektedir. Fakat uygulamada, öyle bir teyit bir kez bile kayyum tarafından verilmemişti. Zira kayyum, kayıp kişi olarak kabul edilen kişi tarafından verilen iddialar ve kanıtları kabul etmemektedir.²¹⁷

Görüldüğü gibi 27 madde uyarınca ele geçirilen vakıf arazileri geri alınmaz. Hal öyle olunca vakıf mütevellisinin İsrail mahkemelerine gitmekten başka seçeneği yoktur. Yukarıda bahsedildiği gibi gayrimenkul uyuşmazlıklarında yetkili mahkeme ise asliye mahkemesidir. Kudüs Asliye Mahkemesi dâhil olmak üzere İsrail'de beş asliye mahkemesi bulunmaktadır. Kudüs ve Batı Şeria'daki araziler ile ilgili davalar Kudüs Asliye Mahkemesinde açılmaktadır. Diğer İsrail şehirlerinde bulunan arazilerle ilgili

²¹⁶ Al Rwidi, a.g.e., s70.

²¹⁷ Al Rwidi, a.g.e., s:69.

davalar ise arazinin bulunduğu yerin mahkemesinde açılmaktadır. Vakfın mütevellisi, arazinin bulunduğu asliye mahkemesine talepte bulunabilmektedir. Bu talep dilekçe şeklinde yazılmalıdır. Davacı, bu dilekçede arazinin meşru sahibi olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Tabi ki bu davada davalı olan kayyum, kalkınma idaresi ya da Yahudi kurullarından birisi olabilir.²¹⁸

Kayıp kişilerin mülklerin kanununun 30'uncu maddesine göre

a) kayyum, bir kişiyi yazılı bir şekilde kayıp kişi olarak değerlendirilirse, aksi ispat edilmediği sürece bu kişi kayıp kişi olarak kabul edilir. b) kayyum, bazı mülkleri yazılı bir şekilde kayıp kişilerin mülklerini olarak değerlendirirse, aksine ispat edilmediği sürece bu mülkler kayıp kişilerin mülkleri olarak kabul edilir.

bu maddeden anlaşıldığı üzere ispat yükü, kayıp kişi kabul edilen kişiye düşmektedir. Vakıf davalarında vakıf mütevellisi ya da vâkıf, kanunda belirtilen tarihte İsrail'de bulunduğunu ispat etmeye çalışacaktır.²¹⁹

3.2.4.2.2. Kayıplar Kanunu Dışındaki Kanunlara Göre Müsadere Edilen Vakıf Arazileri Geri Almak İçin İzlenen Hukuki Yollar

İsrail devleti vakıf arazilerinin yaklaşık %90'ını 1958 kayıp kişilerin mülkleri kanunuyla el geçirmiştir. Ancak, bazı durumlarda 1953 Tarihli Kamu Yararı İçin İstimlak Kanunu gibi diğer kanunlarla bazı vakıf arazilerini ele geçirmiştir.

Bu arazileri geri almak ya da tazminat almak için vakıf mütevellisinin direkt arazinin bulunduğu asliye mahkemesine gidip yazılı bir talepte bulunması gerekmektedir. Vakıf mütevellisi, bu talepte söz konusu arazinin meşru sahibi olduğunu kanıtlamaya çalışmalıdır.²²⁰

Biraz sonra Şeyh Cerrah'ın arazi davasında anlatılacağı üzere; uygulamada Filistinliler için İsrail mahkemelerine gitmenin bir faydası yok, ancak prosedürler açısından çok az faydası vardır. Denebilir ki mahkemeler ve yerleşim kurulları dâhil olmak üzere bütün devlet organları, hukuki yollar ve dolaylı üslupları kullanarak Filistin topraklarını ele geçirmek için birleşmektedir. Bazı durumlarda Filistinliler, İsraili

²¹⁸ Salahat, a.g.e., s:55.

²¹⁹ Al Rwidi, a.g.e., s:69.

²²⁰ Al Rwidi, a.g.e., s:71.

avukatlara gider. Fakat bu avukatlar, Filistinli davacıya karşı yerleşim kurullarıyla iş birliği yapmaktadır.²²¹

3.2.4.2.2.1. Şeyh Cerrah'ın Arazi Davası

Kudüs'teki Filistinlilerin hakları savunma heyetine göre dava şu şekilde özetlenir;

- Bu arazinin mülkiyeti iki kardeş Muhammed ve İbrahim El Sadi'ye aitti. 1814 yılında yaklaşık sekiz dönümlük bu arazi vakfedilmiş.
- 1892 yılında vakfın mütevellisi, Yusuf Bn Rahim adlı bir Yahudi ile söz konusu arazi üzerinde 90 senelik bir kira sözleşmesi imzalamıştı. 1980 yılına kadar kiracı, mütevelliyeye yıllık kirayı ödemekle yükümlüydü. Bu arazi uzun süreli kiralık bir vakıf arazisi olarak Osmanlı Tapu dairesine kayıt edilmiştir.
- İlk kiracı "*Bn Rahim*" ise söz konusu araziye 68 parçaya bölmüştür. Her parça yaklaşık 100 metrekareydi. Ardından Bn Rahim, bu küçük arazileri üzerlerine küçük evler kurmak için diğer Yahudilere kiralamıştır. Yeni kiracılar ise bu araziden yararlanan olarak Tapu dairesine kayıt edilmiştir. Söz konusu arazi üzerine kurulan bu küçük evler "*Kobaniyet Sara*" olarak bilinen Yahudi bir mahalleyi teşkil etmiştir.
- Her yeni kiracı, vakıf mütevellisine yıllık kirayı ödemekle yükümlüydü. Bu işlemlerle ilgili Tapu dairesinde çok sayıda ödeme kuponu bulunmaktadır.
- 1947 yılına kadar durumlar gayet iyiydi yani kiracı Yahudiler, kirayı vakıf mütevellisine düzenli olarak ödemekteydi.
- 1947 yılında Arap-Yahudiler çatışmalarından dolayı Yahudiler, Kobaniyet Sara mahallesini bırakmışlar. 1948 savaşıdan sonra doğu Kudüs, Ürdün kontrolü altına girmiştir. Ürdün, "*Düşmanın Mülkleri İdaresi*" kurmuştur. Düşmanın Mülkleri İdaresi, Kobaniyet Sara mahallesindeki mülkler dâhil olmak üzere bütün Yahudi mülkleri özel bir sicile kayıt etmiştir.
- 1948 savaşıdan dolayı evlerini terk etmek zorunda bırakılan bazı Araplar, Kobaniyet Sara mahallesindeki evlere yerleşmiştir. Yeni kiracılar ile Düşmanın Mülkleri İdaresi arasında kira sözleşmeleri yaptıktan sonra İdare, onlardan kira toplamaya başlamıştır.

²²¹ Al Rwidi, a.g.e., s:73.

- 1980 yılında kira süresi bitmiştir. Arazi sahibi ve vakıf mütevellisi, araziyi geri almak için hareket etmeye başlamıştır.
- Araziyi geri almak ve adına kayıt ettirmek için Kudüs Asliye Mahkemesine talepte bulunmuştur. Mütevellisi, mahkemeye söz konusu arazi satış belgesi, vakfiye, uzun süre kiralamak için şeri mahkeme izni gibi birkaç ispatlayan belge sunmuştur. Fakat bu talep 13 Eylül 2006 tarihi 2/27 sayılı kararla reddedilmiştir. Buna ilaveten, söz konusu arazinin kiracı olan Yahudiler adına kayıt edilmesine karar verilmiştir.
- 26 Eylül 2010 tarihinde Mütevellisi, 2/97 sayılı karara İsrail Yüksek Mahkemesi önünde itirazda bulunmuştur. Bu itiraz da İsrail Yüksek mahkeme tarafından reddedilmiştir.
- Yahudilerin kiracı olduğunu kanıtlayan birkaç belgenin sunulmasına rağmen mahkeme, Yahudilerin bu arazinin meşru maliki olduklarına karar vermiştir.²²²

Yukarıda sunulan bilgilere göre hem İsrail hükümetinin hem de İsrail yargısının kanunlara saygı göstermediği anlaşılmaktadır. Şöyle ki söz konusu davada mütevellisinin bir sürü resmi belge ve Osmanlı dönemine ait birkaç delil sunmasına rağmen gerek asliye mahkemesi gerekse yüksek mahkeme, bu deliller ciddiye almamıştır. Hatta bu delillerin geçerliliğini doğrulamak için yetkili makama gönderilmemiştir.

Daha üstelik İsrail Yüksek mahkemesi, Yahudilerin bu arazinin meşru maliki olduklarına karar verirken yalnız İsrail savcısının sunduğu iddialar ve belgelere dayanmıştır. Böylece vakıf mütevellisi önünde başka yerel bir hukuki çözüm kalmamıştır. Çünkü yüksek mahkeme İsrail'deki son yargı makamıdır. Dolayısıyla, Filistinliler ulusal hukuki yollar ile haklarını elde edememektedir.

Hal böyle olunca Filistinliler, vakıf arazilerini geri almak ya da tazminat almak için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi bölgesel hukuki yolları aramak zorundadırlar. Bu yol da çıkmazdır zira İsrail Avrupa Konseyine üye değildir, Danışma Melcesi nezdinde gözlemci statüsüne sahiptir. Başka bir deyişle İsrail Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taraf değildir. Dolayısıyla Avrupa insan hakları sözleşmesinin

²²² Al Rwidı, a.g.e., s:80-84..

oluşturduğu insan haklarını koruma mekanizmasından İsrail'in aleyhine yararlanmak mümkün değildir.

Diğer bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları yeterince verimli değiller. Yani bu mekanizmalar yoluyla ancak bağlayıcı olmayan bir rapor yahut bir tasfiye oluşturabilmektedir. İgili makamlar ve kişiler bu mekanizmalara gitmiştirler. Ancak sadece İsrail politikaları kınayan birkaç rapor alabilmiştirler.

BÖLÜM IV

SONUÇ

Ne yazık ki, bugüne kadar Filistin’de vakıfları düzenleyen tek ve kapsamlı bir kanun bulunmamaktadır. Bu sebeple vakıfların hukuki statüsü ilk bakışta karışık ve kafa karıştırıcıdır. Buna rağmen bu çalışmada mevcut olan kanunlar bağlamında Filistin’deki vakıfların hukuki durumunu anlatmaya çalışılmıştır. Vakıf müessesesini daha iyi anlamak için vakıflar alanında öncü olan Türkiye Kanunlarından faydalanılmıştır. Böylece bu çalışmada Türk vakıflar hukuku ve Filistin Vakıflar Kanunu bağlamında vakıf müessesesine göz atılmıştır.

Birinci bölümde görüldüğü gibi Filistin’de vakıflar çoğu zaman İslam hukukuna özellikle Hanefi mezhebine göre ele alınmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada vakfın mahiyeti, felsefesi, unsurları, yönetimi, sona ermesinden İslam hukuku ve Türk vakıflar hukukuna göre bahsedilmiştir. Ardından resmi makamlarca yayınlanan istatistikler ışığında hâlihazırda bulunan Filistin vakıflarına değinilmiştir.

Osmanlının Filistin’de kurduğu vakıfların en büyük ve önemlisi olan Kudüs Haseki Sultan Vakfına bu çalışmanın birinci bölümünde yer verilmiştir. Şöyle ki söz konusu vakfın vakfiyesinin maddeleri tek tek ele alınmıştır. Bu vakfın ne kadar tarihi, büyük ve önemli olduğu görülmüştür. Lakin hâlihazırda bu görkemli külliyyeden yalnız küçük bir aşevi kalmıştır. Bu yüzden Türk Hükümeti ve Türk Tarih Dernekleri Filistin’deki Osmanlı vakıflar ve eserlerine sahip çıkmalıdırlar.

Filistin’de müsadere edilmeyen vakıfların uyusmazlıkları ve İsrail Devleti tarafından müsadere edilen vakıf arazileri uyusmazlıkları olmak üzere iki tür vakıf uyusmazlığı bulunmaktadır. Bu hususta farklı mahkemelerin kararları ele alınmadan önce Filistin yargı teşkilatına değinilmiştir.

İkinci bölümde anlatıldığı gibi vakıf arazilerin yaklaşık yüzde doksanı İsrail tarafından ele geçirilmiştir. İsrail hükümeti, bu arazileri ele geçirirken hukuki gerekçeler kullandıysa bile vâkıfa, vakıftan yararlanan kişilere ve ya vakıf mütevellisine bir kuruş

bile tazminat ödememiştir. Buna ilaveten, 1950 Tarihli Kayıp Kişilerin Mülkleri Kanunu gibi kullanılan bazı kanunlar tartışıldığında ne kadar haksız olmadıkları ve sırf arazileri ele geçirmek için çıkarıldıkları görülmüştür.

Mütevellisi ya da ilgili kişi, ele geçirilen vakıf arazilerinin geri alınması için İsrail mahkemelerine başvurmak zorundadır. Bu sebeple bu çalışma İsrail yargı teşkilatına değinilmiştir. Ancak İsrail mahkemelerine gitmek çok zor ve yorucu bir yoldur. Zira İsrail mahkemeleri, davacı Filistinliye dayanılmaz masraf yüklemektedir ve gereksiz prosedürler talep etmektedir. Bütün bunlara rağmen 1948 yılından bu yana vakıflar lehine bir hüküm bile vermemektedir. Dolayısıyla İsrail mahkemelerinden vakıflar lehine bir kararın alınması mümkün değildir.

Vakıf mütevellisi ya da ilgili kişi İsrail mahkemeleri aracılığıyla hiçbir sonuca varılamayacağına ikna olduğunda uluslararası ve bölgesel mekanizmalara başvurmak zorundadır. Maalesef uluslararası düzeyde Veto hakkından etkilenmeyen ve bağlayıcı bir karar verebilen bir insan haklarını koruma mekanizması bulunmamaktadır.

REFERANSLAR

- Akbulut, İlhan. “Vakıf Kurumu, Mahiyeti Ve Tarihi Gelişimi”. *Vakıflar Dergisi*. 30(2007): 61-73.
- Akipek, Jale, Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman. *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*. İstanbul: Beta Yayın Basın Dağıtım, 2019
- Akyıldız, Ali. “Vakfın Kuruluşunda Amaç Ve Malvarlığı Denetimi İle Vakıflarda Değerlendirme Eğitimi Problemi”. *Vakıflar Dergisi*. 26 (1997): 411-426.
- Al Rwidi, Ahmed. “Alaliyat Alqanuniya Ledifa An Alakarar”. Yüksek Lisans Tezi, Kudüs Üniversitesi, 2012.
- Al Tamimi, Ribhi. “*Alwqf*”. Kudüs Yargıtay Teknik Ofisi Yayınları, 2017.
- Alahmad Iman, “Kudüs'teki Osmanlı Vakıfları Ve Kudüs Halkına İktisadi Etkileri”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2018.
- Araştırmacılar Grubu. “Eski Kudüs'te Yahudi Yerleşimi ve Şehrin Görünümünün Değiştirilmesi” YAİDER, 2016.
- Ashup, Abdulacalil. *Kitab El Waqf*. Kahire,: Dar Al Afaq, 2000.
- Ayan, Mehmet ve Nurşen Ayan. *Kişiler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006
- Aydos, Oğuz Sadık. “Vakfın Sona Ermesi”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4 /1 (2013): 129-154.
- Ballar, Suat. *Yeni Vakıflar Hukuku*. İstanbul: Dar Yayınları, 2014.
- Bilge, Necip. *Hukuk Başlangıcı: Hukukun Temel Kavram Ve Kurumları*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Bilici, Meryem. “Medeni Hukuk Çevresinde Bezm-ialem Vakıfları Özelinde Mazbut Vakıflar”. Yüksek Lisans Tezi, İbn Haldun Üniversitesi, 2019.
- Çağlayan, Ramazan. “Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı ve Kısıtları”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 0/7(2016): 373- 398.
- Çınar, Ömer. “Mazbut Ve Mülhak Vakıflarda Galle (Gelir) Üzerinde Vakıf Evlatlarının Ve Diğer İlgililerin Hak Sahipliği Ve İntifa Hakkı Hayrından Fazla Olan Mülhak Vakıfların Aile Vakfına Dönüştürülmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 22/3(2016): 828-855.
- Dember, Maykel. *Siyaset İsrail Tıcah Al Awqaf*. Beyrut: İnstitute For Palestine Studies, 1992.
- Demirsatan, Barış. “Vakıf Tüzel Kişiliği Bakımından Tescilin İyileştirici Etkisi ve Mk M. 103/1ı Hükümünün İşlevi”. *İÜHFİM*. 72/3(2017): 335-358.

- Doğan, Ahmet *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- Dural, Mustafa ve Tufan Ögüz. *Türk Özel Hukuku- Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi: 2016
- Ediz, İsmail. “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset 1919-1922.” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 2/2(2015): 141-176.
- Erçin, Ferhat “Vakıf Hukukunda Vakfedenin Amacının Önemi”. *Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. 25/2 (2005): 169-194.
- Filistin Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı. “Güncel İstatistikler” Erişim 8 Mart, 2020. <https://palwakf.ps/ar/media-center>.
- Gündüz, Ali Yılmaz. “Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerine Üzerine Bir Değerlendirme”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 6/10(2014): 130-169.
- Halebi, Marzuq. “Mahkemeet Aladl El-Ulya”. *Kadaya İsrailiya*. 56(2015): 9-17.
- İsrail Adalet Bakanlığı. “Yargı Teskilati” Erişim 4 Mayıs, 2020. https://www.gov.il/ar/departments/ministry_of_justice_appeals_tribunal/govil-landing-page
- İssa, Hüseyin. “Al-Nizam Al-Qanuni Lilaradi Fi Filistin”, *Küvet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4/4(2016): 355-391.
- Kadri Paşa, Muhammed. *Kanun Aladl Wal İnsaf*. Beyrut: Alrayyan Yayıncılık, 2007.
- Kasar, Veysel. “Vakıf Düşüncesi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5/5(1999): 299- 320.
- Köse, Feyza Betül. “Osmanlı Dönemi Kudüs’ünde İdari ve Sosyal Yapı”, *BELGÜ*. 1(2015): 161-199.
- Mutlu, Orçun. “Filistin Devleti’nin Devletlik Statüsüne Dair Bir Değerlendirme”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(2019): 403- 413.
- Oğuzman, Kemal, Özer Seliçi ve Saibe Özdemir. *Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2019
- Okuyan, Abdurrahman. “Türk-İslam Medeniyetinde Vakıf Müessesesi: Bayburt Örneği”. *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 45(2018): 117-141
- Omar Loai. “El Awkaf El İslamia Fi Edaffa El Garbia”. *Silsilet Taqarir Qanunia*, 3(2002): 7-50.
- Özdemir, Sümeyye. “Zürrî Vakıflarda Kullanılan “Çocukların Çocukları” Lafzının Vâkıfın Kızının Çocuklarını Kapsaması (Hatibzâde, Kemal paşazade ve İbn Nüceym’in Risaleleri Bağlamında)”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.

Özkaya, Eraslan, *Eski Vakıf Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık,2012.

Sabri, İkrima. *Alwqf Alislami*. Amman: Dar Alnfaes, 2011.

Salahat, Sami. *Alawqaf Fi Filistin*. Beyrut: Merkezi Zaytona, 2011.

T.C. Adalet Bakanlığı. “Hukuk Sözlüğü”. Erişim 19 Nisan, 2020.
http://www.sozluk.adalet.gov.tr_

Tulum, Mertol. *Osmanlı Büyük El Sözlüğü Türkçesi*., İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.

Turgut, Bahattin. “Urfa vakıfları (1850-1900)”. Doktora Tezi, Marmara üniversitesi, 2013.

Ürdün Vakıflar Ve Diyanet İşleri Bakanlığı. “Kanunlar ve Yönetmelikler” . Erişim 8 Nisan, 2020. <https://www.awqaf.gov.jo/Default/Ar>.

Zeyrek, Özlem “Kadın Vakıfları: Kütahya Örneği (1789 – 1923)”. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyad:

Abdallah M. M. Miqdad

Eğitim:

2013-2017 Hukuk lisans, Gazze İslam Üniversitesi , Filistin

İş Deneyimi:

2020- Filistin Öğrencileri Derneği, Müdür Yardımcısı

2017-2018 Gazze İslam Üniversitesi İlahiyat ve Hukuk Fakültesi, Asistan